

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2020

Jiří Pavlík

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra pomocných věd historických a archivnictví

Jan Hvězda z Vícemilic, řečený Bzdinka. Život husitského hejtmana
Bakalářská práce

Autor: Jiří Pavlík

Studijní program: B7105/ Historické vědy Bc

Studijní obor: 7105R052/ Archivnictví – historie

Forma studia: kombinovaná

Vedoucí práce: doc. PhDr. Martin Šandera, Ph.D.

Hradec Králové, 2020

Zadání bakalářské práce

Autor: Jiří Pavlík

Studium: F16BK0011

Studijní program: B7105 Historické vědy

Studijní obor: Archivnictví - historie

Název bakalářské práce: Jan Hvězda z Vícemilic, řečený Bzdinka. Život husitského hejtmana

Název bakalářské práce Jan Hvězda z Vícemilic, nicknamed Bzdinka. Life of the Hussite Hetman Aj:

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem bakalářské práce je zpracování biografie Jana Hvězdy z Vícemilic, řečeného Bzdinka (1425), husitského hejtmana pocházejícího ze zemanského rodu na Čáslavsku, který je typickým příkladem toho, kam mohla revoluční vlna takového představitele nižší šlechty vynést. Práce se bude zabývat jeho politickou a vojenskou činností na pozadí dobových politických a sociálních změn během husitské revoluce. Bude založena na principech biografické, přímé a geografické metody, využije i mikrohistorických sond a komparace s dalšími osobnostmi husitské revoluce. Její součástí bude i Bzdinkův itinerář. Práce bude strukturována následovně: 1) Úvod bude věnován rodu z Vícemilic od 13. století (první zmínka o nich z roku 1257) až do času Jana Hvězdy. Tento úvod bude velmi stručný, neboť dochovaná pramenná základna je velmi skromná a nedovoluje podrobněji rekonstruovat dějiny rodu. 2) Hlavní část pak bude patřit osudům Jana Hvězdy: jeho vstupu do víru husitské revoluce na straně Jana Želivského, přes jeho působení po Žižkově boku a nejrůznější vojenská tažení, až do jeho smrti při obléhání Mladé Vožice v říjnu roku 1425. Bude se též věnovat jeho vztahu s Janem Žižkou, knězem Ambrožem a Bohuslavem ze Švamberka a komparaci pohledů Bzdinkových současníků na jeho osobu, jak z husitského, tak katolického tábora. 3) Poslední krátká část se bude zabývat "druhým životem" hejtmana Bzdinky, čímž je myšleno především to, jak byl vnímán v odborné literatuře i beletrii.

Základní prameny: Archiv český čili staré písemné památky české i moravské z archivů domácích i cizích sebrané I, III, VI., ed. František Palacký, Praha 1840, 1844, 1872. Kronika Bartoška z Drahonice, FRB V, edd. Josef Emler - Jan Gebauer - Jaroslav Goll, Praha 1893. Popravčí kniha pánů z Rožmberka, ed. Adolf Kalný, Třeboň 1993. Staré letopisy české z vratslavského rukopisu, ed. František Šimek, Praha 1937. Staré letopisy české z rukopisu křížovnického, ed. František Šimek - Miroslav Kaňák, Praha 1959. Staré letopisy české: texty nejstarší vrstvy, FRB Series nova, tomus II., ed. Černá, Alena M. - Čornej, Petr - Klosová, Markéta, Praha 2003. Vavřince z Březové Kronika husitská, FRB V, edd. Josef Emler - Jan Gebauer - Jaroslav Goll, Praha 1893. Základní literatura: Daniel ADAM z VELESLAVINA, Kalendář historický, 1590. Dostupné online na: <http://knihomol.phil.muni.cz/dl/oldbooks/kalendar-hystorycky-adam-z-veleslavina-d-1590-49535> František Michálek BARTOŠ, Husitská revoluce I. Doba Žižkova 1415-1426, Praha 1965. Petr ČORNEJ, Pád Jana Želivského, Český časopis historický 101, č. 2, 2003, s. 261-305. Petr ČORNEJ, Tajemství českých kronik. Cesty ke kořenům husitské revoluce, Praha - Litomyšl 2003. Petr ČORNEJ, Velké dějiny země Koruny české V. 1402-1437, Praha - Litomyšl 2010. Václav HÁJEK z LIBOČAN, Kronika česká, ed. Jan Linka - Petr Voit, Praha 2013. Božena KOPIČKOVÁ, Jan Želivský, Praha 1990. Josef MACEK, Husitské revoluční hnutí, Praha 1952. Josef PEKAŘ, Žižka a jeho doba I. - IV., Praha 1927-1933. Miloslav POLÍVKA, Mikuláš z Husí a nižší šlechta v počátcích husitské revoluce, Praha 1982. August SEDLÁČEK, Hrady, zámky a tvrze království Českého XII, Praha 1997. Tomáš SOMER, Venkované, měšťané a nižší šlechtici na Čáslavsku v době předhusitské. Vilémovský klášter a jeho regionální mocenské vazby, Olomouc 2016. František ŠMAHEL, Jan Žižka z Trocnova, Praha 1969. František ŠMAHEL a kol., Dějiny Tábora I/1-1/2, České Budějovice 1988-1990. František ŠMAHEL, Husitská revoluce I-IV., Praha 1993. Václav Vladivoj Tomek, Dějepis města I-I-X., Praha 1871-1893. Václav Vladivoj Tomek, Jan Žižka z Trocnova, Praha 1879.

Garantující pracoviště: Katedra pomocných věd historických a archivnictví,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Martin Šandera, Ph.D.

Oponent: PhDr. Zdeněk Beran, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 6.12.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že předkládanou bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně (pod vedením vedoucího práce) a uvedl jsem všechny použité prameny, literaturu a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Hradci Králové dne 06. 01. 2020

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval panu doc. PhDr. Martinovi Šanderovi, Ph.D. za jeho vstřícnost a cenné rady při vedení mé bakalářské práce.

Jiří Pavlík

Anotace

Jiří PAVLÍK, *Jan Hvězda z Vícemilic, řečený Bzdinka. Život husitského hejtmana*, Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové 2020.

Cílem bakalářské práce je zpracování biografie Jana Hvězdy z Vícemilic, řečeného Bzdinka, husitského hejtmana pocházejícího z drobného šlechtického rodu na Čáslavsku, který je typickým příkladem toho, kam mohlo revoluční hnutí takového představitele nižší nobility vynést. Práce se bude zabývat jeho politickou a vojenskou činností na pozadí dobových politických a sociálních změn během husitské revoluce. Její součástí je i Bzdinkův itinerář.

Klíčová slova: husitská revoluce, husitský hejtman, Vícemilice, Čáslavsko, nižší šlechta, itinerář.

Annotation

Jiří PAVLÍK, *Jan Hvězda z Vícemilic, nicknamed Bzdinka. Life of the Hussite Hetman*, Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové 2020.

The aim of the bachelor thesis is to handle a biography of Jan Hvězda z Vícemilic, nicknamed Bzdinka, Hussite hetman coming from the small aristocratic family in the Čáslav area. He is a typical example of the success which could be achieved in terms of the Hussite movement. The thesis will cover his political and military activities at the backyard of the political and social changes during the Hussite revolution. It includes Bzdinka's itinerary, too.

Keywords: the Hussite Revolution, the Hussite Hetman, Vícemilice, the Čáslav area, the Lower Nobility, the Itinerary.

Obsah

Použité zkratky	9
Úvod	10
Původ Jana Hvězdy	12
Bzdinkova přízviska a jejich původ	16
Hypotetický nástin Hvězdovy kariéry před jeho vstupem do psané historie	18
Bzdinka a jeho sporná účast v bitvě u Vyšehradu	21
Byl Hvězda jedním z dočasných pražských hejtmanů?	24
Bzdinkův vstup do dějin aneb jmenování nejvyšším pražským hejtmanem	25
Smrt Jana Sádla ze Smilkova	28
Pražská výprava na Kutnohorsko vedená Hvězdou	29
Jednání ubrmanů a okolnosti Bzdinkova odchodu z Prahy	31
Hvězdovy první akce na straně táboritů	34
Bzdinkův a Švamberkův pokus o převrat v Praze	36
Příchod Bzdinky k Žižkovu svazu a otázka jeho účasti při obléhání Telče	43
Hvězda hejtmanem v Hradci Králové	47
Výprava do západních Čech a Bzdinkův podíl na vítězství u Malešova	48
Hvězda jedním z Žižkových nástupců	50
Tažení do východních Čech pod Bzdinkovým vedením	53
Hvězda iniciátorem spolupráce radikálních svazů	55
Sporné obležení Třeboně a Nových Hradů	57
Obléhání Vožice a Bzdinkova smrt	59
Hodnocení Hvězdovy osobnosti v odborné literatuře	61
Bzdinkův druhý život	63
Závěr	67
Bzdinkův itinerář	69
Použité prameny a literatura	71

Použité zkratky

AČ	Archiv český
CDB	Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae
ČAŠ	Časopis Archivní školy
ČČH	Český časopis historický
ČSČH	Československý časopis historický
FRB	Fontes rerum Bohemicarum
HT	Husitský Tábor
MZA	Moravský zemský archiv
NA	Národní archiv
NK	Národní knihovna
RBM	Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae
SLČ	Staré letopisy české
SOA	Státní oblastní archiv
SSH	Středočeský sborník historický

Úvod

Husitské hnutí významně ovlivnilo všechny vrstvy tehdejší společnosti. Jednou z nich byla i vrstva nižší šlechty. Je všeobecně známo, že průběhu revoluce se především na kališnické straně prosadilo mnoho příslušníků drobné nobility, a to zpravidla ve vojenských službách. V historické produkci se objevuje více a více biografí těchto mužů, kteří si během převratného dění nezřídka dopomohli ke společenskému vzestupu a značným majetkům.¹

Jedním z válečníků, který se ještě nedočkal zpracování svého životního příběhu, je i husitský vojevůdce Jan Hvězda z Vícemilic, řečený Bzdinka. Ačkoliv ho Jan Žižka před svou smrtí jmenoval jedním ze svých nástupců a Bzdinka předtím působil i po boku známého radikálního kazatele Jana Želivského, česká historiografie k němu byla doposud skoupá. Kromě krátkého článku zabývajícího se Hvězdovou osobou nikterak detailně doposud nevznikla žádná podrobnější studie.² Předkládaná práce by chtěla alespoň zčásti splatit tento dluh. Bude se též věnovat Bzdinkově vztahu s Janem Želivským, Janem Žižkou a Bohuslavem ze Švamberka a pokusí se objasnit některé sporné otázky týkající se Bzdinkovy osoby.

Můžeme se oprávněně ptát, proč se Jan Hvězda nachází stranou zájmu dějepisců. Rozhodně to není dáno tím, že by byl natolik nevýznamný, aby si zasloužil naši pozornost. Vydobyl si značné renomé mezi kališnickými svazy, stal se dokonce vrchním táborským hejtmanem a nebyť jeho předčasná smrt, pravděpodobně by nadále rozvíjel svou slibnou vojenskou kariéru. Jedna z hlavních příčin, proč mu nebylo zatím věnováno příliš prostoru v historiografické produkci, by mohla spočívat zejména ve velmi skromné pramenné základně pro studium jeho osudů. Neznáme rok ani místo Bzdinkova narození, utajena zůstala jména jeho rodičů, nevíme nic o Hvězdově mládí, výchově, způsobu, jakým nabyl vojenské zkušenosti, velkou neznámou je jeho majetková základna. Patrně měl manželku a děti, rovněž oni unikají pozornosti

¹ Z knižních monografií vyšlých v posledních letech jmenujme např. Jan BOUKAL, *Jakoubek z Vřesovic. Cesta chudého moravského rytíře k vládě nad severozápadními Čechami*, České Budějovice 2016; Jakub Jiří JUKL, *Jan Smiřický ze Smiřic. Vzestup a pád zakladatele slavného rodu*, České Budějovice 2012; David PAPAŽÍK, *Jan Čapek ze Sán. Jezdec na konec světa. Vojevůdce, kondotiér a zbohatlík 15. století*, České Budějovice 2011; Martin ŠANDERA, *Hynce Ptáček z Pirkštejna. Opomíjený vítěz husitské revoluce*, Praha 2011 a další. Ze studií v odborných periodikách lze zmínit např. František GRUNT, *Osudy táborského hejtmana Chvala Řepického z Machovic*, *Marginalia Historica: sborník prací Katedry dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy Praha*, 1999, s. 41–60; z nemnohých biografii osobností ve službách na katolické straně uveďme Miloš GARKISCH, *Zdeslav Tluksa z Buřenic, karlštejnský purkrabí v době husitských válek*, *Středočeský sborník historický* 36, 2010, s. 22–43.

² Srov. Jiří HÁŠ, *Kdy a kde zemřel husitský hejtman Jan Hvězda z Vícemilic?* *Genealogické a heraldické listy* 36 (3), 2016, s. 122–125. Je třeba zmínit, že navzdory svému názvu se citovaný článek zabývá otázkou hejtmanovy smrti spíše okrajově.

historických záznamů. Mnohými tajemstvími je obestřena i Bzdinkova aktivní vojevůdcovská kariéra. Hvězda se objevuje v pramenech náhle až k říjnu 1421, kdy Jan Želivský prosadil jeho zvolení za nejvyššího pražského hejtmana. Novoměstský kazatel by si bezpochyby do takové funkce nevybral nikoho nezkušeného, nýbrž někoho, na koho se mohl stoprocentně spolehnout. Hvězda tedy musel mít za sebou jistě nějaké úspěchy z předchozích bojů, o nichž bohužel nevíme zhola nic a můžeme pouze spekulovat. Nicméně torzovitost písemných pramenů je jedním z typických problémů studia dějin husitské revoluce a neměla by nás odradit od pokusu popsat Bzdinkovu životní pouť. Ostatně i v případě jeho známějšího souputníka Jana Žižky narážíme na nedostatek dochovaných údajů. Přesto už o něm bylo vydáno mnoho monografií.³

Co se pramenné základy týká, vycházíme při studiu Bzdinkových osudů primárně z písemností, a to diplomatických a narativních. Z pramenů úřední provenience jde o několik listin a listů či dalších záznamů, v nichž Hvězdovo jméno figuruje. Ty byly edičně zpřístupněny, a to jednak v několika dílech Archivu českého, jiné vydal v příloze čtvrtého dílu své monumentální práce o Žižkovi historik Josef Pekař, dvě zmínky o Bzdinkovi najdeme i v popravčí knize pánů z Rožmberka.⁴ Z narativních pramenů se jedná především o dvě kroniky Hvězdových současníků, a to pražského univerzitního mistra Vavřince z Březové a karlstějnského mana Bartoška z Drahonice. Mnoho svědectví o Bzdinkovi podává i soubor narativních textů známý pod souhrnným názvem Staré letopisy české. Všechna tato díla byla také již vydána formou edic.⁵

Některé informace o Bzdinkovi, které nenajdeme v dílech jeho současníků, nacházíme u pozdějších kronikářů Václava Hájka z Libočan, Daniela Adama z Veleslavína, Václava Březana a Tomáše Pešiny z Čechorodu. Protože však jejich práce byly sepsány až dlouho po Hvězdově smrti,

³ Z nejvýznamnějších srov. Petr ČORNEJ, *Jan Žižka. Život a doba husitského válečníka*, Praha 2019; Josef PEKAŘ, *Žižka a jeho doba I–IV*, Praha 1927–1933; František ŠMAHEL, *Jan Žižka z Trocnova*, Praha 1969.

⁴ *Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské (dále AČ) I, III, VI*, ed. František Palacký, Praha 1840, 1844, 1872; *AČ XXVI*, ed. Josef Teige, Praha 1909; Josef PEKAŘ, *Žižka a jeho doba IV*. Pekařem vydané listiny, které se dochovaly pouze jako opisy v rukopisech Starých letopisů českých (dále SLČ), byly nově zpřístupněny v edici východočeské větve SLČ – viz následující poznámka; *Popravčí kniha pánů z Rožmberka*, ed. Josef Kalný, Třeboň 1993.

⁵ *Vavřince z Březové Kronika husitská, Kronika Bartoška z Drahonice*, *Fontes rerum Bohemicarum* (dále FRB) V, edd. Josef Emler – Jan Gebauer – Jaroslav Goll, Praha 1893. Rozsáhlý soubor textů SLČ vyšel v několika edicích zpřístupňujících různé rukopisy těchto letopisů: *SLČ z vratslavského rukopisu*, ed. František Šimek, Praha 1937; *SLČ z rukopisu křižovnického*, edd. František Šimek – František Kaňák, Praha 1959; *Ze starých letopisů českých*, edd. Jaroslav Porák – Jaroslav Kašpar, Praha 1980; *SLČ (texty nejstarší vrstvy)*, FRB Series nova, tomus II., edd. Alena M. Černá – Petr Čornej – Markéta Klosová, Praha 2003; *SLČ (východočeská větev a některé související texty)*, FRB Series nova, tomus III., edd. Alena M. Černá – Petr Čornej – Markéta Klosová, Praha 2018.

a tudíž v mnohých ohledech nejsou spolehlivé, neřadí se mezi primární prameny.⁶ Bohužel nemůžeme příliš doufat, že se v budoucnu ještě objeví nějaké nové dokumenty, které by do Bzdinkova života vnesly více světla.

Původ Jana Hvězdy

Jan Hvězda náležel k rodu z Vícemilic, což byli příslušníci nižší šlechty z oblasti Čáslavska. Ves Vícemilice bychom už pod tímto pojmenováním nenašli, v současné době nese název Licoměřice.⁷ V její východní části stávala tvrz a třebaže je písemně doložena až k roku 1464, dá se předpokládat, že je mnohem starší a že na ní tato šlechtická rodina sídlila. Tvrz v průběhu staletí zanikla, přesto jsou zbytky tvrzíště dodnes viditelné, ač byly pozdější výstavbou rodinného domu a tenisového kurtu silně poškozeny.⁸

Početní příslušní nižší šlechty zůstávali většinou mimo oblast vysoké politiky, a tak se zpravidla nacházeli stranou zájmu tehdejších letopisců. Pokud o nich vůbec něco víme, pak to obvykle nebývá z narativních pramenů, nýbrž spíše z diplomatických, navíc dochovaných velmi torzovitě.⁹ Stejně je tomu i v případě vlydků z Vícemilic. První zmínku o nich najdeme v listině z 5. listopadu 1257. Písemností, vystavenou v sedleckém klášteře, daroval slavný velmož Smil z Lichtenburka cisterciáckým klášterům v Sedleci, (Mnichově) Hradišti a Žďáru desetinu všech

⁶ Václav HÁJEK z LIBOČAN, *Kronika česká*, ed. Jan Linka, Praha 2013; Daniel ADAM z VELESLAVÍNA, *Kalendář historický*, Praha 1590. Dostupné online na: <http://knihomol.phil.muni.cz/dl/oldbooks/kalendar-hystorycky-adam-z-veleslavina-d-1590-49535> [citováno k 29. 8. 2019]; Tomáš PEŠINA z ČECHORODU, *Mars Moravicus sive Bella horrida et cruenta*, Pragae 1677. I práce tohoto barokního historika je dostupná online na: http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=NKCR_-NKCR_50_A_000068_2S3DIW8-cs#search [citováno k 29. 8. 2019]. Břežanův zápis o Bzdinkovi je uložen v treboňském archivu, srov. Státní oblastní archiv v Třeboni (dále SOA Třeboň), fond (dále f.) Historica Třeboň, inventární číslo (dále inv. č.) 327, signatura (dále sign.) 261. Dostupné online na: <https://digi.ceskearchivy.cz/111323/1> [citováno k 29. 9. 2019].

⁷ Totožné jméno Vícemilice nesla rovněž další vesnice, vzdálená od dnešních Licoměřic 3,5 km severovýchodně. Z potřeby odlišit obě místa byly tyto vesnice v průběhu dalších staletí několikrát přejmenovány, až se nejpozději od 18. století ustálil jejich název Licoměřice a Licomělice. Srov. Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl II*, Praha 1969, s. 606–607. Snad pouhým přehlédnutím ztotožňují Tomáš Somer a Josef Šrámek rodovou ves šlechticů z Vícemilic s Licomělicemi namísto Licoměřicemi, ač se v příslušné poznámce odvolávají na Profousovo dílo, srov. Tomáš SOMER – Josef ŠRÁMEK, *Benediktinské opatství ve Vilémově. Dějiny zapomenutého kláštera na česko-moravském pomezí*, České Budějovice 2015, s. 143; stejně i Tomáš SOMER, *Venkované, měšťané a nižší šlechtici na Čáslavsku v době předhusitské. Vilémovský klášter a jeho regionální mocenské vazby*, Olomouc 2016, s. 75.

⁸ Srov. August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl dvanáctý. Čáslavsko*, Praha 1997, s. 90; podobně též Tomáš ŠIMEK a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách na Moravě a ve Slezsku VI. Východní Čechy*, Praha 1989, s. 266–267 a Ladislav SVOBODA – Jiří ÚLOVEC – Petr CHOTĚBOR – Zdeněk PROCHÁZKA – Zdeněk FIŠERA – Jan ANDERLE – Jiří SLAVÍK – Michael RYKL – Tomáš DURDÍK, *Encyklopedie českých tvrzí. II. díl*, Praha 2000, s. 403.

⁹ K nižší šlechtě na Čáslavsku v předhusitském období srov. T. SOMER, *Venkované...*, s. 59–95.

svých příjmů a výnosů ze stříbrných dolů v Brodě, Bělé, Šlapanově a Příbyslavi.¹⁰ Z našeho pohledu je důležitá svědečná řada tohoto dokumentu, kde se mezi svědky z řad laických osob nalézají jakýsi *Hous de Wietzemlitz*, jehož jméno bývá tradičně uváděno jako Hons z Vícemilic.¹¹ Byl to blízký Smilův soused, neboť Vícemilice jsou od Lichtenburka vzdáleny vzdušnou čarou necelých pět kilometrů. To by mohlo vysvětlovat, proč svědčil na Smilově listině. Mohlo se jednat dokonce o jednoho z lichtenburských manů, jak uvažuje J. Urban. Ačkoliv nemáme bližší zprávy o vzniku této klientské soustavy a jejím takřka jediným pramenem jsou svědečné řady lichtenburských listin, lze usuzovat, že tito leníci mohli obdržet statky a sídla formou výsluhy od Smila, za což mu byli povinováni manskými službami, mezi které náleželo hájení jeho hradů, především Lichtenburka.¹² Snad by přicházela v úvahu také možnost, že mezi jejich úkoly patřilo dělat svému lennímu pánovi ozbrojený doprovod, či působit ve správním aparátu jeho panství. Naopak T. Somer neřadí Honse z Vícemilic mezi Smilovu klientelu, patrně právě z důvodu, že vladka se poté v již žádném dalším prameni víc neobjevuje.¹³ Ať už je tomu jakkoliv, je zřejmé, že Hons k pánům z Lichtenburka určitou vazbu měl.

Další členové rodu z Vícemilic vytvářeli četnější spojení s Lichtenburky, a to konkrétně s její žlebskou větví. Tomu nasvědčuje listina z listopadu roku 1312, jíž Václav Žlebský z Lichtenburka směňuje se sedleckým klášterem Dlouhou Ves za vesnici Kostel. Mezi svědky spatřujeme i jistého Vesela z Vícemilic.¹⁴ Zdeněk z Vícemilic pak svědčil na listině vystavené v listopadu 1322, kterou Matylda z Lichtenburka, vdova po Jindřichovi z Lichtenburka, zakladateli žlebské větve, potvrzuje darování vesnice Ctibonín pohledskému klášteru, učiněné jejím synem Čeňkem.¹⁵ Zdeněk a Tomáš z Vícemilic jsou uvedeni ve svědečné řadě listiny z června 1327, kterou vilémovský klášter stvrdil prodej vsi Zehuby Matyldě a jejímu vnukovi Hynkovi Žlebskému z Lichtenburka.¹⁶ V jakém příbuzenském poměru byli Vesel, Zdeněk a Tomáš z Vícemilic, z pramenů bohužel nevyčteme. Listinou z června 1356 prodala Anežka

¹⁰ *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* (dále CDB) V/1, edd. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková, Praha 1974, s. 222–223, č. 138. Ke kontextu listiny, která je mimo jiné i prvním dokladem o dolování stříbrných rud na Brodsku, srov. T. SOMER, *Smil z Lichtenburka. Příběh velmože bouřlivého věku*, České Budějovice 2012, s. 132–133.

¹¹ CDB V/1, s.223: „*Huius rei testes sunt ...Hous de Wietzemlitz*“. Srov. A. SEDLÁČEK, *Hrady...Díl Dvanáctý*, s. 90.

¹² Srov. Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003, s. 115–116.

¹³ Srov. T. SOMER, *Smil z Lichtenburka...*, s. 83–96.

¹⁴ *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* (dále RBM) III, ed. Josef Emler, Praha 1890, s. 47, č. 112. K tomu srov. J. URBAN, *Lichtenburkové...*, s. 194–195.

¹⁵ RBM III, s. 327–328, č. 820.

¹⁶ *Tamtéž*, s. 521–522, č. 1335. K tomu srov. T. SOMER – J. ŠRÁMEK, *Benediktinské opatství...*, s. 125–126.

z Landštejna, vdova po zmíněném Hynkovi Žlebském z Lichtenburka, Karlu IV. hrad Žleby.¹⁷ Karel touto koupí významně posílil panovnickou moc ve zdejších končinách. Anežce mělo být ponecháno do konce života (zemřela roku 1370) užívání hradu s tím, že měl být kdykoliv otevřen králi a jeho lidem. Z našeho hlediska je důležité, že na listině je uveden Anežčin požadavek, aby se purkrabím na Žlebech stal jeden z pěti mužů, jež Karlovi ve smlouvě jmenovitě doporučila. Mezi nimi se objevují Tomiš a Bušek z Vícemilic, kteří patřili rovněž mezi svědky a spolučetitele listiny.¹⁸ V další části listiny Anežka mluví o těchto pěti osobách nejen jako důvěrnících, ale i svých přátelích (*cum subscriptis familiaribus et amicis*), takže Tomiš a Bušek snad dokonce patřili mezi její dvořany.¹⁹ I kdyby tomu tak nebylo, lze považovat za jisté, že oba příslušníci tohoto rodu vykonávali pro vdovu po Hynkovi Žlebském z Lichtenburka některé služby, a to patrně správního charakteru.

Kromě pánů z Lichtenburka vytvářela tato rodina drobných šlechticů vazby k vilémovskému klášteru, kterému (či lidem, kteří byli s klášterem v úzkém spojení) po polovině 14. století prodávali svoje majetky.²⁰ Konvent ve Vilémově můžeme právem pokládat za duchovní centrum regionu. Bohaté kontakty s ním měli další nižší šlechtici z jeho okolí.²¹ U vladyků z Vícemilic však až poněkud překvapuje četnost těchto odprodejů. Zatímco v roce 1327 „pouze“ svědčili na výše zmíněné listině vilémovského kláštera a roku 1341 se již vzpomínaný Zdeněk z Vícemilic objevil na listině Jana Lucemburského, již český král konventu potvrdil privilegia týkající se celnice v nedalekých Habrech, tak od začátku 60. let 14. století začal rod z Vícemilic uzavírat s klášterem a osobami jemu blízkými časté majetkové transakce. Roku 1360 Tomiš, jeho bratr Jan (Ješek) z Vícemilic a Tomišův syn Zdeněk prodali přes laického bratra Soběhrda vilémovskému klášteru roční plat tří kop grošů z jejich vsi (Žlebská) Lhotka za 46 kop grošů. O rok později od nich koupil roční plat jedné kopy grošů z polí v Bousově Otík z Vilémova za 15 kop grošů. Roku 1362 stále titíž tři vydavatelé odprodali přímo klášteru roční plat jedné hřivny grošů opět z polí v Bousově. O další dva roky později od nich znovu Otík z Vilémova odkoupil

¹⁷ RBM VI/2, ed. Bedřich Mendl, Praha 1929, s. 202–204, č. 377. Ke okolnostem vydání příslušné listiny srov. František KAVKA, *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355–1378). Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika, I. díl (1355–1364)*, Praha 1993, s. 72 a 84.

¹⁸ RBM VI/2, s. 203: „*Sunt tamen expressi, in quibus et eorum quolibet circa dicti castri burggraviatus officium ipse d. imperator dignatur esse contentus, videlicet... Thomisch de Wyczemilicz... Buschco de Wyczemiliz..., quorum quemlibet ad dictum burggraviatus officium instituere potero, dum mee pacuerit voluntati*“.

¹⁹ Srov. T. SOMER, *Venkované...*, s. 71.

²⁰ *Tamtéž*, 35–36.

²¹ *Tamtéž*, s. 84–95.

roční plat 78 grošů z polí ve (Žlebské) Lhotce za 18 kop grošů. A konečně roku 1365 Jan (Ješek) a Zdeněk z Vícemilic, jehož otec Tomiš mezitím zemřel, prodali vilémovskému konventu za 25 kop grošů roční plat 100 grošů rovněž ze vsi (Žlebská) Lhotka.²² Příčinu těchto častých prodejů nelze stanovit, nepochybně v tom hrála finanční tíseň obou bratří z Vícemilic. Podle všeho Zdeněk nesouhlasil s tím, aby se rod takto zbavoval svého majetku, neboť v poslední listině z roku 1365 se Jan (Ješek) z Vícemilic a dva ručitelé zavázali, že budou bránit prodaný majetek vůči Zdeňkovým právním nárokům. S velkou pravděpodobností nebyly vztahy v rodině zcela ideální.²³ Vícemilice byly ve druhé polovině 14. století rozděleny na dva díly, v letech 1375 až 1385 je drželi bratři Mikuláš a Tomeš, jenž byl purkrabím na Lipnici.²⁴ V držení vsi se pak ještě vystřídal více majitelů. Z dochovaných pramenů nevyplývá, zda všichni patřili ještě k původnímu rodu z Vícemilic.²⁵ Například víme, že v roce 1404 držel minimálně část vesnice „*Václav z Bezděkova, seděním v Vícemilicích*“.²⁶ Měl-li Václav měl nějaké příbuzenské spojení s rodem z Vícemilic, zůstává nejasné.

Z výše řečeného se zdá, že majetek rodu se po polovině 14. století postupně tenčil, nicméně i později mu nadále patřila alespoň část vsi, jejíž jméno nosili v predikátu.²⁷ Jestli se Jan Hvězda ve Vícemilicích narodil, nebo se po ní už pouze psal, nelze rozhodnout. Nabízelo by se vysvětlení, že zhoršující se hospodářské poměry a zmenšující se rodový majetek mohly stát za Bzdinkovým vstupem do husitské revoluce, ale pro takový závěr nemáme žádné důkazy. Ostatně otázka pauperizace nižší šlechty v předhusitském období a její sblížení se s opravným hnutím v důsledku tohoto chudnutí je v české historiografii stále otevřená.²⁸

²² *Monumenta Historica Boemiae nusquam antehac edita VI*, ed. Gelasius Dobner, Pragae 1785, s. 412–414, č. 33; s. 414–415, č. 34; s. 417–418, č. 36; s. 418–419, č. 37; s. 420–422, č. 39. Ke kontextu těchto prodejů srov. T. SOMER – J. ŠRÁMEK, *Benediktinské opatství...*, s. 142–154.

²³ K tomu srov. T. SOMER, *Venkované...*, s. 69; T. SOMER – J. ŠRÁMEK, *Benediktinské opatství...*, s. 151.

²⁴ A. SEDLÁČEK, *Hrady...Díl dvanáctý*, s. 90; T. ŠIMEK a kol.: *Hrady...*, s. 266.

²⁵ K výčtu majitelů Vícemilic srov. A. SEDLÁČEK, *Hrady...Díl dvanáctý*, s. 90.

²⁶ *AC VI*, s. 452–453. Václav z Bezděkova se toho roku objevuje na listině, již Ješek z Popovce vstupuje do příměří s Oldřichem z Hradce. K okolnostem a osobě Ješka z Popovce srov. Jaroslav TEPLÝ, *Lapkové na českém východě*, *Československý časopis historický* 18, 1970, s. 283–290.

²⁷ Nasvědčuje tomu listina z července 1422 týkající se majetků v okolí dnešních Licoměřic, na níž svědčí Tomášek z Vícemilic, srov. *AC II*, s. 55–56. V jakém příbuzenském poměru byl k Janu Hvězdovi, nelze určit.

²⁸ Srov. Petr ČORNEJ, *Velké dějiny země Koruny české V. 1402–1437*, Praha – Litomyšl 2010, s. 55; Miloslav POLÍVKA, *Mikuláš z Husi a nižší šlechta v počátcích husitské revoluce*, Praha 1982, s. 23–24; podobně TÝŽ, *Mikuláš z Husi v počátcích husitské revoluce*, Husitský Tábor 4 (dále HT), 1981, s. 69–70.

Bzdinkova přízviska a jejich původ

Zůstane zřejmě navždy utajeno, kdy Hvězda spatřil světlo světa. Poněvadž Bzdinka byl v době svého vstupu do dějin v říjnu 1421 bezpochyby mladého věku, můžeme jeho narození můžeme klást do doby kolem roku 1400, eventuálně o pár let dříve.²⁹ Neznáme ani jeho rodiče, víme o nich jen tolik, že svému synovi při křtu dali tehdy nejobvyklejší mužského jméno Jan.³⁰

V narativních pramenech bývá Jan Hvězda z Vícemilic nejčastěji uváděn jako „Jan (Janek) Bzdinka“, případně jen „Bzdinka“, méně pak „Jan Bzdina“ nebo „Bzdina“.³¹ V dnešním jazyce by se jeho tehdejší přezdívka Bzdinka vykládala jako „Prdík“, eventuálně „Prdek“, či „Prdeček“.³² Na první pohled se může zdát, že se jedná o posměšné pojmenování. Pokusme se zapátrat po příčinách přízviska, pod kterým byl alespoň podle řeči pramenů znám v obecném povědomí mnohem více než pod svou další přezdívkou „Hvězda“.³³

Pokud se podíváme do Vokabuláře webového, což je internetový slovník historické češtiny vyvinutý Ústavem pro jazyk český AV ČR, výraz „bzdinka“ či „bzdina“ znamená v současné češtině kromě očekávaného „pšouk“ rovněž „něco nicotného“.³⁴ Případně nahlédneme do online Slovníku nářečí českého jazyka, provozovaného týměž Ústavem, a zde nalezneme, že kromě již zmíněných významů vyjadřuje slovo „bzdinka“ a „bzdina“ v některých nářečních oblastech „někoho, kdo páchne“, dále „bázlivého člověka“ a konečně i „hubeného, bledého, slabého člověka“.³⁵ Jelikož Jan Hvězda patrně nevynikal svým odérem ani bázlivostí (přinejmenším tato druhá skutečnost se vzhledem k jeho pozdějším válečným úspěchům nezdá pravděpodobná), mohlo by jeho přízvisko souviset s tím, že měl hubenou nebo drobnou postavu, eventuálně bledou tvář, nelze vyloučit ani kombinaci více z daných možností. Je to přirozeně čirá spekulace.

²⁹ F. M. Bartoš a F. Šmahel se shodně domnívají, že Hvězda byl v době svého vstupu do husitské revoluce mladého věku, srov. František Michálek BARTOŠ, *Husitská revoluce I. Doba Žižkova 1415–1426*, Praha 1965, s. 218; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III. Kronika válečných let*, Praha 1996, s. 160–161. Dle Bartoše se toto vysvětlení nabízí naprostou absencí zpráv o Bzdinkovi do října 1421.

³⁰ V Čechách se tak v té době jmenoval minimálně každý osmý muž, srov. P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 15.

³¹ Jedinými narativními prameny, jež o Bzdinkovi mluví jako o „Janu Hvězdovi“, jsou rukopisy *b* (někdy označovaný také *B₁*) a *T SLČ*, srov. *SLČ (východočeská větev...)*, s. 64, 389.

³² Jako „Prdík“ ji vykládá F. Šmahel, srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 91; jako „Prdek“, nebo „Prdeček“ pak P. Čornej, srov. P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 38.

³³ Jedinými dvěma diplomatickými prameny, jež hejtmana uvádí jako „Bzdinku“, jsou popravčí kniha pánů z Rožmberka a výpověď Petříka z Bařic před staroměstskou radou (jenž mluví o „*Hwiezdoni alias Bzdinka*“). Srov. *Popravčí kniha...*, s. 80–81; *AČ XXVI*, s. 5. Tyto záznamy jasně napovídají, jak byl vojevůdce v běžné mluvě nazýván.

³⁴ Srov. <https://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx> [citováno k 29. 8. 2019]. Do vyhledávače je nutné zadat heslo „pzdina“, která má stejný význam jako „bzdina“ či „bzdinka“.

³⁵ Srov. <https://sncj.ujc.cas.cz/> [citováno k 29. 8. 2019]. Do vyhledávače je nutné zadat heslo „bzdina II“, případně „bzdinka II“.

Přezdívký přidávané ke jménu na základě tělesných znaků nebyly v tehdejší době nikterak neobvyklé, stačí se podívat na nejslavnějšího z husitských vojevůdců Jana Žižku z Trocnova. Ač dodnes není zcela prokázáno, že pojmenování „Žižka“ explicitně označuje jednoho člověka, je tato interpretace v historické obci všeobecně přijímána.³⁶ Jako další příklad nám může posloužit jiný z husitských velitelů, a to Jan Čapek ze Sán. Jedno z vysvětlení, proč byl nazýván „Čapek“, by se totiž mohlo odvíjet od jeho tělesné konstituce – „čapatý“ je člověk s dlouhýma nohama, mohl tedy být vysoké a hubené postavy.³⁷ I kdybychom přijali tento výklad, D. Papajík ve své monografii o hejtmanovi ze Sán připomíná, že přezdívkou mohl získat již jeho děd či otec a Jan Čapek ji po nich jenom zdědil.³⁸ Podobný princip by mohl platit i v případě Bzdinky, i on mohl přejmout svoje přízvisko po některém ze svých předků. Přezdívkou Jana Hvězdy v průběhu let patrně ztratila negativní konotace, pokud vůbec kdy nějaké měla, a byla obecně akceptována bez nelichotivého podtónu. Nasvědčuje tomu skutečnost, že byla běžně využívána ve vyprávěcích pramenech, nehledě na to, zda pocházejí od autorů sympatizujících s husity či katolíky.

Poněvadž označení „Bzdinka“ by však v úředních dokumentech nevypadalo příliš důvěryhodně, vystupoval v nich bez tohoto přízviska, případně pod svým druhým pojmenováním „Hvězda“.³⁹ S ním se proto setkáme takřka výhradně v diplomatickém materiálu. Toho se k hejtmanově osobě dochovalo tak málo, že ho zde můžeme vyjmenovat v úplnosti.⁴⁰ „Janek Hvězda“ je uveden v proslulém listu z roku 1423, kde společně s knězem Ambrožem varují Žižku přes nájemným vrahem.⁴¹ Dále je to pět listin, jež byly vystaveny roku 1425 a týkaly se podmínek tzv. vršovického míru. Bzdinka je na nich uveden jako „Jan Hvězda z Vičemelic (Vičemelic)“ nebo „Janek Hvězda z Vičemelic“, jednou pak „Janek, řečený Hvězda“.⁴² Konečně v listině vydané roku 1428 čteme o „Janu Hvězdovi“.⁴³ Pouze v jediné písemnosti je zmíněn jako „Jan z Vičemelic“, tedy bez označení „Hvězda“. Je to první dokument úřední provenience, v níž se jeho jméno objevuje, konkrétně jde o listinu vydanou v únoru 1422.⁴⁴ Více diplomatických

³⁶ Srov. F. ŠMAHEL, *Jan Žižka...*, s. 201–202; TÝŽ, *Záhady dvou Žižků a Žižkova věku*, HT 3, 1980, s. 18–21, kde autor shrnuje teorie o vzniku přezdívký slepého vojevůdce. Podobně P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 36–39.

³⁷ Srov. D. PAPAJÍK, *Jan Čapek ze Sán*, s. 25–26.

³⁸ *Tamtéž*, s. 26.

³⁹ Srov. P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 38. Jak autor uvádí, naproti tomu přezdívkou „Žižka“ byla významově neutrální, proto ji trocnovský hejtman na rozdíl od Bzdinky mohl využívat při úředním styku.

⁴⁰ Zápis v rožmberské popravčí knize a výpověď Petříka z Bařic byly už zmíněny.

⁴¹ Tento list se dochoval pouze jako opis v manuskriptu SLČ ze 17. století, srov. *AC III*, s. 302–303.

⁴² Uvedené listiny známe také jen z opisů v jiném rukopisu SLČ, tentokrát ze 16. století, srov. *SLČ (východočeská větev...)*, s. 397–407.

⁴³ Srov. *AC VI*, s. 420. Lze podotknout, že tato listina se dochovala v originále.

⁴⁴ Srov. *AC I*, s. 209.

pramenů, kde by Bzdinka figuroval, se nám do dnešních dnů nedochovalo. Na základě jejich srovnání by nás snad mohlo napadnout, že se „Hvězdou“ začal nazývat až po roce 1422, když v první písemnosti toto pojmenování chybí, ale k vyslovení takové hypotézy máme příliš málo relevantních dokladů.

O způsobu, kterým ke své druhé přezdívce přišel, není opět nic známo. August Sedláček se domníval, že vychází patrně z heraldického znaku vladyků z Vícemilic, neboť po některých příslušnících rodu se nám zachovaly pečeti, na nichž v pečetním poli nalézáme ohnivý věnec (kotouč) na přilbě.⁴⁵ A právě ze zářícího plamenného věnce na Bzdinkově štítě se snad mělo vyvinout přízvisko „Hvězda“.⁴⁶ Ačkoliv nemáme k dispozici žádnou pečeť Jana Hvězdy, dá se předpokládat, že totožný či podobný erb nosil i on. Zda je však Sedláčkova teorie pravdivá, nelze přesně stanovit. I kdyby tomu tak bylo, rovněž zde mohlo platit, že svoje označení „podědil“ po některém z předků. Jak vidno, přesný původ ani jedné z Bzdinkových přezdívek neznáme a pravděpodobně ho ani nikdy nezjistíme.

Hypotetický nástin Hvězdovy kariéry před jeho vstupem do psané historie

Až do října 1421, kdy se Hvězda poprvé objevil v pramenech, o něm nevíme zhora nic.⁴⁷ Přesto se zkusme zamyslet, jakým způsobem se mohla vyvíjet jeho kariéra až do první zmínky o něm a nastiňme různé alternativy, byť půjde o pouhé hypotézy.

Při pátrání, co pozdější husitský vojevůdce dělal před svým vystoupením po boku Jana Želivského, může být nápomocná samotná zpráva o Bzdinkově dosazení do pozice vrchního velitele Prahy. Zaznamenal ji univerzitní mistr Vavřinec z Březové ve svém díle, nazvaném později Husitská kronika. Kronikář zmiňuje Želivského žádost, aby obecní starší vybrali „*schopného a věrného hejtmana, kterého by všichni...poslouchali*“, přívrženci radikálního kazatele tento požadavek konkretizovali, žádali totiž, aby za „*hejtmana byl zvolen Bzdinka, nový*

⁴⁵ Srov. A. SEDLÁČEK – Vladimír RŮŽEK, *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty. Sv. 2, Atlas erbů. Čechy (1. část)*, Praha 2001, s. 199 a 207, kde je vyobrazeno jejich erbovní znamení; A. SEDLÁČEK – Vladimír RŮŽEK, *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty. Sv. 5, Atlas pečeti. Soupisy, rejstřík, faksimile*, Praha 2003, s. 181 a 337, kde najdeme nákras pečeti některých příslušníků tohoto rodu. Také srov. obrazovou přílohu této bakalářské práce.

⁴⁶ Srov. A. SEDLÁČEK, *Hrady...Díl dvanáctý*, s. 90.

⁴⁷ K možné účasti Bzdinky v bitvě před Vyšehradem v listopadu 1420, již zmiňují pozdní autoři Hájek a Veleslavin, a k otázkám s tím spojeným srov. následující kapitolu.

rytíř, obci vždy, jak říkali, velmi věrný a dobře zasloužilý a vynikající obránce evangelické pravdy“.⁴⁸ Tyto Bzdinkovy charakteristiky se jistě týkaly především jeho válečnického umění, uvážíme-li navíc, že se stal v následujících letech respektovaným velitelem. Je tedy nesporné, že musel mít za sebou v době svého jmenování již nějaké bojové úspěchy, jinak by se pro něj novoměstský kněz, jenž potřeboval upevnit v pražských městech svoji teokratickou moc, stěží rozhodnul. Navíc určitě věřil v Bzdinkovy schopnosti, že dokáže zvládnout též správní záležitosti v Praze.

Disponoval-li budoucí husitský vojevůdce už tehdy vojenskými dovednostmi, vyvstávají otázky, jakými je získal. Jednou z možností, jak se mohl nižší šlechtic narozený kolem přelomu století živit, bylo kromě hospodaření na vlastním majetku také působení ve správním aparátu, např. ve funkci purkrabího. Na takových postech se objevovali už Bzdinkovi předkové. Častější alternativou, kterou volili příslušníci drobnější nobility, byla vojenská služba, jelikož rozpory a konflikty v éře Václava IV. vytvářely podmínky k postupnému vytváření žoldnéřského profesionálního vojska. První válečnické znalosti mohl Bzdinka případně nabýt v rámci některé z lapkovských družin, ostatně i Jan Žižka působil část života jako lapka.⁴⁹ U této varianty se lze na okamžik zastavit, vyjdeme-li z předpokladu, že se Bzdinka přímo ve Vícemilicích narodil a okolním kraji vyrůstal.⁵⁰ V takovém případě by se nabízela úvaha spojit Bzdinku s lapkovskou družinou, jež přepadávala kupce a pocestné v okolí libické stezky a o níž se dočítáme v jihlavských popravčích zápiscích. V nedatovaném zápisu vytvořeném kolem roku 1410 se dozvídáme, že „Rušinov je vesnička u Železných hor a v ní je jakási malá tvrz...V té vesničce sídlí jakýsi panoš, který slouží opatovi ve Vilémově a se svými druhy a spojenci i mnohými spolčenci přepadává lidi na veřejných cestách i jinde“.⁵¹ Ačkoliv v záznamu není uvedeno panošovo jméno, soudí se, že jím byl pozdější husitský hejtman Hertvík z Ostružna jinak z Rušinova.⁵² Rušinov je od někdejších Vícemilic vzdálen vzdušnou čarou jen něco málo přes 15 kilometrů, obě se vesnice se nacházely

⁴⁸ *Vavřince z Březové Kronika...*, s. 514. Český překlad citován dle Vavřince z BŘEZOVÉ, *Husitská kronika. Píseň o vítězství u Domažlic*, ed. Marie Bláhová, Praha 1979, s. 259.

⁴⁹ K možnostem uplatnění nižší šlechty srov. M. POLÍVKA, *Mikuláš z Husí...*, s. 20–23; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce I. Doba vymknutá z kloubů*, Praha 1995, s. 273–288.

⁵⁰ Srov. T. ŠIMEK a kol.: *Hrady...*, s. 266, kde autor hesla o tvrzi v někdejších Vícemilicích předpokládá, že se Hvězda narodil nejspíše právě tam.

⁵¹ Srov. *AC XXXVIII. Popravčí a psanecké zápisky jihlavské*, ed. František Hoffmann, Praha 2000, s. 41: „Röschin est villula et est quoddam parvum pugnaculum in ista villula ...prope montem Eysenperk. In ista villula residet quidam cliens et idem cliens servit abbati in Wilhelmczell et idem cum sociis et complicibus suis quam pluribus vicibus spoliavit homines in publica strata et alibi“.

⁵² Srov. T. SOMER – J. ŠRÁMEK, *Benediktinské opatství...*, s. 219; P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 489.

nedaleko libické stezky, navíc Bzdinka a Hertvík se přinejmenším v období husitských válek znali osobně, například roku 1425 společně dobývali vodní hrad Švihov. Bylo by tudíž nepochybně lákavé představit si, že Bzdinka, možná vstupující v době vzniku jihlavského zápisu do dospělého věku, se základům válečnického řemesla učil právě v Hertvíkově družině.⁵³ Leč ani pro tuto, ani pro jinou z předložených variant nemáme jakýkoliv pramenný důkaz a jedná se o pouhé domněnky.

Pokud byl Jan Hvězda kolem roku 1410 právně zletilý, mohli bychom vzhledem k jeho pozdějšímu působení na husitské straně očekávat, že se jeho jméno objeví mezi pečetiteli tzv. stížného listu proti upálení mistra Jana Husa, vydanému o pět let později. K slavnému listu, vyhovenému v osmi exemplářích a nesoucím datum 2. září 1415, připojilo svou pečeť 452 příslušníků vyšší i nižší nobility z Čech a Moravy. Bzdinku bychom v jejich řadách hledali marně. Z této skutečnosti ale nelze činit rozsáhlé závěry, neboť mezi pečetiteli se nalézají snad až překvapivě málo mužů, kteří se významněji zapsali do následného revolučního dění. Chybí mezi nimi Chval Řepický z Machovic, Mikuláš z Husi, Zbyněk z Buchova, Diviš Bořek z Miletínka, Jan Čapek ze Sán a mnozí další.⁵⁴

Situace v českých zemích se po roce 1415 postupně komplikovala, první pražská defenestrace v červenci 1419 a smrt krále Václava IV. o několik týdnů později odstartovaly výbuch husitské revoluce, o Bzdinkovi však ani v tomto dramatickém období nemáme žádné zprávy. Celou kapitolu proto můžeme uzavřít konstatováním, že až do Hvězdova vstupu do dějin na straně Želivského jsou nám jeho osudy neznámé a ani nevíme nic o jeho motivaci a okolnostech příklonu k husitství. Mohlo se tak stát kupříkladu kvůli tenčícím se rodovému majetku a příjmům, nebo ho k tomu vedly jiné důvody. Neznáme ani způsob, jakým se Bzdinka ocitnul v Praze, vydobyl si rytířské ostruhy a získal si důvěru radikálního kazatele natolik, že ten prosadil jeho zvolení vrchním pražským hejtmánem. Jistý návod k zodpovězení posledních otázek by mohli poskytnout pozdní kronikáři Václav Hájek z Libočan a Daniel Adam z Veleslavína, nicméně vzápětí uvidíme, že jejich vývody jsou problematické.

⁵³ Dospělosti, a tím i právní zletilosti dosahovali tehdy šlechtici ve 14 letech, srov. M. POLÍVKA, *Mikuláš z Husi...*, s. 32.

⁵⁴ Srov. P. ČORNEJ – Aleš KNÁPEK – Ladislav MACEK – Pavel ROUS, *Stížný list české a moravské šlechty proti upálení mistra Jana Husa 1415–2015*, Okrouhlice 2015, s. 33–34; D. PAPAŽÍK, *Jan Čapek ze Sán*, s. 27. Pro zajímavost uveďme, že výše zmiňovaný Hertvík z Rušinova tento dokument spolupečetěl.

Bzdinka a jeho sporná účast v bitvě u Vyšehradu

Ačkoliv zde zaznělo, že o Janu Hvězdovi nemáme před říjnem 1421 žádné informace, nemusí to být úplně pravda, neboť karlístejnský děkan a kronikář Václav Hájek z Libočan zanechává relaci o „Bzdinovi“ v souvislosti s obléháním vyšehradské pevnosti a bitvou na Pankrácké pláni. Daniel Adam z Veleslavína také zmiňuje účast „Jana Bzdinky“ v tomto střetnutí. Zkusme si jejich údaje rozebrat detailněji.

V polovině září 1420 oblehli pražané Vyšehrad, jehož posádka zachovávala věrnost králi Zikmundovi. Na jejich žádost přispěchali husité ze severozápadních a východních Čech, aby jim pevnost pomohli dobýt. Dle soudobého zpravodaje Vavřince z Březové přijel nakonec i „ze strany táborů pražanům na pomoc Mikuláš z Husi se třiceti nebo čtyřiceti jezdci“.⁵⁵ Autor Husitské kroniky nás nejpodrobněji zpravuje o obležení a následném boji spojených kališnických sil s královými oddíly, které dorazily k Vyšehradu, aby obránce vysvobodily ze sevření. Husitská vojska v bitvě svedené na začátku listopadu 1420 na Pankrácké pláni před Vyšehradem ovšem Zikmundovu armádu drtivě porazila. Hájek z Libočan, jenž svoje dílo sepsal o století později než mistr Vavřinec, čerpá při líčení vyšehradských událostí právě od něj, avšak na rozdíl od autora Husitské kroniky popisuje příchod posil z hradištské obce těmito slovy: „Vtom pak Mikuláš Hus s čtyřiceti koňmi a Bzdina s třiceti koňmi, hejtmané táborští, Pražanům na pomoc přijeli...“.⁵⁶ Daniel Adam z Veleslavína, jehož Kalendář historický spatřil světlo světa ještě o pár desítek let později než Hájkova Kronika česká, napsal ohledně bitvy na Pankrácké pláni toto: „Pomáhali Pražanům Hynek Krušina z Lichtemburka a Viktorin Boček z Kunštátu s Orebskými, item nějaký Záviš s Žateckými, Lounskými a Slánskými, Mikuláš Hus a Jan Bzdinka s Táboři et cetera“.⁵⁷ Účast Hynka Krušiny, Viktorina Bočka, Záviše Bradatého a Mikuláše z Husi spolehlivě dokládá Husitská kronika, proto na první pohled působí Hájkův i Veleslavínův zápis věrohodně, neboť oba jen doplňují Vavřincův výčet husitských velitelů o jedno jméno.

Božena Kopiczková, autorka monografie o Janu Želivském, se pokusila objasnit důvody, pro něž si Želivský vybral jako vrchního hejtmana v Praze právě Jana Hvězdu. Vychází z Vavřincovy relace, v níž kazatelovi lidé požadovali, aby se této funkce ujal „Bzdinka, nový rytíř, obci vždy...velmi věrný a dobře zasloužilý a vynikající obránce evangelické pravdy“, zejména

⁵⁵ Vavřince z Březové Kronika..., s. 434. Český překlad citován dle V. z BŘEZOVÉ, Husitská kronika, s. 155.

⁵⁶ V. HÁJEK z LIBOČAN, Kronika..., s. 893. Vavřinec dokončil svou kroniku pravděpodobně před rokem 1437, Hájkovo dílo vyšlo poprvé v roce 1541.

⁵⁷ D. ADAM z VELESLAVÍNA, Kalendář..., s. 484.

vyzdvihuje označení „*nový rytíř*“ (*miles novellus*). Dle autorky by to mohlo znamenat, že Bzdinka byl spolu s ostatními po bitvě na Pankrácké pláni pasován na rytíře. Od mistra Vavřince totiž dále víme, že účastníci střetnutí Viktorin Boček z Kunštátu a Poděbrad, Hynek Krušina z Lichtenburka, Mikuláš z Husi si s „*četnými jinými udatně bojujícími zasloužili rytířský pás*“.⁵⁸ Mezi nimi by se tedy mohl nacházet i Jan Hvězda. Historička k potvrzení svojí domněnky o Bzdinkově pasování po vyšehradské bitvě použila výše zmíněné pasáže z Hájka a Veleslavína a na základě kombinace zpráv těchto dvou pozdních kronikářů a Vavřincova záznamu o novém rytíři předkládá hypotézu, že Bzdinka před svým působením v Praze pravděpodobně pobýval v Táboře, kde patřil k zemanským válečníkům radikálního typu z okruhu Mikuláše z Husi, který měl z tábořských hejtmanů k Želivskému nejbližší. To by podle Kopiczkové přijatelně zodpovědělo otázku, proč si novoměstský kněz později vyvolil právě Bzdinku, jenž byl u Želivského stoupenců dobře zapsán možná už od bitvy u Vyšehradu.⁵⁹

Třebaže sama autorka životopisu Želivského připouští, že s Hájkovými a Veleslavínovými údaji musíme zacházet kriticky, zdánlivě proti její teorii nelze nic namítnout. Podíváme-li se však v Kronice české i Veleslavínově díle na další relace o „*Bzdinkovi*“ či „*Bzdinovi*“, setkáme se s určitými nesrovnalostmi. Je třeba podotknout, že tyto další zprávy Kopiczková bohužel nezmiňuje. Nejprve se zaměříme na Hájkovu práci. Když karlístejnský děkan udává výčet velitelů husitských vojsk ve střetnutí na Pankrácké pláni, uvádí následující: „*Tito byli hejtmané: Boček z Kunštátu a Hynek Krušina, Mikuláš Hus z Prahy a Havel Bzdina*“.⁶⁰ O prvních třech víme bezpečně, že se bitvy účastnili, u „*Havla Bzdiny*“ bychom se mohli domnívat, že Hájek „jen“ špatně zachytil Bzdinkovo křestní jméno. Vzhledem k tomu, že svou kroniku sepsal více než sto let po vyšehradských událostech, bylo by takové nedopatření vcelku pochopitelné. Naopak by spíše posilovalo autorčinu tezi o Hvězdově přítomnosti při listopadové bitvě, neboť „*Havlem Bzdinou*“ a „*Bzdinou s třicíti koňmi*“ jsou v Hájkově díle nepochybně myšleny tytéž osoby.

Listujeme-li Kronikou českou dál, překvapivě narazíme i na „*Bzdinku*“, a to rovnou na třech místech. Poprvé k roku 1421, kdy Želivský prosadil Jana Hvězdu za pražského hejtmana, Hájek píše: „*A tu hned ze sebe jednoho zvolili jménem Bzdinku a kněz Jan tu hned jej před nimi za hejtmana vyhlásil*...“⁶¹ Při líčení tohoto aktu očividně vychází díla Vavřince z Březové, jeho

⁵⁸ *Vavřince z Březové Kronika...*, s. 441. Český překlad citován dle V. z BŘEZOVÉ, *Husitská kronika*, s. 166.

⁵⁹ Božena KOPIČKOVÁ, *Jan Želivský*, Praha 1990, s. 161–162.

⁶⁰ V. HÁJEK z LIBOČAN, *Kronika...*, s. 897.

⁶¹ *Tamtéž*, s. 921.

podání lze tudíž považovat za důvěryhodné. Podruhé se v Hájkově kronice setkáme se „*Bzdinkou*“ k roku 1422, kdy se v ní uvádí: „*Toho času když jsou Pražané leželi dobývajíc Karlštejnu, Bzdinka, hejtman tábořský, kterýž byl málo předtím v Praze hejtmanem, vloudiv se pomalu do Prahy s některými Táboři...chtěli ztéci Prahu...*“.⁶² Nezdařený pokus Jana Hvězdy a Bohuslava ze Švamberka (o němž karlštejnský děkan v tomto bodě mlčí) o převrat v Praze popisuje rovněž několik rukopisů SLČ, sepsaných dříve než Kronika česká, Hájkova zpráva se o ně evidentně opírá a je tedy věrohodná.⁶³ A konečně potřetí nás kronikář k roku 1425 barvitě informuje o okolnostech upálení dvou kněžích v Nymburce. „*Bzdinka*“ je poslal na smrt, protože stále udělovali svátost pomazání a žehnání svatého oleje, což táborité odmítali. Když jeden z těchto duchovních zmíněné praktiky „*Bzdinkovi*“ popisoval, ten dle Hájkových slov reagoval následovně: „*To slyše hejtman Bzdinka, odpověděl jemu: „Mlč, kněže, a nekaž nám o tom oleji!*““, aby vzápětí nechal oba církevní hodnostáře uhořet v sudech.⁶⁴ Ačkoliv si autor svoje vyprávění značně příkrášluje, jádro příběhu je pravdivé, poněvadž o obsazení Nymburka Janem Hvězdou a jeho postupu proti oběma kněžím i v tomto případě podávají svědectví SLČ.⁶⁵

Pokud zhodnotíme dvě Hájkovy relace o „*(Havlu) Bzdinovi*“ a tři o „*Bzdinkovi*“, je zřejmé, že kronikář je považoval za dvě různé osoby. První je v jeho podání hejtman hradištské obce bojující u Vyšehradu a nedoložený žádným jiným pramenem, druhou je pražský a posléze taktéž tábořský hejtman, kterého můžeme na základě jiných písemných dokladů spolehlivě ztotožnit s Janem Hvězdou.⁶⁶ Zůstává otevřené, zda jsou autorovy informace o „*(Havlu) Bzdinovi*“ omyl či fabulace, nebo při jejich psaní využil nějaký starší pramen, jenž se nedochoval.⁶⁷ Pravdivější bude spíše první možnost.

Aby nejasností bylo ještě více, stačí nahlédnout do Veleslavínovy práce. Autor Kalendáře historického nejprve zmiňuje „*Jana Bzdinku*“ v bitvě na Pankrácké pláni. K roku 1421 pak zaznamenává, že z Želivského vůle byl „*Havel Bzdina za hejtmana měst pražských volen...*“.⁶⁸ U obou zmínek vždy dodává odkaz na Hájkovo dílo, u první ohledně Vyšehradu dokonce na kroniku

⁶² *Tamtéž*, s. 928.

⁶³ Za všechny srov. například *Ze starých letopisů...*, s. 90–91.

⁶⁴ V. HÁJEK z LIBOČAN, *Kronika...*, s. 928.

⁶⁵ Srov. *Ze starých letopisů...*, s. 99.

⁶⁶ Jako dvě různé osoby („*Havla Bzdinu*“ a „*Bzdinku*“) je v rejstříku uvádí editor nejnovějšího vydání Hájkovy kroniky, srov. V. HÁJEK z LIBOČAN, *Kronika...*, s. 1190. „*Bzdinku*“ ztotožňuje její editor s Janem Hvězdou z Vícemilic.

⁶⁷ P. Čornej připouští, že i při líčení husitských událostí se občas Hájek dopouští chyb a fabulací, srov. P. ČORNEJ, *Tajemství českých kronik*, Praha – Litomyšl 2003, s. 63–65.

⁶⁸ D. ADAM z VELESLAVÍNA, *Kalendář...*, s. 540.

Vavřince z Březové. Je proto poněkud záhadou, proč obrátil Hájkovy údaje, jelikož ten u listopadové bitvy udává „*Havla Bzdinu*“ a pozdější pražské volby „*Bzdinku*“.

Na základě všeho, co bylo v předchozích řádcích napsáno, učinme závěr, že Hájkovy a Veleslavínovy zprávy o účasti Bzdinky v bitvě u Vyšehradu působí v kontextu jejich dalších relací o husitském hejtmanovi zmatečně a pravděpodobně jim nelze přičítat přílišnou váhu.⁶⁹ Neznamená to, že teorie Boženy Kopiczkové je nepravdivá, skutečně je možné, že Jan Hvězda působil zprvu v Táboře po boku Mikuláše z Husi, poté společně s ním bojoval na Pankrácké pláni, svou statečností v bitvě si vysloužil titul rytíře a budoval vazby na Želivského, který si ho později vybral za vrchního hejtmana pražských měst. Nicméně k potvrzení její hypotézy nemůžeme tyto dva kronikáře z 16. století využít.

Byl Hvězda jedním z dočasných pražských hejtmanů?

Nelze vyloučit, že se Hvězda nějakým způsobem podílel už na převratu, jež v Praze na konci června 1421 zorganizoval Jan Želivský a jeho přívrženci. V neděli 30. června novoměstští stoupenci radikálního kazatele vtrhli na Staroměstskou radnici, konšelům obou pražských měst vyčetli mnohá provinění a sesadili je z funkcí. Poté jim odňali pečetidlo, symbol samosprávy a městských svobod, a spojili Staré a Nové Město v jeden administrativní celek. O celé události nás informuje Vavřinec z Březové, jenž také zmiňuje, že Želivského přívrženci „*zvolili z celého shromáždění obce čtyři hejtmany, aby tehdy vedli až do zvolení nových konšelů správu jak Starého, tak Nového Města*“.⁷⁰ Následně proběhla 2. července volba třiceti nových konšelů, patnácti ze Starého, dalších patnácti z Nového Města pražského. Celý převrat lze chápat jako jasný náběh k Želivského diktatuře v hlavním městě.⁷¹

⁶⁹ Jen pro zajímavost uvedme, jak Tomáš Pešina z Čechorodu líčí vděčnost Pražanů projevenou husitským velitelům po boji u Vyšehradu: „*Podlé toho pomocníkům svým Hynkovi Krušinovi a Bočkovi z Kunštátu, předním hejtmanům, tak jako i hejtmanům tábořským Mikulášovi Husovi a Havlovi Bzdinovi z Řepice zvláštní počestnost učinili*“. Očividně vychází z Hájkovy relace, kterou jsme citovali výše v textu. Zajímavé je, že dle Pešiny se „*Havel Bzdina*“ psal z Řepice. Co se tohoto predikátu týká, s největší pravděpodobností se jedná o autorovu záměnu s jiným tábořským hejtmanem Chvalem Řepickým z Machovic (někdy uváděného v pramenech jako Chval z Řepice), jehož účast v bitvě na Pankrácké pláni není nikterak doložena. O „*Havlovi Bzdinovi*“ (už bez predikátu) nás stejný kronikář informuje i ve zmatené zprávě k roku 1425, kdy se tento měl údajně stát prvním vůdcem nově vzniklých sirotků. Srov. Tomáš PEŠINA z ČECHORODU, *Prodromus Moravographiae. To jest: Předchůdce Moravopisu*, Litomyšl 1663, s. 153 a 156. Dostupné online na: http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=NKCR_-_NKCR_54_S_000856_1HH0A58-cs [citováno k 10. 9. 2019].

⁷⁰ *Vavřince z Březové Kronika...*, s. 496. Český překlad citován dle V. z BŘEZOVÉ, *Husitská kronika*, s. 240.

⁷¹ Srov. P. ČORNEJ, *Jan Želivský*, in: *Husitské století*, edd. P. Cermanová – R. Novotný – P. Soukup, Praha 2014, s. 119; TÝŽ, *Pád Jana Želivského*, in: *Světla a stíny husitství (Události – Osobnosti – Texty – Tradice)*, Praha 2011, s. 106–108; TÝŽ, *Velké dějiny...*, s. 296–301; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 90–91.

Z našeho hlediska může být důležitá zpráva o zvolení čtyř dočasných hejtmanů. Ačkoliv neznáme jejich jména, F. Šmahel usuzuje, že jedním z nich byl bezpochyby Jan Hvězda. Vychází ze sdělení mistra Vavřince, jenž Bzdinku při jeho jmenování do pozice nejvyššího pražského hejtmana v říjnu téhož roku líčí jako „*zasloužilého a vynikajícího obránce evangelické pravdy*“, z čehož dle Šmahela téměř jistě plyne, že byl jedním z hejtmanů zvolených v červnu.⁷² Zda má náš přední husitolog pravdu, nelze žádným způsobem dokázat ani vyvrátit. K potvrzení jeho domněnky by nepřímo mohla posloužit jiná část Vavřincova popisu říjnového dosazení Hvězdy do funkce vrchního pražského velitele. Autor Husitské kroniky zaznamenal, že Bzdinka byl dle Želivského stoupenců pražské „*obci vždy, jak říkali, velmi věrný*“. To vypovídá o Hvězdově působení ve službách pražanů jistou dobu před říjnem 1421, možná i v úloze jednoho ze čtyř hejtmanů. Ať už tehdy byl nebo nebyl Bzdinka jedním z hejtmanů, jejich služba v čele správy obou spojených měst skončila po pár dnech, kdy byli jmenováni noví konšelé.

Bzdinkův vstup do dějin aneb jmenování nejvyšším pražským hejtmanem

Želivský provedl v říjnu 1421 další převrat v Praze, čímž se konečně dostáváme do bodu, kdy se objevuje v pramenech Jan Hvězda. První písemnou zmínku o něm zanechal Vavřinec z Březové, několik částí jeho relace o Bzdinkovi jsme v předchozích kapitolách citovali, nyní ji uvedeme celou.

Želivský svolal 19. října 1421 obce Starého a Nového Města pražského do kostela sv. Štěpána Na Rybníčku a dle Vavřincova podání „*vyzýval lid, aby zvolil jednoho schopného a věrného hejtmana, kterého by všichni, opustíce pány jakožto nevěrné, poslouchali. A když převelice očernil pány království, povstali někteří ze sekty svrchuřečeného Jana a žádali, aby za jejich hejtmana byl zvolen Bzdinka, nový rytíř, obci vždy, jak říkali, velmi věrný a dobře zasloužilý a vynikající obránce evangelické pravdy, a pokud by na nich bylo, zvolili jej*“.⁷³ Zbytek Želivského přívrženců nahlas jejich návrhu přitakal, a protože nikdo z obecních starších proti tomu otevřeně neprotestoval, novoměstský kazatel prohlásil souhlasné volání svých stoupenců za vůli celé obce a „*vyhlásil toho Bzdinku za hejtmana od celé obce zvoleného, dal mu plnou moc a prohlásil, že mu*

⁷² *Tamtéž*, s. 91 a 351.

⁷³ *Vavřinec z Březové Kronika...*, s. 514. Český překlad citován dle Vavřinec z BŘEZOVÉ, *Husitská kronika*, s. 259.

ji odevzdává celá obec, aby totiž krotil neposlušné vězením nebo stínáním hlav anebo aby mohl vyhošťovat z obce, který by se mu zdál, také aby mohl úředníky nebo konšely, kdykoli se mu uzdá, vyměňovati, dosazovati a sesazovati“.⁷⁴ Zároveň byli k Bzdinkovi jako nejvyššímu hejtmanovi obou měst současně zvoleni čtyři nižší hejtmani (podhejtmani), dva ze Starého a dva z Nového Města pražského.⁷⁵ Noví hejtmané „se svolením téže obce“ určili, aby se „nikdo, když vytáhnou do pole, nevracel z vojska bez vědomí hejtmanů, ani aby, kdyby popřípadě došlo k bitvě, žádným způsobem neutíkal z boje pod trestem hrdla a ztrátou všech statků“.⁷⁶ Tato ustanovení měla předejít excesům uvnitř pražského vojska, jež nemalou měrou přispěly k jeho porážce u Mostu v srpnu téhož roku. Podobná, detailněji popsaná nařízení se později objevily v Žižkově vojenském řádu z roku 1423.⁷⁷

Želivský směřoval k plnému ovládnutí pražského dvojměstí a hodlal zredukovat vliv městských samosprávných orgánů v co největší míře. Prosazením Hvězdy do funkce nejvyššího hejtmana spolu se svěřením tolika pravomocí do jeho rukou nastolil novoměstský kněz v hlavním městě de facto neomezenou diktaturu, neboť kromě vojenské moci získal Bzdinka v pražském souměstí soudní a správní moc, vyhrazenou doposud radě konšelů. O tom, že nový vrchní velitel bude vykonávat úkoly dle vůle Želivského, se nedalo příliš pochybovat. Radikální kazatel mohl prostřednictvím Jana Hvězdy ovlivňovat obecní záležitosti, jelikož oficiálně do nich nesměl zasahovat kvůli zákazu světského panování kněží (což bylo ustanoveno ve čtyřech artikulech). V Želivského rozhodnutí dosadit Bzdinku do hejtmanského postu určitě sehrála roli otevřená kritika kazatelovy osoby ze strany Jana Sádla ze Smilkova a Oldřicha Vaváka z Hradce. Oba umírnění kališníci během léta 1422 obvinili novoměstského kazatele z narušování husitské jednoty a zasahování do světských záležitostí v rozporu se čtyřmi artikuly.⁷⁸ Naznačovalo to, že kazatelovo postavení není natolik pevné, jak na první pohled vypadalo. Od loajálního člověka v pozici

⁷⁴ *Tamtéž.*

⁷⁵ P. Čornej ve své starší studii za jednoho z nich považuje Jana Rozvodu ze Stakor, srov. P. ČORNEJ, *Pád Jana Želivského*, s. 110. Nově se pak domnívá, že jím byl novoměstský Pavel z domu rychtářova, srov. TÝŽ, *Jan Žižka*, s. 435.

⁷⁶ *Vavřince z Březové Kronika...*, s. 514. Český překlad citován dle V. z BŘEZOVÉ, *Husitská kronika*, s. 259–260. Ke kontextu Bzdinkových opatření srov. B. KOPIČKOVÁ, *Jan Želivský*, s. 162–163; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 99.

⁷⁷ K Žižkovu vojenskému řádu srov. *Staročeské vojenské řády*, ed. František Svejkovský, Praha 1952, s. 23–27. Hugo Toman usuzuje, že ustanovení z října 1421 byla součástí Bzdinkova vojenského řádu, který se do dnešních dnů nedochoval, řád měl být zaveden dle Žižkových zásad, srov. Hugo TOMAN, *Husitské válečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy*, Praha 1898, s. 15. J. Durdík předpokládá, že Žižkův i Bzdinkův řád mají nějakého společného předchůdce, srov. Jan DURDÍK, *Husitské vojenství*, Praha 1954, s. 45; obdobně B. KOPIČKOVÁ, *Jan Želivský*, s. 157, 163.

⁷⁸ *Vavřince z Březové Kronika...*, s. 509–510.

vrchního velitele si nadto Želivský sliboval zavedení větší kázně do pražského vojska, aby se napříště neopakovala nedisciplinovanost jako při srpnovém tažení.⁷⁹

Bzdinkovo jmenování do čela sjednocených měst, spojené s faktickým omezením samosprávného systému, se obecním starším přirozeně „*velmi nelíbilo*“.⁸⁰ Po zinscenované volbě u sv. Štěpána se proto nejprve sešli v Betlémě, ovládaném Želivského konkurentem Jakoubkem ze Stříbra, jenž patřil k umírněným kališníkům. Poté, co se dohodli na dalším postupu, se vydali na radnici a žádali konšely, aby nový hejtman Bzdinka „*nevykonával bez vědomí konšelů a obce výkonnou moc od obce mu udělenou*“, tedy aby rada a velká obec měly výkon jeho funkce pod svou kontrolou. S tím sice konšelé souhlasili, nicméně o žádných dalších krocích z jejich strany nemáme zprávy. Je zřejmé, že Hvězdovi a Želivskému nezůstal tento souhlas utajen, neboť s opozičníky z konzervativních řad se na radnici se vypořádali rychle, když „*po kratičkém čase sesadili pět konšelů bez vědomí obce, ale s vůlí hejtmána dosadili na jejich míst pět jiných*“.⁸¹ K výměně konšelů došlo snad hned 19. října.⁸² Asi současně s tím nechal Hvězda uvalit vazbu na několik staroměstských měšťanů, patrně iniciátorů schůzky v Betlémě.⁸³

Nabízí se otázka, proč se radikální kazatel rozhodnul do postu nejvyššího hejtmána dosadit právě Bzdinku. Tématu jsme se dříve dotknuli, zkusme se na něj nyní podívat detailněji. Lze částečně souhlasit s Boženou Kopičkovou, že Hvězdova činnost v rámci Želivského diktatury měla spočívat zejména v naplňování vojenského poslání mimo Prahu, s čímž novoměstský kněz počítal především. Bzdinka měl vést pražany do pole, Želivský by už dál nepůsobil u vojska jako jeho správce a mohl by více zaměřit na politickou činnost v hlavním městě.⁸⁴ Nemůžeme ovšem zapomínat na to, že Hvězda na popud Želivského a jeho stoupenců zasahoval výrazně do vnitřních záležitostí města.

Jan Hvězda musel již před říjnem 1421 disponovat vojenskými zkušenostmi, jinak by si ho novoměstský kněz do velitelské pozice sotva vybral. O nich svědčí zápis Vavřince z Březové, pro něhož je Hvězda „*nový rytíř*“. Výše jsme rozebírali spornou hypotézu Boženy Kopičkové, podle

⁷⁹ K okolnostem ustanovení Bzdinky nejvyšším pražským hejtmánem srov. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce*, s. 155–156; B. KOPIČKOVÁ, *Jan Želivský*, s. 158–160; P. ČORNEJ, *Pád Jana Želivského*, s. 110–111; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 103. Pekař zdůrazňuje, že z Vavřincovy zprávy o dosazení Bzdinky do hejtmánského postu lze vyčíst snahu Želivského zbavit Prahu dosavadních vojenských hejtmánů z panského stavu, jež byli jako „*nevěrní*“ propuštěni ze služeb obce, srov. J. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, s. 109; TÝŽ, *Žižka a jeho doba IV*, s. 76.

⁸⁰ *Vavřince z Březové Kronika...*, s. 514. Český překlad citován dle V. z BŘEZOVÉ, *Husitská kronika*, s. 260.

⁸¹ *Vavřince z Březové Kronika...*, s. 514–515. Český překlad citován dle V. z BŘEZOVÉ, *Husitská kronika*, s. 260.

⁸² Srov. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce*, s. 156; B. KOPIČKOVÁ, *Jan Želivský*, s. 164.

⁸³ *SLČ (východočeská větev...)*, s. 380. Srov. P. ČORNEJ, *Pád Jana Želivského*, s. 111.

⁸⁴ B. KOPIČKOVÁ, *Jan Želivský*, s. 161.

níž si Bzdinka vydobyl rytířské důstojenství na podzim 1420 v bitvě u Vyšehradu, kam dorazil z Tábora společně s Mikulášem z Husi. Pravděpodobnější je vstup Bzdinky do revoluce až v roce 1421 na straně pražanů, neboť před polovinou dubna zahájily jejich oddíly velké jarní tažení, k němuž se připojila řada bojovníků z řad nižší šlechty.⁸⁵ Mezi nimi se snad nacházel Jan Hvězda. Vojsko tehdy v úloze politického vůdce osobně vedl Jan Želivský, což poskytovalo příležitost k budování vzájemných vazeb mezi ním a Bzdinkou. Při úspěšné výpravě do východních Čech, během níž se husitům poddávala města i hrady, si Hvězda mohl získat titul rytíře.⁸⁶

Funkci hejtmána si Bzdinka možná vyzkoušel krátce už v červenci. Nyní v říjnu spoléhal novoměstský kněz zároveň na to, že represivním počínáním dokáže Hvězda potlačit sebemenší náznaky opozičních nálad v pražském souměstí. Byl to mylný předpoklad. Nastolení vojenské diktatury vyústilo vzápětí v čin, jehož účelem bylo zastrašit Želivského protivníky, nicméně ve výsledku přispěl tento skutek k pádu radikálního kazatele.

Smrt Jana Sádla ze Smilkova

Bzdinka se hned po svém jmenování do hejtmanského postu uvedl krvavým skutkem, když na Želivského příkaz nechal popravit Jana Sádla ze Smilkova. Chtěl tím jasně demonstrovat, že kazatelova moc ve městě je absolutní. Sádlo byl spojencem pražanů a na čáslavském sněmu byl zvolen jedním z dvaceti zemských vladařů.⁸⁷ Na začátku října 1421 byl některými konšely nařčen, že nedostavil se svými lidmi vojsku na pomoc, ač o to byl požádán. Hodlal očistit svoje jméno přímo v hlavním městě, a poněvadž vytušil, že tamější ovzduší mu není nakloněné, požádal je o vystavení ochranného průvodního listu, jež by mu zaručil bezpečný pobyt v pražském dvojměstí. Konšelé mu jej přislíbili a napsali, „*že může bezpečně přejeti do Prahy beze vší obavy, že takovým udavačským řečem o něm nevěří*“.⁸⁸ Sádlo tak dorazil společně se svými bratry do města 20. října, pouhý den po Bzdinkově dosazení do hejtmanského úřadu. Poněvadž několik konšelů nechal Jan Hvězda snad krátce předtím vyměnit za Želivského straníky, částečně obměněná rada se nemusela

⁸⁵ Srov. P. ČORNEJ, *Velké dějiny...*, s. 285; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 79.

⁸⁶ P. Čornej se domnívá, že Bzdinka obdržel rytířský pás buď v bitvě u Vyšehradu, nebo během husitských tažení v první polovině roku 1421, srov. P. ČORNEJ, *Pád Jana Želivského*, s. 110. Že Jan Hvězda získal rytířský titul během bojů v roce 1421, naznačuje F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce*, s. 156.

⁸⁷ Srov. Silvie VANČUROVÁ, *Jan Sádlo ze Smilkova. Kariéra králova milce*, HT 19, 2015, s. 181–223.

⁸⁸ *Vavřince z Březové Kronika...*, s. 515. Český překlad citován dle V. z BŘEZOVÉ, *Husitská kronika*, s. 260.

necítla tolik vázána zárukami svých předchůdců.⁸⁹ Když k večeru Sádlo vstoupil na Staroměstskou radnici, byl proti jakémukoliv očekávání okamžitě zatčen a ještě téže noci na radnici s'at. Před svou popravou horlivě žádal svátost pod obojí způsobu, ale nedostalo se mu jí. Následujícího dne bylo jeho tělo pochováno v blízkém kostele sv. Mikuláše bez jakéhokoliv obřadu.⁹⁰

Třebaže kronikář Bzdinku výslovně v souvislosti s exekucí nezmiňuje, je jisté, že k ní dal v souladu se svými pravomocemi svolení právě on. Stětí Jana Sádla mělo být výmluvnou výstrahou Želivského opozičníkům. Navíc vyjadřovalo, že čerstvě přijatá opatření zabraňující nedisciplinovanosti vojska, do níž se patrně počítalo i neuposlechnutí příkazu dostavit se do pole a za niž hrozila ztráta hrdla a majetku, mají být důsledně dodržována.⁹¹ Sádlova smrt byla přesto očividným pošlapáním existujících právních norem, neboť konšelé mu předtím písemně přislíbili bezpečný pohyb v hlavním městě. V celé události pravděpodobně sehrála největší roli osobní zášť Želivského kvůli urážce, jíž se mu ze Sádlových a Vavákových úst dostalo. Zatčení a rychlé skoncování s Janem Sádlem mělo především zastrašit kazatelovy nepřátele, ostentativně jim ukázat, kdo má v pražském souměstí rozhodující slovo a nezastaví se ani před příslušníky šlechtického stavu.⁹²

Pražská výprava na Kutnohorsko vedená Hvězdou

Prvním Bzdinkovým podnikem v čele vojska hlavního města se stala výprava ke Kutné Hoře a Čáslavi. Byla uspořádána kvůli výpadu předsunutých Zikmundových oddílů do východních Čech, navíc se dalo předpokládat, že hlavní Lucemburkovo tažení bude směřovat právě ke Kutné Hoře. Z pozice nejvyššího hejtmana vedl bojovníky pražského svazu zřejmě sám Hvězda, ačkoliv nikde není přímo jmenován.⁹³ Jednotky pod jeho velením dorazily 31. října ke Kutné Hoře. Přestože zdejšími konšely na jejich prosby přislíbil, že se město ušetří a odbočí k Čáslavi, došlo dle mistra Vavřince u jedné z městských bran k hádce mezi některými jeho vojáky, kteří trvali na

⁸⁹ B. KOPIČKOVÁ, *Jan Želivský*, s. 164. P. Čornej zdůraznil, že novoměstský kazatel, jenž o Sádlově chystaném příjezdu musel vědět, záměrně načasoval Hvězdovo jmenování tak, aby Sádlo nedostal čas reagovat na změnu poměrů ve městě a svůj příchod už nemohl odložit, srov. P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 435; TÝŽ, *Pád Jana Želivského*, s.112

⁹⁰ *Vavřince z Březové Kronika...*, s. 515. Český překlad citován dle V. z BŘEZOVÉ, *Husitská kronika*, s. 260.

⁹¹ Jak podtrhl P. ČORNEJ, *Pád Jana Želivského*, s.113.

⁹² S. VANČUROVÁ, *Jan Sádlo...*, s. 220–223; P. ČORNEJ, *Pád Jana Želivského*, s.113–116. Autor se kriticky vyrovnává s názory, že za Sádlovým usmrcením bylo jeho jednání se Zikmundem Lucemburským.

⁹³ Srov. například F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce*, s. 158; P. ČORNEJ, *Velké dějiny...*, s. 308; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 108.

tom, aby je město zaopatřilo. V důsledku této pře přinejmenším část jeho neukázněných bojovníků „*vníknuvše proti vůli všech hejtmanů...do města*“ vyloupila před polednem téhož dne židovské domy a sebrala vše, co tam našla. K večeru rozbila obrazy a varhany ve „*Velikém kostele*“, čímž je míněn patrně kostel sv. Jakuba, poničila v něm oltáře a vyházela z nich svaté ostatky. Rabování vyvolalo veliké pohoršení u Kutnohorských.⁹⁴ Nadto jistě mělo neblahý vliv na jejich postoje v následujícím období, poněvadž město se při první možné příležitosti přidalo zpátky do katolického tábora.⁹⁵ Kronikář nás neinformuje, zda byli muži podílející se na plenění nějak potrestáni. Každopádně chování Bzdinkových bojovníků vyvolává pochybnosti o jeho autoritě u pražského vojska. K tomu ještě dodejme, že počínání Hvězdových vojáků bylo patrně v rozporu s ustanoveními přijatými při jeho dosazení do hejtmanského postu.⁹⁶

Další necelé tři týdny setrvaly Hvězdovy oddíly v prostoru Kutné Hory a Čáslavi, jedinou zaznamenanou událostí je obležení tvrze Malešov, jejíž tehdejšího držitele ovšem neznáme.⁹⁷ Pražané s ním vyjednali dohodu a 19. listopadu se jim tvrz poddala.⁹⁸ K jejich sluchu se brzy donesly zvěsti o vyvraždění obyvatel Poličky předsunutými uherskými houfy a Zikmundovi blízcímu se k Jihlavě. Jeho armáda se dle Vavřincových slov odhadovala na více než „*šedesát tisíc jízdných a pěších*“.⁹⁹ Ač je tento počet přehnaný, pražské vojsko v čele se Bzdinkou „*zdravou rozvahou uvážilo, že nemůže pro skrovný počet svého lidu utkati se s tak velikou mocí. A proto obsadivše ta města [tj. v Kutné Hoře a Čáslavi zanechali pražané posílené posádky] navrátili se v den sv. Kateřiny [tj. 25. listopadu] přes Hradec Králové*“ zpět do Prahy.¹⁰⁰ Okliku při návratu zřejmě zvolil Hvězda právě kvůli zprávám o dobytí Poličky, pravděpodobně se snažil přimět hradeckou radu a orebskou šlechtu k rychlým přípravám na boj se Zikmundem.¹⁰¹ Podle F. Šmahela usoudil Bzdinka zbrkle, že by se svým vojskem nebyl schopen Čáslav a zejména pak Kutnou Horu obhájit.¹⁰² Je však otázkou, do jaké míry bylo jeho rozhodnutí unáhlené. Vždyť i

⁹⁴ *Vavřince z Březové Kronika...*, s. 520. Český překlad citován dle V. z BŘEZOVÉ, *Husitská kronika*, s. 264.

⁹⁵ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 108.

⁹⁶ Na druhou stranu nelze vyloučit, že Hvězda svým vojákům v drancování nijak horlivě nebránil. Pekař rabování Kutné Hory považuje za „*snad i ukázkou method, milých novému vojenskému veliteli Pražan, Bzdinkovi*“, srov. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, s. 128. Autorovo hodnocení je v tomto případě možná až příliš příkré, poněvadž Vavřinec výslovně píše, že se k drancování došlo proti vůli hejtmanů.

⁹⁷ Srov. Vladimír WOLF – František MUSIL, *Východní Čechy za husitské revoluce*, in: Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526), edd. O. Felcman – F. Musil, Praha 2009, s. 544.

⁹⁸ *Vavřince z Březové Kronika...*, s. 526. Český překlad citován dle V. z BŘEZOVÉ, *Husitská kronika*, s. 269.

⁹⁹ *Vavřince z Březové Kronika...*, s. 529. Český překlad citován dle V. z BŘEZOVÉ, *Husitská kronika*, s. 273.

¹⁰⁰ *Tamtéž*.

¹⁰¹ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 108–109.

¹⁰² *Tamtéž*, s. 109; podobně TÝŽ, *Jan Žižka...*, str. 136–137.

mistr Vavřinec, který z pozice příznivce umírněných kališníků Hvězdovi rozhodně nestránil, chápal jeho rozhodnutí ustoupit kvůli nedostatečnému počtu bojovníků. Jakkoliv je Vavřincem uvedený počet Zikmundových jednotek přemrštěný, autor Husitské kroniky připouštěl, že by pražské vojsko proti přesile králových oddílů nemělo šanci.

Jednání ubrmanů a okolnosti Bzdinkova odchodu z Prahy

V pramenech líčících okolnosti bojů kališnických vojsk se Zikmundovou armádou na přelomu let 1421–1422 Bzdinkovo jméno nefiguruje, poněvadž byl s ostatními veliteli zcela zastíněn Janem Žižkou, jenž určoval strategii spojených husitských sil. Lze pouze předpokládat, že se Hvězda mohl spolupodílet na taktické přípravě úspěšného manévru, kterým v prosinci 1421 unikli pražané s tábory a dalšími spojenci ze sevření Lucemburkových jednotek u Kutné Hory, možná měl s dalšími hejtmany vliv též na další rozhodnutí slepého vojevůdce v průběhu tažení.¹⁰³ V lednu 1422 se pak vojsko pod Žižkovým vedením vrátilo zpět na bojiště a drtivě královy sbory porazilo.

Po příjezdu oslavovaných husitských válečníků do Prahy vycítila opozice proti Želivskému šanci na zvrát poměrů v hlavním městě. Podařilo se jí prosadit vznik devatenáctičlenné komise složené z vítězů nad Zikmundem, do níž obě sporné strany, konzervativní a radikální, jmenovaly svoje rozhodčí zástupce, tzv. ubrmany. Těm byla předložena k posouzení pře mezi Starým a Novým Městem ohledně protiprávního sesazení staroměstské rady 30. června 1421 a násilného odnětí pečeti, nepřímo pak rozhodovali o dalším směřování Prahy. Panská skupina měla ve sboru měla pět členů, jedním z nich byl Hašek z Valdštejna, o němž ještě uslyšíme. Za hradištskou obec v ní zasedli Jan Žižka, Jan Roháč a Zbyněk z Buchova, dále se v ní objevili orebité, zástupci pražského svazu a z pozice nejvyššího pražského hejtmána také Jan Hvězda, který zřejmě jako jediný s kazatelem otevřeně sympatizoval. O slábnoucím vlivu Želivského svědčí to, že vzniku smírní komise nedokázal zabránit.¹⁰⁴

Závěry z jednání rozhodčího sboru byly písemně zveřejněny 5. února 1422 a nabývaly okamžité platnosti.¹⁰⁵ Výrok komise značně zcela evidentně omezoval kazatelovo dosavadní

¹⁰³ Jak naznačuje P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 444 a 450. Dle autora mohla spočinout tíha spolurozhodování i na dalších hejtmánech, mezi nimi i na Bzdinkovi.

¹⁰⁴ K jednání srov. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce*, s. 164–165; B. KOPIČKOVÁ, *Jan Želivský*, s. 173–174; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 111–113; P. ČORNEJ, *Velké dějiny...*, s. 312–313; TÝŽ, *Pád Jana Želivského*, s. 123, kde autor kriticky shrnuje některé starší názory, že rozhodující devatenáctý hlas připadnul Žižkovi. Připomíná, že komise rozhodovala konsensuálně, nikoli hlasováním po jednotlivcích či prostou většinou.

¹⁰⁵ Výrok byl edičně zpřístupněn v *AC I*, s. 209–212.

postavení v pražském souměstí. Ubrmani určili, aby dosavadní purkmistři, konšelé, další úředníci a hejtmané obou měst byli zbaveni svých funkcí. Měli se navíc odebrat do ústraní, a to až do voleb nové rady („...purkmistróm, konšelóm i všem úředníkóm i hauptmanóm obojích měst prikazujem, aby z obce vystúpili a do obce nechodili, dokudž obce z obojích měst sobě nowých konšelów a úředníków po swých čtvrtech woliti nebude...“).¹⁰⁶ To jim mělo znemožnit jakékoliv ovlivnění voleb, které měly proběhnout po jednotlivých čtvrtích v obou pražských městech, nikoliv na předem zinscenovaném shromáždění velké obce.¹⁰⁷

Výrokem ubrmanů byli ze svých pozic 5. února odvoláni také hejtmané obou měst a Bzdinka co by nejvyšší z nich.¹⁰⁸ Je to tím paradoxnější, že sám byl jedním ze rozhodčích zástupců, jejichž usnesení ho vzápětí zbavilo hejtmanského úřadu. Neznáme sice jeho reakci, ale můžeme souhlasit s P. Čornejem, že musel výsledek jednání přijmout jen s krajním sebezapřením.¹⁰⁹ Současně s novými konšelskými volbami, jež na Starém Městě vyhráli příznivci konzervativců a na Novém Městě stoupcem Želivského, si 9. února dle záznamu v SLČ „*obce oboje, Starého i Nového Měst pražských, zvolily jsú sobě najvyššieho hajtmana, Haška z Moravy*“, tedy Haška (Ostrovského) z Valdštejna.¹¹⁰ Lze si představit, že Hvězda se o úřad ani znovu neucházel, jelikož pochopil změnu poměrů v dvojměstí, kde jako člověk spjatý s Želivského diktaturou nyní neměl šanci ho podruhé získat.¹¹¹ Nemůžeme ovšem vyloučit, že projevil o funkci nejvyššího hejtmána opětovný zájem, ale nedosáhnul dostatečné podpory, poněvadž v obci Starého Města zřejmě nezískal mnoho voličů a hlasy z novoměstské obce, kde zaručeně měl nějaké příznivce, ke znovuzískání postu nestačily. Únorové události pro něj jistě musely být velikou potupou.¹¹²

¹⁰⁶ *Tamtéž*, s. 211.

¹⁰⁷ Srov. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce*, s. 165; B. KOPIČKOVÁ, *Jan Želivský*, s. 174–175; P. ČORNEJ, *Pád Jana Želivského*, s. 123–124; TÝŽ, *Velké dějiny...*, s. 313; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 113–114.

¹⁰⁸ F. Palacký klade Bzdinkovo odvolání z hejtmanského postu už před Hromnice, tedy 2. únor 1422, ale neuvádí pramen, z něhož vychází. Srov. František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě dle původních pramenů. Díl třetí*, Praha 1931, s. 318. K tomu srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 357.

¹⁰⁹ P. ČORNEJ, *Pád Jana Želivského*, s. 124.

¹¹⁰ *SLČ (texty nejstarší vrstvy)*, s. 197. K přelétavé Haškově osobě srov. M. ŠANDERA, *Vrtkavý husitský pán Hašek z Valdštejna*, *Krконоše – Podkrконоші: vlastivědný sborník* 20, 2012, s. 479–485 a nejnověji D. PAPAŽÍK, *K osobnosti a charakteru Haška z Valdštejna*, *Východočeské listy historické* 40, 2018, s. 39–59. V. V. Tomek, J. Pekař a J. Macek se domnívali, že Bzdinka byl zbaven funkce 9. února a vzápětí nahrazen Haškem, srov. Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy. Díl IV.*, Praha 1879, s. 233; TÝŽ, *Jan Žižka*, Praha 1879, s. 136; J. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, s. 147; Josef MACEK, *Husitské revoluční hnutí*, Praha 1952, s. 106. Výrok rozhodčí komise připravil Bzdinku a další pražské hejtmány o jejich úřady zřejmě již 5. února 1422.

¹¹¹ Jak se domnívá F. Šmahel, podle něhož Bzdinka „*se značnou pravděpodobností ani nekandidoval*“, srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 114.

¹¹² B. Kopiczková soudí, že plánované odvolání Hvězdy z úřadu a jeho nahrazení Haškem z Valdštejna lze vyčíst už z úvodní části ubrmanského výroku. Hašek je totiž v listině uveden na druhém místě, zatímco Jan Hvězda na osmáctém, tedy předposledním. Podle autorky to bylo jasným obrazem současné situace v Praze a ukazatelem

Ať už Bzdinka o pozici usiloval či nikoliv, je nanejvýš pravděpodobné, že nejpozději po zvolení Haška z Valdštejna odešel z Prahy společně s táborskými hejtmany, kteří krátce po uveřejnění závěrů jednání město opustili.¹¹³ Tezi o Bzdinkově odchodu kvůli odvolání z hejtmanského úřadu nasvědčuje relace v SLČ. Podle ní byl během rozhovoru vedeného na Staroměstské radnici mezi Želivským a tamějším purkmistrem 9. března 1422 kazatel požádán, aby svou autoritou pomohl zařídít v obci smír mezi konzervativním a radikálním proudem. Jejich rozmluvě přihlížel nový vrchní hejtman. Želivský purkmistrovi kromě jiného odpověděl: „*a služebníkuov zkušených, Pánu Bohu i obci věrných, tak hanebně nelučte od sebe, a zvláště Bzdinky i jiných, neb nikoli nesjednáte [smír], než k větším kyselostem zbíříte.*“ A vzhledl na Haška, vece jemu: „*Pane Hašku, kdyby ty této obci co dobrého učinil a jí věrně nětčím poslušil, a oni tě potom nepoctivě od sebe jako nevěrného odstrčili, bylo-liť by to líbo?*“ A on vece: „*Né, jistě nelíbo!*“ A kněz Jan řekl: „*Nepřejeť jiným!*“¹¹⁴ Ponechme nyní stranou, že Želivský už radnici živý nikdy neopustil, neboť tam byl zatčen a ještě téhož dne popraven, a zaměříme se na to, co daná zpráva vypovídá o Bzdinkovi. Novoměstský kněz považoval Hvězdovo odstranění za křivdu, která může přispět k ještě většímu neklidu v Praze. Jeho odvolání očividně vnímal obzvláště citlivě, protože Bzdinka je jediné konkrétní jméno, jež kazatel ve své řeči zmínil.

Pokud se podíváme na vztah mezi Želivským a Janem Hvězdou, lze se přiklonit k Čornejovu názoru, že Bzdinka byl hlavně „*prodlouženou rukou*“ radikálního kazatele, který kvůli čtyřem artikulům oficiálně nesměl zasahovat do vnitřních městských záležitostí.¹¹⁵ Šmahel dokonce nekompromisně označil Bzdinku za „*nastrčeného*“ Želivským.¹¹⁶ Kopičková se snaží mírnit Hvězdovo hodnocení s poukazem, že nahlížení jeho osoby jako Želivského loutky vychází především z kroniky mistra Vavřince, jenž akcentoval represivní charakter Bzdinkových kompetencí. Dle autorky Hvězdova činnost v rámci kazatelovy diktatury měla však spočívat především v naplňování vojenského poslání mimo Prahu.¹¹⁷ To je bezpochyby částečně pravda,

bezprostředně nadcházejících událostí, srov. B. KOPIČKOVÁ, *Jan Želivský*, s. 176. Pořadí jmen však spíše respektuje stavovskou hierarchii v komisi. Nejprve jsou uvedeni páni, mezi něž patřil Hašek, poté nižší šlechtici, mezi které se počítal i Bzdinka, srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 113.

¹¹³ Srov. P. ČORNEJ, *Pád Jana Želivského*, s. 125; TÝŽ, *Velké dějiny...*, s. 314; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 114. Podle posledního autora Bzdinka jistě opouštěl Prahu „*s palčivou bolestí v duši*“.

¹¹⁴ *SLČ z vratislavského rukopisu*, s. 41.

¹¹⁵ P. ČORNEJ, *Pád Jana Želivského*, s. 111.

¹¹⁶ F. ŠMAHEL, *Jan Žižka...*, s. 136. I v jiné práci Šmahel zdůrazňuje závislost Bzdinky na Želivského vůli, když charakterizuje Bzdinku jako „*průbojného*“, ale kazateli „*zcela oddaného hejtmana*“, srov. F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora. I. díl. 2. svazek*, České Budějovice 1990, s. 338.

¹¹⁷ B. KOPIČKOVÁ, *Jan Želivský*, s. 160–161.

ale stačí si vzpomenout na Bzdinkovo odvolání z hejtmanské funkce. Pokud by nebyl velkou obcí považován zejména za exponenta Želivského zájmů, možná by nebyl úřadu zbaven při nejbližší vhodné příležitosti, případně by byl do něj opět zvolen.

Zhodnotíme-li Hvězdovu činnost v pražském souměstí, nelze ji vnímat jako příliš úspěšnou. F. M. Bartoš k tomu výstižně napsal: „...těžké úkoly chvíle byly zřejmě nad jeho [tj. Bzdinkovy] síly. Byl asi často bezradný v politických sporech, do nichž byl strhován, a spíše obětí než vůdcem strany, která mu svěřila tolik moci“. Podle autora navíc tyto „spory ochromovaly i jeho rozhodnutí vojenská, takže jako samostatný velitel neměl v poli mnoho štěstí. Provedl ostatně s pražským vojskem jen málo vojenských akcí“. ¹¹⁸ Také s tímto pohledem můžeme souhlasit. Bzdinkovo působení v čele vojsk pražského svazu nebylo nikterak oslnivé. Ačkoliv jeho ústup od Kutné Hory zřejmě nebyl zbrklý, jak se domnívá Šmahel, nedá se pominout, že patrně neměl příliš velký respekt u vojáků, což mohlo být dáno jeho mladým věkem a nedostatkem velitelských zkušeností. Na druhou stranu byl Bzdinka jistě odvážný a schopný válečník. ¹¹⁹ Během společných tažení pražanů a hradištské obce se blíže seznámil s Janem Žižkou, jenž rozpoznal jeho vůdcovský potenciál a po odvolání Hvězdy z hejtmanského úřadu si ho vybral za dalšího z tábořských velitelů. ¹²⁰ Tím se pro Bzdinku otvírala nová kapitola jeho životní pouti. ¹²¹

Hvězdovy první akce na straně táboritů

Až do července 1422 nemáme o Hvězdovi žádné zprávy. Nelze vyloučit, že se podílel na vypálení kláštera ve Vyšším Brodě 24. května, ale pro jeho účast neexistuje žádné svědectví. ¹²² Táborité v té době obnovili bojovou činnost v jižních Čechách proti Oldřichovi z Rožmberka a jeho spojencům. Oddíly hradištského svazu napadaly jejich hrady, města a vesnice, o čemž se nalézáme

¹¹⁸ F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce*, s. 158.

¹¹⁹ *Tamtéž*. Bartoš ho označuje za „statečného vojáka“.

¹²⁰ Po popravě Jana Želivského vypukly v Praze další bouře. Přívrženci radikálního kazatele doslova smetli nové konšele z jejich funkcí, na únorový rozhodčí výrok nikdo nebral ohled. Hašek z Valdštejna se stěží zachránil útekem z hlavního města. Pekař se domnívá, že uvolněnou funkci po něm znovu převzal Bzdinka, srov. J. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, s. 148. Jedná se však o konstrukt bez opory v pramenech, pravděpodobnější je Bzdinkův přímý odchod k táboritům. K tomu srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 357. Bartoš soudí, že po Haškově úprku zůstal hejtmanský úřad neobsazen, srov. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce*, s. 170.

¹²¹ Šmahel usuzuje, že Hvězdovým přechodem k táboritům se zvýšila „údernost hradištské obce“, srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 126.

¹²² *Tamtéž*.

mnoho záznamů v popravčí knize pánů z Rožmberka.¹²³ Bzdinkovo jméno se v ní objevuje v souvislosti s přepadem Bechyně, jež patřila pánům z Lažan, ale pravděpodobně byla bráněna rožmberskou posádkou.¹²⁴ Na město a v něm stojící hrad zaútočily Hvězdovy oddíly po 26. červenci 1422.¹²⁵ Popravčí kniha zmiňuje též podíl Přibíka Tluksy z Kamene na této akci, tento nižší šlechtic patřil mezi tábořské spojence. Jedna z vyslychaných osob o Tluksovi v nedatovaném zápisu prohlásila: „*It. Přibík, ten jest vždy s Táboři na Táboře a býval na všech škodách páně z Rožmberka; a jako městečko v Bechyni zradu zlezli, on s Bzdinku první byl v městě a tu velikú škodu učinili a město vypálili a tovariše druhé zjímali*“.¹²⁶ Město ovšem táborité neobsadili a hrad nedobyli.¹²⁷ Přepadení Bechyně je prvním dokladem o přímé Bzdinkově účasti v bojové akci na tábořské straně a svědčí zároveň o tom, že velel samostatně operujícímu vojsku pod patronací hradištské obce. Mimo jiné tato zpráva potvrzuje zvyk, že šlechtici a hejtmané, z nichž většina také patřila k nobilitě, obvykle utočili v čele svých oddílů.¹²⁸

Ve stejném prameni se Hvězdovo jméno vyskytuje jednou. Při výslechu na mučidlech 18. listopadu 1423 vypověděl jistý Mikuláš senátor ze Soběslavi toto: „*It. pravil, že Němec, Spornberkóv pacholek z Hluboké, jako byl vězněm na Tábor, když se tam stavěl, i umluvil jej tam Bzdinkóv pacholek, hrad Hlubokú zapálili*...“.¹²⁹ Mezi Bzdinkovými bojovníky se tedy uvažovalo o útoku na hrad Hluboká, jenž snad v té době tvořil součást rožmberského dominia, bohužel ze zápisu nevyplývá, kdy bylo jeho zničení plánováno. Lze předpokládat, že se tak stalo přibližně ve stejném období, kdy byla vypleněna Bechyně.¹³⁰

¹²³ Podle Šmahela „*Hvězdův přechod z Prahy do Hradiště oživil bojovou činnost v jihočeské oblasti*“, srov. F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora*, s. 342. Zda nové výpady proti rožmberským statkům přímo souvisely s Bzdinkovým příchodem k táboritům, nelze rozhodnout.

¹²⁴ Srov. V. V. TOMEK, *Jan Žižka*, s. 145.

¹²⁵ Toho dne poslali Vilém z Potštejna a Buzek z Rovného, jenž byl purkrabím na Krumlově, Oldřichovi z Rožmberka list, v němž přímo zmiňují ohrožení Bechyně tábořskými oddíly a prosí ho o rychlou pomoc: „*Takéť jsou zvláště Bechynští hautmané přijeli od tovarišův o též [tj. s prosbou o pomoc z Oldřichovy strany] a že by nemohli děle ostati... Také rač věděti, žeť jsou Táboři velmi silni a den ode dne se zbierají a silně*“, srov. *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka. Svazek I. 1418–1437*, ed. Blažena Rynešová, Praha 1929, s. 47–48.

¹²⁶ Srov. *Popravčí kniha*..., s. 80. Výpověď byla učiněna snad v září 1423.

¹²⁷ Srov. J. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, s. 173, F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora*, s. 342. Šmahel považuje první (prameny doložený) Bzdinkův čin v nové funkci za „*odvážný*“, hejtman si jím „*zvednul reputaci*“, srov. TÝŽ, *Husitská revoluce III*, s. 126. Zůstává otevřené, zda se Hvězda s Přibíkem pokusili dobýt i místní hrad, nebo skutečně šlo jen o rychlý přepad přilehlého města.

¹²⁸ Srov. P. ČORNEJ, *Žižkovi bojovníci*, in: *Světla a stíny husitství (Události – Osobnosti – Texty – Tradice)*, Praha 2011, s. 157–158.

¹²⁹ Srov. *Popravčí kniha*..., s. 81.

¹³⁰ Srov. J. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, s. 173; F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora*, s. 342.

Bzdinkův a Švamberkův pokus o převrat v Praze

F. Šmahel usuzuje, že Bzdinka se zasadil o neúčast táboritů na zemském sněmu, svolaném v srpnu 1422 do Čáslavi Zikmundem Korybutovičem.¹³¹ Se změnou kurzu v Praze, kde se do čela dostal konzervativní blok usilující o spolupráci s kališnickou šlechtou a nepřející si úzké spojenectví s tábořskou stranou a dalšími radikály, bezpochyby Hvězda hluboce nesouhlasil. Je skutečně možné, že tábority přiměl k neúčasti na sněmu, neboť jeho protipražské a protikorybutovské postoje konvenovaly s názorem tábořských kněží a většiny obce. Jak uvidíme vzápětí, zaujímal u nich pravděpodobně už v této době dostatečně silnou pozici, aby mohl spolurozhodovat o dalších hradištských krocích. Na druhou stranu v tábořském rozhodnutí nevyslat svoje zástupce do Čáslavi mohly hrát roli i jiné aspekty. Celá otázka bude patrně složitější tím více, že velkou neznámou zůstávají Žižkův tehdejší poměr k Táboru a ke Bzdinkovi, nejistý je i vztah slepého hejtmana ke Korybutovi.¹³²

SLČ nás zpravují, že na konci září 1422, „*když kněz Zigmund s pražany u Karlštejna ležal, táborští hejtmané Jan Bzdinka, pan Bohuslav z Švamberka pokusili sou se o Staré Město*“.¹³³ O co konkrétně šlo? Hvězda a Švamberk, dříve nepřítel husitů a nyní již upřímný kališník, tajně shromáždili část tábořských bojovníků, mezi nimiž nechyběl Kuneš z Bělovic, a táhli k hlavnímu městu. Jejich akce byla předem naplánována na dobu, kdy Korybut osobně vedl vojsko při další fázi dobývání Karlštejna. Navíc tehdy k českým hranicím táhla další protihusitská výprava. Pražané se o počínání táboritů dozvěděli, až když v úterý 29. září 1422 či o den později stanuly hradištské oddíly v Krči, na dohled od souměstí.¹³⁴ Naproti jim vyjeli staroměstští představitelé, Poláci Zikmunda Korybutoviče, hejtman Václav Carda z Petrovic, jenž v té době asi velel vojákům v pražských službách, a Vilém Kostka z Postupic, který patřil k nejbližším důvěrníkům

¹³¹ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 125.

¹³² *Tamtéž*, s. 125 a 127.

¹³³ Srov. SLČ (*východočeská větev...*), s. 382. Bzdinkově a Švamberkově pokusu informuje několik rukopisů SLČ, některé stručněji, jiné obsáhleji. Zde citován manuskript T. Podobně SLČ z *vratislavského rukopisu*, s. 45 a *Ze starých letopisů...*, s. 90.

¹³⁴ Datace Bzdinkova a Švamberkova podniku není zcela jistá, neboť rukopisy SLČ uvádí, že k němu došlo buď ve středu na sv. Michala, nebo ve čtvrtek na sv. Michala. Ani jedna z možností nedává smysl, neboť v roce 1422 připadl tento svátek na úterý (29. září). K tomu srov. SLČ (*texty nejstarší vrstvy*), s. 25. Z této nejistoty se pak odvíjí různé datování akce táboritů. K 29. září ji klade např. F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora*, s. 342; TÝŽ, *Husitská revoluce III*, s. 127; k 30. září ve své starší práci TÝŽ, *Jan Žižka...*, s. 149; F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce*, s. 175; J. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, s. 165; V. V. TOMEK, *Jan Žižka*, s. 150. Ani pro jedno datum se pevně nerozhodnul P. ČORNEJ, *Pád Jana Želivského*, s. 124. Naopak ve své nejnovější práci klade příjezd táboritů do Prahy už k 28. září, srov. P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 473.

litevského knížete.¹³⁵ Tábořských hejtmanů se zeptali, co chtějí v Praze, ti patrně k jejich překvapení odpověděli, že byli obesláni, a hned chtěli bez meškání táhnout dál do hlavního města. Vynutili si vstup do Nového Města, kde se svými vozy rozložili, zřejmě poblíž kostela Panny Marie Sněžné v prostoru Koňského trhu (dnešního Václavské náměstí).¹³⁶ Staroměstští je zaopatřili obuví a dalšími potřebami na důkaz dobré vůle, poněvadž táborité byli zatím jejich spojenci. Zůstávali však ve střehu.¹³⁷ Bylo nad slunce jasné, že Bzdinka se do Prahy nevrací jen tak a v Korybutově nepřítomnosti se s vojskem může pokusit o převrat v souměstí, jenž by k moci opět přivedl radikály.

Následujícího dne dorazili táborští „starší“ na Staroměstskou radnici a požádali konšele, aby svolali velkou obec. Radním se jejich prosba nelíbila a odvětili jim: „*Co vám potřebí jest vobce, povězte nám, ať my to na ni vneseme*“. Táborité odpověděli: „*Nesvoláte-li nám ji, aly myť ji svoláme*“ a odešli z radnice zpátky na Nové Město. Tam nabrali zbraně a vyrazili na okázalý průvod Starým Městem, v čele nesli „*tělo boží*“ (dlouhou tyč s monstrancí, v níž se nacházela svátost oltární). Prošli Staroměstským náměstím, ale „*nižádný se k nim nepřimísil*“, jistě k jejich velkému rozčarování. Snad se k nim nikdo nepřipojil z důvodu, že měli strach z reakce konšelů, anebo byli k pochodu hradištských jednotek zkrátka lhostejní.¹³⁸ Většina staroměstských obyvatel k nim pravděpodobně zaujala spíše nepřátelský postoj. Táborité pokračovali Dlouhou třídou, dnešní ulicí Na Příkopě a zpátky k chrámu Panny Marie Sněžné. Zde se v předtuše brzkého střetu se vybavili ochrannými štíty zvanými tarasy a vydali se zpět na Staré Město. Jeho konšelé si uvědomovali vážnost situace, proto mezitím „*se pod svou korouhev sebrali*“, svolali tedy své oddíly a vytáhli proti táboritům. Ti zatím obsadili několik staroměstských domů na rohu dnešních ulic Melantrichova a Kožná.¹³⁹ Poláci a Staroměstští pod Kostkovým a Cardovým vedením je smetali z těch domů a podařilo se jim je vytlačit zpět do Nového Města na Koňský trh.¹⁴⁰ Během boje v ulicích města bylo zajato „*drahně*“ tábořských bojovníků, o mrtvých na jedné či druhé

¹³⁵ Srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 124; V.V. TOMEK, *Dějepis města Prahy*, s. 259.

¹³⁶ Patně omylem někteří autoři uvádí, že se vojsko utábořilo na dnešním Karlově náměstí. Ze slov SLČ vyplývá, že leželo poblíž Václavského náměstí, srov. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce*, s. 175, Jiří JÁNSKÝ, *Páni ze Švamberka. Pětisetletá sága rodu s erbem labutě*, Domažlice 2006, s. 57; F. ŠMAHEL, *Jan Žižka...*, s. 149.

¹³⁷ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 127.

¹³⁸ *Tamtéž*.

¹³⁹ Srov. SLČ (*východočeská větev...*), s. 383 a P. ČORNEJ, *Šest statečných? Doplněk ke vztahům husitské Prahy a husitského Tábora*, in: Světla a stíny husitství (Události – Osobnosti – Texty – Tradice), Praha 2011, s. 97. Melantrichova ulice nesla dříve mimo jiné název Kunšova prý podle Kuneše z Bělovic, jenž při tábořském pokusu o převrat obsadil jeden z tamějších domů, srov. *Ze starých letopisů...*, s. 91; V.V. TOMEK, *Dějepis města Prahy*, s. 260.

¹⁴⁰ Srov. SLČ (*texty nejstarší vrstvy*), s. 135.

straně nemáme zprávy. Kostka z Postupic byl prý „*laskav na pana Bohuslava*“, přijal roli prostředníka mezi oběma zneprátelenými tábory a „*jezdě mezi nimi*“ se mu podařilo sjednat příměří do západu slunce. Ač v tu chvíli stáli na opačných stranách, patřili Kostka a Švamberk k urozené vrstvě a právě vědomí stavovské sounáležitosti jim usnadnilo vzájemnou dohodu a zabránilo případnému krveprolití. Hradištský hejtmané vydali za soumraku povel k ústupu z Prahy a „*tak táborští musili ten večír z města vyjít s velikou hanbou a s škodou*“, jak praví neznámý letopisec.¹⁴¹

Bzdinkův a Švamberkův podnik skončil naprostým fiaskem, s tábory utekli pryč i jejich pražští spojenci. Když se o něm dozvěděl Korybut, ihned odjel dalšího dne (snad 1., nebo 2. října) od obléhaného Karlštejna zpátky do hlavního města. Ve spolupráci s konšely nechal 3. října přijmout velkou obcí výnos obsahující několik bodů, jejichž naplňování mělo zabránit podobným pokusům o převrat v budoucnu.¹⁴² Tábořským stoupencům ve městě, kteří s nimi uprchli pryč, byl zakázán návrat a byl jim zabaven majetek ve prospěch obce („*O těch, kteříž sú nyníe wen vyběhli, abych jich zasě nepřijimali, a jich statkové aby na obecné dobré byli obrázení*“), což jistě postihlo především Nové Město.¹⁴³ Staroměstské hradby měly být opravovány „*pro všecku obec věrnú nowoměstskú a staroměstskú zachováníe*“, očividně jako ochrana proti Novoměstským, mezi nimiž se nacházelo více přívrženců hradištské obce než na Starém Městě.¹⁴⁴ Rovněž bylo nařízeno, aby každý, kdo by pomlouval Korybuta a poselstva dříve vyslaná do Litvy, nebyl v Praze trpěn.¹⁴⁵ I tento článek naznačuje, že Hvězdova a Bohuslavova akce měla protikorybutovský motiv.¹⁴⁶ Přijatá opatření popudila radikálnější proudy ve městě. Jen několik dní poté, pravděpodobně 9. října, svolali konšelé velikou obec, jež se sešla na Staroměstském náměstí.¹⁴⁷ Biřici jí nakázali, aby šla na radnici. Celá obec však prý hlasitě křičela „*Nechceme!*“ Vtom někteří z ní běželi k radniční šatlavě, vyrazili její dveře a pustili ven zajaté tábory. Útok provedli odpůrci konzervativního směru.

¹⁴¹ Veškeré citace v předchozím odstavci byly převzaty ze SLČ, srov. SLČ (*východočeská větev...*), s. 383. Podobně SLČ z *vratislavského rukopisu*, s. 45–46 a *Ze starých letopisů...*, s. 91.

¹⁴² Srov. AČ I, s. 216–217.

¹⁴³ *Tamtéž*, s. 216.

¹⁴⁴ *Tamtéž*.

¹⁴⁵ *Tamtéž*, s. 217.

¹⁴⁶ Srov. J. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, s. 166.

¹⁴⁷ Přesné datum není bohužel známo, na základě z indicíí v SLČ dospěl Šmahel k datu 9. října 1422, srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 361. Podobně P. ČORNEJ, *Pád Jana Želivského*, s. 135.

Táborský pokus vyvolává mnohé otázky. Za jeho hlavního iniciátora patrně můžeme považovat Hvězdu, jenž určitě stále udržoval styky s radikálními pražskými kruhy.¹⁴⁸ Záhadou je už samotné obeslání, které táborští hejtmané při setkání s Vilémem Kostkou zmiňovali jako záminku pro své tažení. Obeslali je snad pouze Novoměstští, kteří začali být nespokojeni s Korybutovou vládou, nebo hradišťskou pomoc žádali i někteří Staroměstští?¹⁴⁹ V hlavním městě zaváděli konšelé stále přísnější opatření pro zachování pokoje a pořádku, ty se tak mohly stát rozbuškou událostí vrcholících příchodem táboritů na konci září.¹⁵⁰ Radikální opozice byla v Praze tehdy pod přísným dohledem a bez vnější pomoci o změně poměrů nemohla uvažovat.¹⁵¹ Roli v jejich narůstající nespokojenosti mohly sehrát i další aspekty, jako byl vzestup Haška z Valdštejna.¹⁵² Moravský pán, jehož radikálové obviňovali ze smrti Želivského, se totiž rychle dostával do Korybutovy přízně. Kníže z něj udělal svého hlavního rádce. Jen několik týdnů před Bzdinkovým a Švamberkovým tažením jej jmenoval mincmistrem v Kutné Hoře, čímž se pod Haškovu kontrolu dostalo druhé nejvýznamnější město v zemi.¹⁵³ Tato skutečnost mohla nejen pobouřit pražské radikály, ale mohla hrát úlohu i ve Bzdinkově osobní motivaci. Hvězda musel mít stále v živé paměti potupu, již se mu dostalo, když byl v únoru ve funkci nejvyššího pražského hejtmana nahrazen Haškem.¹⁵⁴ Vytržení hlavního město z Korybutových rukou by rovněž přispělo přinejmenším k oslabení Haškovy pozice. Je to přirozeně pouze spekulace, ale kromě případnou Bzdinkovu zášť vůči Haškovi z Valdštejna musíme také vzít v potaz.

Další neznámou zůstává, jak početní byli hradišťští přívrženci v pražském souměstí, uvážíme-li, že k okázalému táborskému průvodu Starým Městem nikdo nepřidal. Je všeobecně známo, že to bylo na rozdíl od Nového konzervativnější. Neplatí to ovšem beze zbytku, i v novoměstském prostředí žili umírněnější kališníci a staroměstském četní radikálové.¹⁵⁵ Snad proto táborité věřili, že během svého pochodu najdou na Starém Městě spojence, kteří se spontánně vzbouří proti svým konšelům. Leč jejich očekávání se nenaplnilo, což pro ně bylo jistě zklamáním

¹⁴⁸ Srov. J. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, s. 168. Palacký nadneseně označuje Bzdinku za „ochránce a miláčka“ pražských radikálů, srov. F. PALACKÝ, *Dějiny...*, s. 334.

¹⁴⁹ P. Čornej aj. Jánský shodně soudí, že byli obeslání Novoměstskými, srov. P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 472 a J. JÁNSKÝ, *Páni ze Švamberka*, s. 57.

¹⁵⁰ K těmto opatřením srov. V.V. TOMEK, *Dějepis města Prahy*, s. 258.

¹⁵¹ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 127.

¹⁵² Tento moment zdůrazňuje F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce*, s. 175.

¹⁵³ Srov. M. ŠANDERA, *Vrtkavý husitský pán...*, s. 481.

¹⁵⁴ Srov. P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 474.

¹⁵⁵ Srov. P. ČORNEJ, *Politický význam husitské Prahy*, in: *Praha Husova a husitská 1415–2015*, edd. P. Čornej – V. Ledvinka, Praha 2015, s. 97.

a předznamenávalo neúspěch celého podniku. Následné střety se Staroměstskými byly hořkým epilogem za nepovedeným pučem. Zdá se, že Bzdinka měl zkreslené představy o své podpoře ve Praze. Novoměstští stáli pořád na jeho straně, o čemž svědčí i to, že nechali hradištské vojsko rozložit se v okolí Koňského trhu a udělat z něj improvizovaný tábor. Pravděpodobně právě radikálové z Nového Města ubezpečili Hvězdu, že najde na Starém Městě dostatek stoupenců, s jejichž přispěním tam uskuteční převrat. Jejich argumenty byly snad natolik silné, že i Bohuslav, jenž měl s Prahou rovněž nevyřízené účty z minulosti, a další členové hradištského svazu byli přesvědčeni o úspěchu celé akce a nechali se k ní zlákat.¹⁵⁶ Realita byla odlišná.¹⁵⁷ Lze si též všimnout, že kromě zázemí Novoměstští zřejmě neposkytli táboritům žádnou aktivní pomoc a spíše čekali, jak jejich počínání dopadne.¹⁵⁸ Korybutovi a jeho příznivcům to k odvetným krokům vůči Novému Městu stačilo, 3. října mu vystavili svůj účet.

Nevíme, jakou odezvu vyvolalo pražské dobrodružství ve zbytku hradištské obce. Neznámý kronikář praví, že „*táboři s velikú mocí do Prahy přitáhli*“ a Staroměstští jich „*několiko set*“ zajali, což by mohlo ukazovat na podíl velké části táboritů na tomto podniku.¹⁵⁹ Nicméně obecně se přijímá, že se do něj zapojila pouze jejich menší část. Tento závěr se především odvíjí od neúčasti Jana Žižky na tomto neúspěšném pokusu, neparticipovali na něm ani Chval Řepický z Machovic či Zděnek z Buchova.¹⁶⁰ Bzdinkův a Švamberkův vpád do dvojměstí je chápán jako jejich osobní iniciativa, k níž se připojila pouze menší část hradištského svazu.¹⁶¹ Třebaže nemáme žádné soudobé záznamy, obvykle se soudí, že jejich snaha o změnu poměrů v hlavním městě mohla Žižku popudit. Za hlavní důkaz hejtmanova odmítavého postoje někdy bývá považován jeho údajný list, jímž měl dát pražanům najevo, že k akci došlo bez jeho vědomí. Psaní se nedochovalo, zpráva o něm se objevuje pouze v pozdním díle Hussitenkrieg, sepsaném Zachariášem

¹⁵⁶ K možné Švamberkově motivaci útoku na hlavní město srov. P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 474.

¹⁵⁷ Jak zmiňuje Šmahel: „*Konspirativní skupina počítala se spontánní podporou cechovního řemeslnictva a drobného lidu, ve svém odhadu se však zmýlila...*“ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 127. F. Palacký mluví o jejich „*marné důvěře, že obecný lid ještě vždy po přátelích kněze Jana touží*“, srov. F. PALACKÝ, *Dějiny...*, s. 334.

¹⁵⁸ J. Pekař usuzuje, že, „*J to [tj. Nové Město], ač v něm přívrženců tábořských asi nechybělo, zůstalo lhostejno k pokusům Táborů...*“, srov. J. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, s. 166.

¹⁵⁹ *Kronika velmi pěkná o Janu Žižkovi, čeledínu krále Václava*, ed. Jaroslav Šůla, Hradec Králové 1979, s. 21. K tomu srov. J. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, s. 165; TÝŽ, *Žižka a jeho doba IV*, s. 110.

¹⁶⁰ Právě tyto tři hejtmané uznali 11. června 1422 Zikmunda Korybutoviče za správce země, zatímco jména Jana Hvězdy a Bohuslava ze Švamberka na příslušném dokumentu nenajdeme, srov. P. ČORNEJ, *Velké dějiny...*, s. 317; TÝŽ, *Jan Žižka*, s. 474; J. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, s. 166.

¹⁶¹ *Tamtéž*.

Theobaldem, rodákem z Horního Slavkova, a vydaném poprvé roku 1609 ve Wittenbergu.¹⁶² Kronikář zmiňuje, že v listu se Žižka mimo jiné prý pražanům „*omlouval kvůli pozdvižení*“. Ti mu údajně odpověděli, že „*byli srdečně potěšeni, že v této nebezpečné a strašlivé vzpouře neměl žádnou zálibu, tím méně byl jejím původcem*“.¹⁶³ Ačkoliv je existence Žižkova dopisu nejistá, v odborné literatuře je nezřídka přijímána.¹⁶⁴ List by totiž vnášel více světla do okolností jeho pozdějšího rozchodu s Tábořem, jenž je dodnes obestřen tajemstvím, nebo by přinejmenším naznačoval prohlubující se krizi jeho vztahu k hradištské obci.¹⁶⁵

Taktéž práce, jež se na zmínku v Theobaldově kronice neodvolávají, akcentují Žižkův možný nesouhlas s Hvězdovým a Bohuslavovým podnikem, jenž mohl urychlit odchod slepého hejtmána z Tábora.¹⁶⁶ Kvůli nedostatku pramenů si však můžeme vše jen domýšlet. Dle P. Čorneje by mohla být jednou příčinou Žižkova opuštění Tábora také vzájemná rivalita mezi ním a Bohuslavem ze Švamberka, se kterým na počátku husitské revoluce tvrdě bojoval a jemuž asi nikdy zcela nevěřil. Autor považuje za „nápadné“, že se na zářijovém vpádu do Prahy podílel Bohuslav a nikoliv slavný vojevůdce. Vzestup schopného Švamberka v rámci hradištského svazu prý pro Žižku představoval přinejmenším konkurenci ve vojenské sféře, což nejznámějšímu trocnovskému hejtmánovi nemuselo být příliš po chuti.¹⁶⁷ To nelze vyloučit, na druhou stranu nezpochybnitelným faktem zůstává, že Žižka i v pozdější době spolupracoval se Švamberkem a především Bzdinkou (což připomíná i Čornej).¹⁶⁸ Byla-li jedna z příčin Žižkovy roztržky s Tábořem rovněž Hvězdova a Bohuslavova akce, rozhodně nemohla patřit mezi zásadní, neboť

¹⁶² Autor barvitě popisuje tábořskou snahu o převrat, přičemž vychází z Hájkovy kroniky, jež ho vylíčila podobnými slovy. Jen pro zajímavost uvedme, že ani jeden z kronikářů nezmiňuje účast Bohuslava ze Švamberka a celou akci podávají spíše jako přeпад Prahy zorganizovaný Bzdinkou s „*některými Táboři*“. Srov. V. HÁJEK z LIBOČAN, *Kronika...*, s. 897; Zacharias THEOBALD, *Hussitenkrieg*, Nürnberg 1621, s. 219–220.

¹⁶³ *Tamtéž*, s. 220.

¹⁶⁴ Srov. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce*, s. 176; J. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, s. 166; nepřímě V. V. TOMEK, *Jan Žižka*, s. 150. Existenci dopisu zprvu připouštěl F. ŠMAHEL, *Jan Žižka...*, s. 149, ve svých dalších pracích se k ní již nevrátil. Nově ji zcela nevyklučuje P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 474.

¹⁶⁵ F. ŠMAHEL, *Jan Žižka...*, s. 149. J. Pekař si pohrával s myšlenkou, zda by Žižka nějaké psaní pražanům poslal, kdyby byl Bzdinkův a Švamberkův pokus o převrat v hlavním městě úspěšný. Podle autora k němu trocnovský hejtmán nedal svolení, ale nechtěl mu ani překážet, srov. J. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, s. 166–167 a 175. Nejnověji se těmto spekulacím vyjadřuje P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 474 a 741, jenž je odmítá s poukazem na sled dalších událostí a na to, že „*Žižka byl muž činu*“ a stěží by „*alibisticky vyčkával výsledku*“.

¹⁶⁶ Srov. F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora*, s. 343; P. ČORNEJ, *Velké dějiny...*, s. 321.

¹⁶⁷ *Tamtéž*.

¹⁶⁸ *Tamtéž*.

Bzdinka se po hejtmanově boku objevoval i budoucnu. Dokonce v Žižkově rozhodnutí odejít z Tábora nemusela hrát vůbec žádnou roli.¹⁶⁹

V nejstarší textech rukopisů SLČ se po stručném popsání pokusu táboritů o získání hlavního města objevuje dovětek, že ti „s pražany počali sú bojovati“.¹⁷⁰ Zpráva vyznívá tak, jako by události z konce září stály na počátku vzájemných bojů táborského a pražského svazu. Je pravda, že bitka ve staroměstských ulicích byla prvním ozbrojeným střetem mezi oběma husitskými uskupeními, ale otevřené nepřítelství vypuklo až později. Nicméně napětí mezi tábority a pražany během podzimu 1422 potvrzuje psaní markraběte Fridricha Braniborského z 26. listopadu, v němž zmiňuje rozštěpení mezi oběma proudy, pražané prý dokonce žádali o pomoc proti táboritům a chtěli za ni platit žold.¹⁷¹ Ve stejném listu sice zmiňuje, že mezitím ho dostihnul vzkaz Aleše Holického ze Šternberka, podle něhož spolu již oba svazy jednají o usmíření,¹⁷² avšak je možné, že ono zmíněné rozštěpení mohl zažehnout právě hradištský vpád do Prahy, podniknutý o necelé dva měsíce dříve. Pokud tomu tak bylo, pak zřejmě pokus o převrat podporovala většina táboritů a snad také Jan Žižka. V opačném případě, kdyby Bzdinkovu a Švamberkovu snahu o změnu poměrů v hlavním městě schvalovala menší části hradištské obce, by patrně nevyvolala takovou rozepří mezi tábority a pražany.

Nejistotu historiků, jak včlenit Hvězdovo a Bohuslavovo dobrodružství do okolností rozchodu slavného vojevůdce s táborským svazem, ve svých knihách symbolicky vyjádřil František Šmahel. Zatímco ve své starší monografii o Janu Žižkovu podtrhnul, že slepý velitel s jejich akcí nesouhlasil a připouštěl i existenci jeho listu pražanům, ve svých Dějinách Tábora už žádné psaní nezmiňuje, ač tažení do hlavního města stále považuje za „asi poslední podnět“ pro trocnovského hejtmana k opuštění táborského svazu, aby nakonec ve své momentální Husitské revoluci napsal: „Záříjový pokus o dobytí Prahy...mohl, ale také nemusel Žižku popudit“. Autor přiznává, že na přelomu let 1422–1423 byly zájmy a cíle táborského svazu natolik odlišné, že pohnutky Žižkova přesunu do východních Čech nelze převést na jednoho jmenovatele.¹⁷³

¹⁶⁹ K tomu J. Pekař napsal, že Bzdinkův „intimní styk s Žižkou v době potomní činí málo pravděpodobným, že Žižka by se byl jeho záměru [tj. získat Prahu] vzpíral rozhodně“. Srov. J. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, s. 168.

¹⁷⁰ Srov. kupříkladu *SLČ (texty nejstarší vrstvy)*, s. 84.

¹⁷¹ Srov. *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges in den Jahren 1419–1436. II*, ed. František Palacký, Praha 1873, s. 502: „...die Prager und die vom Tabor in grossen czwayungen mit einander sein, und die Prager begerten ine wider die Taborischen czu helfen und wolten sold darumb geben“.

¹⁷² *Tamtéž*, s. 503: „...das uns botschaft kom von herr Allso von Sternberg, wie die Prager und die Taborischen in tedingen sein und mainen sic hmit einander wider czu verrichten“. K oběma zprávám srov. J. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, s. 168; V.V. TOMEK, *Dějepis města Prahy*, s. 271–272.

¹⁷³ Srov. F. ŠMAHEL, *Jan Žižka...*, s. 149; TÝŽ, *Dějiny Tábora*, s. 343; TÝŽ, *Husitská revoluce III*, s. 133.

Příchod Bzdinky k Žižkovu svazu a otázka jeho účasti při obléhání Telče

Poté na téměř rok mizí pramenné zmínky o Hvězdovi. Rekonstrukce jeho působení během té doby je tudíž velmi obtížná a plná otazníků. Částečně se při ní můžeme opřít o vyprávění pozdějších učenců, ovšem k jejich údajům je nutné přistupovat velmi kriticky.

Není zcela jisté, zda Bzdinka měl během jara 1423 hlavní slovo u táboritů a zda to byl on, kdo nechal nejspíše před půlkou dubna 1423 obsadit vodní tvrz Kříženec.¹⁷⁴ Malá pevnost, stojící na severním okraji hradištské domény, představovala opěrný bod a nástupiště proti Praze, neboť ta se zaměřila na spolupráci s kališnickým panstvem, což bylo táboritům trnem v oku, nadto v hlavním městě opět stoupal vliv Haška z Valdštejna. Pražané si uvědomovali důležitost této tvrze, ležící jen pár kilometrů od Mladé Vožice, proto ji oblehli, dokonce za pomoci blíže neznámých šlechtických straníků Zikmunda Lucemburského. Datace obležení je nejistá, mohlo začít už v polovině dubna, případně až v květnu.¹⁷⁵ Teprve po několika týdnech přišli na pomoc posádce v Kříženci tábořské jednotky v čele s Bohuslavem ze Švamberka a „*slovutnými hejtmany*“.¹⁷⁶ Jestli se mezi nimi nalézal i Bzdinka, nevíme. K otevřenému střetnutí mezi oběma husitskými svazy zatím nedošlo, tvrz zůstala pod tábořským vlivem, obě uskupení se dohodla na smířím jednání. To se uskutečnilo na Konopišti 24. června 1423. Hvězda při něm zřejmě nebyl přítomen, snad byl vojensky zaneprázdněn jinde či měl k neúčasti jiné důvody.¹⁷⁷ Je možné, že tehdy poněkud ustoupil do pozadí a zvažoval, zda by se víc neuplatnil v novém Žižkově východočeském bratrstvu (uváděnému v literatuře často pod názvem „Nový“ či „Menší“ Tábor).¹⁷⁸ Každopádně víme, že po nějakém čase se k němu opravdu připojil.¹⁷⁹ Jistě s ním odešla i část tábořských bojovníků.

O příčinách, jež Hvězdu k opuštění „Starého“ Tábora vedly, se můžeme jen dohadovat. Úlohu v jeho rozhodnutí mohla sehrát skutečnost, že Žižkův boj s pražským svazem konvenoval

¹⁷⁴ Obě domněnky vyslovil F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 135.

¹⁷⁵ Srov. P. ČORNEJ, *Velké dějiny...*, s. 325.

¹⁷⁶ Mikuláš BISKUPEC z PEHLHŘIMOVA, *Kronika obsahující při tábořských kněží a její napadání ze strany pražských mistrů*, in: *Ze zpráv a kronik doby husitské*, ed. Ivan Hlaváček, Praha 1981, s. 303.

¹⁷⁷ Srov. P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 507.

¹⁷⁸ Jak soudí F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 136. Proti užívání pojmu „Menší“ či „Malý“ Tábor se vymezil P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 499, poněvadž Žižkova aliance takové označení nikdy nenesla.

¹⁷⁹ Jak napsal Šmahel, Bzdinka k němu odešel zřejmě „*na vlastní pěst*“, čímž rozšířil okruh odpadlíků od „Starého“ Tábora, srov. F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora*, s. 361; podobně TÝŽ, *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*, Praha 2001, s. 184.

s jeho osobním postojem (zatímco hradištská obec se otevřenému konfliktu s pražany zatím snažila spíše vyhnout), navíc ke slepému vojevůdci bezpochyby choval osobní náklonnost. Zdá se ovšem, že se s táborskými bratry nerozloučil ve zlém, jelikož po Žižkově smrti s nimi vojensky spolupracoval a ti si ho následně zvolili za svého vrchního hejtmána.¹⁸⁰

Spolehlivými prameny je Bzdinka doložen v Žižkově svazu sice až v druhé půlce listopadu 1423, ale většinou se předpokládá, že do něj vstoupil těsně před 19. zářím.¹⁸¹ Tato hypotéza se opírá o několik indicií. Hvězda totiž nefiguruje mezi signatáři proslulého Žižkova vojenského řádu, vydaného pravděpodobně krátce před 15. zářím, kdy slepý hejtman zahájil velké tažení na Moravu.¹⁸² Nejpravděpodobnějším vysvětlením absence Hvězdova jména je jeho příchod do východních Čech až po vydání slavného dokumentu. Jinak by jej jistě signoval.¹⁸³ Druhou indicií je záznam v rukopise, obsahujícím nejrůznější náboženské texty a uloženém v Národní knihovně pod označením XIII.G.7. Přípisek na konci manuskriptu udává, že „roku 1423 v neděli před sv. Matoušem, apoštolem a evangelistou [tj. 19. září], Žižka a táborité oblehli město Telč“.¹⁸⁴ Bzdinka v něm není uveden, nicméně jeho účasti při pokusu o dobytí Telče by mohla nasvědčovat třetí indicie, jež je ovšem velmi pozdní a nespolehlivá. Jedná se o podrobnou zprávu barokního historika Tomáše Pešiny z Čechorodu v jeho díle zabývajícím se dějinami Moravy.¹⁸⁵ Autor zmiňuje dokonce dvě obklíčení Telče husity v roce 1423. První z nich, které lze klást do září, měl vést sám Žižka, jenž obléhal město bezvýsledně.¹⁸⁶ Tento Pešinův záznam vcelku koresponduje s údaji z rukopisu XIII.G.7. Při druhém obléhání pak stál prý v čele útočníků Hvězda, který se snažil

¹⁸⁰ V. V. Tomek soudil, že Bzdinka byl od svého příchodu do východních Čech celou dobu stále táborským hejtmánem, tedy že „Starý“ Tábor vyslal své sbory pod Hvězdovým vedením, aby Žižkovi pomáhaly, srov. V. V. TOMEK, *Jan Žižka*, s. 190–191, 194. Že se jedná o autorův omyl, dokázal J. PEKAR, *Žižka a jeho doba IV*, s. 268.

¹⁸¹ Srov. P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 529; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 142.

¹⁸² K dataci Žižkova vojenského řádu srov. P. ČORNEJ, *Velké dějiny...*, s. 329; TYŽ, *Jan Žižka*, s. 524–525. P. Čornej nevyklučuje ani možnost, že byl sepsán až během prvních dvou listopadových dekád. Pokud bychom akceptovali obecně přijímanou domněnku, že Bzdinka se k východočeskému svazu připojil nedlouho před 19. zářím, pak by se však na dokumentu objevilo takřka určitě jeho jméno. Ze stejného důvodu by pak nebylo pravděpodobné, že řád byl přijat počátkem října 1423, srov. V. WOLF, *Nad problematikou studia dějin husitství v severovýchodních Čechách*, in: *Od Jana Žižky k Poděbradům*, Acta universitatis reginaehradecensis, Facultas studiorum humanorum, Historica I, ed. V. Wolf, Hradec Králové 2006, s. 11. F. Šmahel jeho vznik klade do první zářijové dekády, srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 142 a 364–365.

¹⁸³ Srov. P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 529; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 142.

¹⁸⁴ *Geschichtsreiber der husitischen Bewegung in Böhmen. Theil II*, ed. Karl Constantin Höfler, Wien 1865, s. 63. Záznam otiskl přesněji Josef DOBIÁŠ, *Dějiny královského města Pelhřimova a jeho okolí. Díl II. Doba reformační. Část I*, Pelhřimov 1936, s. 1936. Rukopis XIII.G.7 je dostupný též online na: http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR_XIII_G_7_3ILDYD9-cs#search [citováno k 21. 12. 2019].

¹⁸⁵ T. PEŠINA z ČECHORODU, *Mars Moravicus...*, s. 491–496.

¹⁸⁶ T. PEŠINA z ČECHORODU, *Mars Moravicus...*, s. 491–492.

město, patřící tehdy Janu ml. z Hradce, v listopadu opět neúspěšně dobýt a byl nakonec poražen Menhartem z Hradce, jenž přispěchal svému telčskému strýci na pomoc.

Barokní historik popisuje druhé sevření Telče následovně: *„Bzdina nejprve zamířil k Jemnici, pak Slavonicím, nakonec se pokusil o Telč, ale marně. Jan z Hradce, pán na Telči, s velikou odvahou zaútočil na nepřátele, stoupající po městských hradbách, až ti byli poraženi a museli dát rozkaz k ústupu. Všemi silami se chtěli znovu pokusit vylézt po hradbách, avšak vyděsila je zvěst, že se blíží mnohem větší rožmberské vojsko, proto zanechali obléhání a rychle se dali na cestu do Čech. Již překonali lesy a dorazili ke vsi nazývané Horní Dubenky, když obdrželi zprávu, že je na sousední pláni je očekává Menhart z Hradce se všemi svými i pomocnými oddíly...Bzdinu, jenž odhadoval, že jednotek je mnohem více, sužoval nemalý strach, a tak rozhodnul, že se vyhne nebezpečí bitvy. Ale jiní [tj. z Hvězdova vojska] jednohlasně volali, že jsou připraveni statečně napadnout nepřítele a bojovat s ním, proto souhlasil s bitvou. Střetnutí bylo zahájeno, obě strany bojovaly s velkým úsilím po dlouhý čas...po prudkém zápasení byli táborité nakonec poraženi a pobiti a přinuceni hledat ochranu mezi svými vozy. V té bitvě... byli mnozí z nepřátel zabiti: mezi nimi Havel Pinta, jeden z předních z vůdců husitů...Na místě bitvy i dnes spatřujeme veliký rybník, od té události řečený Krvavec, tedy „místo krve“ (locus sanguinis), jak by se řeklo.¹⁸⁷ V noci poté se Bzdina, když svým lidem nechal trochu odpočinout, stáhnul do Cerekve a odtud do Pelhřimova, který tehdy drželi táborité.¹⁸⁸ Barokní autor na konci relace zmiňuje tři prameny, ze kterých při popisu okolností srážky mezi Bzdinkou a Menhartem vycházel, a na jejich základě vzájemný střet vojsk obou válečníků datuje kolem 11. listopadu 1423.¹⁸⁹*

Dále Pešina uvádí, že se Hvězda na Menharta *„velmi rozzuřil“*, jelikož ten jej napadnul navzdory nedávno uzavřenému míru. *Vzápětí Menhart údajně vypravil k Žižkovi posly, kteří naopak tvrdili, že „Bzdina jednal jako první proti podmínkám míru, když nepřátelsky vystoupil proti spojencům, z nichž jedním byl též Jan z Hradce, v mírové smlouvě jasně uvedený...“* Trocnovský hejtman měl v reakci na to zakázat jakkoliv útočit na Menharta či Rožmberky, jelikož bylo lepší je mít *„raději za přátele, než nepřátele“*. *Dokonce se prý o Žižkovi „říkalo, že Bzdinu ostře pokáral, protože svou zpupností a zbytečnou nerozvážností...dal podnět k nové válce“.*¹⁹⁰

¹⁸⁷ Jedná se o rybník Bor.

¹⁸⁸ T. PEŠINA z ČECHORODU, *Mars Moravicus...*, s. 495.

¹⁸⁹ *Tamtéž*. K tomu srov. J. DOBIÁŠ, *Dějiny královského města...*, s. 39–40.

¹⁹⁰ T. PEŠINA z ČECHORODU, *Mars Moravicus...*, s. 496.

Barvitě Pešinovo vyprávění ještě obohatil rajhradský benediktin Gregor Wolny ve své práci o Moravském markrabství, jež vyšla roku 1846.¹⁹¹ Tvrdil, že Telč nebyla Bzdinkou pouze obléhána, ale dokonce obsazena a vydrancována, poněvadž „*městská kronika...uvádí mnohem víc o obsazení a plundrování tak věrohodnými vedlejšími okolnostmi, že se oprávněně domníváme považovat ji za pravdivou*“.¹⁹² Na základě údajů z telčské kroniky napsal o tehdejší událostech ve městě toto: „*Bzdina...násilně vylomil uzamčené městské brány, zabil mnohé z obyvatel shromážděných na tržišti a čtyři radní nechal vyhodit z okna radnice, z nichž jeden, totiž 81letý rychtář Jakub Perníkář, skončil již třetího dne na utrpená zranění. Také blízký hrad Šternberk tato horda lupičů obsadila a zničila*“.¹⁹³ Zbytek jeho líčení už kopíruje Pešinovu zprávu.

Problém Pešinovy a Wolnyho relace spočívá v tom, že ani jeden z pramenů, na něž se oba autoři odvolávají, se do dnešních dnů nezachoval, tudíž se jejich vyprávění nedá ověřit.¹⁹⁴ Přesto příkládají historikové Pešinovu popisu určitou váhu a soudí, že alespoň jádro příběhu, tedy účast Bzdinky při obležení Telče, je pravdivé. Kombinací záznamů z rukopisu XIII.G.7 a z Pešinova díla obvykle redukuje dva pokusy o dobytí města na jeden, jenž začal 19. září a na němž se podíleli Žižka i Bzdinka.¹⁹⁵ Někteří badatelé považují za věrohodný i následný Hvězdův střet s Menhartem z Hradce.¹⁹⁶ Nicméně proti důvěryhodnosti líčení barokního učence svědčí další pasáž z jeho díla, v níž píše o domnělé Žižkově výpravě do Rakous a již klade mezi první a druhé obležení Telče. V Žižkově vojsku se měl rovněž nacházet Bzdinka, jehož poslal trocnovský hejtman poslat plenit do

¹⁹¹ Gregor WOLNY, *Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert. VI. Band. Iglauer Kreis*, Brünn 1846, s. 515.

¹⁹² *Tamtéž*.

¹⁹³ *Tamtéž*. Zřícenina hradu Šternberk, zvaného též Štamperk, se nachází necelých 7 km severovýchodně od Telče. K jeho zániku i poboření blízkého hradu Janštejn, jež občas bývá dáváno také do souvislosti s husitským tažením roku 1423, se z pohledu archeologie vyjádřil Zdeněk MĚŘÍNSKÝ, *Morava za husitských válek ve světle archeologických nálezů a výzkumů*, *Archaeologia historica* 5, 1980, s. 43–44.

¹⁹⁴ Srov. J. DOBIÁŠ, *Dějiny královského města...*, s. 39–40.

¹⁹⁵ J. DOBIÁŠ, *Dějiny královského města...*, s. 40 se pokusil dva pokusy o dobytí města vysvětlit tak, že obléhání začalo 19. září pod vedením Žižky, trvalo sedm týdnů a jelikož trocnovský hejtman se jím už nechtěl více zdržovat, zanechal na místě pouze Bzdinku, který se pak střetl kolem 11. listopadu s oddíly Menharta z Hradce.

¹⁹⁶ F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce*, s. 185–186 a J. DOBIÁŠ, *Dějiny královského města...*, s. 39–41 pokládají za důvěryhodné jak obléhání města Janem Hvězdou, tak jeho boj s Menhartem. F. Hoffmann zmiňuje pouze dobývání Telče Bzdinkou, srov. František HOFFMANN, *Jihlava v husitské revoluci*, Havlíčkův Brod 1961, s. 173. J. Pekař připouští, že Telč mohla být Hvězdou dobytá, ale střetnutí s Menhartem pokládá za záměnu s událostí z roku 1441, srov. J. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, s. 212–213; TÝŽ, *Žižka a jeho doba IV*, s. 131. F. Šmahel a J. Válka učencovo líčení kategoricky neodmítají, ale upozorňují na jeho značnou nespolehlivost a nepřesnost, srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 142 a Josef VÁLKA, *Vrchol bojů o Moravu (1423–1425). Studie k dějinám husitské revoluce na Moravě III*, *Jižní Morava* 21, 1985, s. 92. F. Šmahel ve své starší práci Bzdinkovu účast u Telče považuje dokonce za jistou, srov. F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora*, s. 361. Naopak P. Čornej nepokládá Pešinovo vyprávění za hodnověrné, srov. P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 533.

okolí Retzu, ale Rakušané Hvězdovy oddíly prý nakonec přemohli.¹⁹⁷ Je známo, že ve skutečnosti Žižka nikdy žádný vpád do Rakous nepodnikl, autor zde má na mysli patrně husitské tažení, na němž Žižka ani Bzdinka už nemohli participovat, neboť se odehrálo až v listopadu 1425. Historická obec proto v tomto bodě nepřikládá Pešinovu vyprávění velkou hodnotu. Otázkou zůstává, do jaké míry lze Pešinův popis telčských událostí považovat za hodnověrnější.¹⁹⁸

Kapitola může být uzavřena konstatováním, že Hvězdova účast při obléhání Telče je soudobými prameny nedoložitelná a vyrabování města s následným bojem proti Menhartovi z Hradce se dá s největší pravděpodobností odkázat do říše smyšlenek, kam patří i Žižkovo údajné pokárání Bzdinky. Vzhledem k nespolehlivosti Pešinova vyprávění připadá v úvahu, že se Bzdinka k Žižkově bratrstvu nepřipojil krátce před 19. zářím, jak je na základě kombinace zpráv barokního učence a manuskriptu XIII.G.7 všeobecně přijímáno, ale možná až v průběhu podzimu.

Hvězda hejtmanem v Hradci Králové

Spolehlivými prameny je Bzdinkovo působení v Žižkově východočeském svazu doloženo nejpozději od 22. listopadu 1423. Tento den byl Žižkovi odeslán známý list, sepsaný v Hradci Králové, v němž Bzdinka, tamější konšel a kněz Ambrož varují slepého hejtmana, jenž se stále ještě nacházel v poli, před nájemným vrahem. Oznamují mu, že „*jednoho Opočenských strany jali, vězně dosti znamenitého, kterýž jesti nás zajisté zpravil, že již jeden jest s tebou u vojště, kterýž tě má zamordovati, a za to má ještě 30 k. gr. vzíti a již 10 k. gr. vzal*“.¹⁹⁹ Neznámého vraha vyslala „Opočenská strana“, což byla skupina protihusitsky zaměřených šlechticů ze severovýchodních Čech.²⁰⁰

Z našeho hlediska je důležitá Bzdinkova role v Hradci Králové. Předpokládá se, že zde převzal hejtmanství po Matěji Lupákovi (zvaném rovněž Lupáč, případně Lupáček), jenž padnul v boji s pražským svazem 22. srpna.²⁰¹ Zajímavá je však Bzdinkova titulatura ve zmíněném

¹⁹⁷ T. PEŠINA z ČECHORODU, *Mars Moravicus...*, s. 493–494.

¹⁹⁸ V regionální tradici jsou události popisované Pešinou a Wolnym natolik silně zakořeněny, že u rybníku Bor byl dokonce v roce 1923 u příležitosti 500. výročí údajné bitvy vztyčen památník padlým husitům.

¹⁹⁹ List, který se dochoval pouze jako pozdní opis v manuskriptu M SLČ ze 17. století, byl edičně zpřístupněn již několikrát, naposledy P. ČORNEJEM, z jehož edice je citováno i zde, srov. P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 750.

²⁰⁰ K akci na odstranění Žižky podniknutou „Stranou Opočenských“ srov. P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 544–545; M. ŠANDERA, *Zikmundovi věrní na českém severovýchodě. Opočenská strana v husitské revoluci*, České Budějovice 2005, s. 72–73.

²⁰¹ Srov. P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 529; TÝŽ, *Velké dějiny...*, s. 331; J. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, s. 238. J. Pekař uvádí, že Bzdinka se stal nástupcem Diviše Bořka z Miletínka v pozici hradeckého hejtmana, po Divišovi v tomto postu ovšem nacházíme nejprve Matěje Lupáka, až poté Jana Hvězdu. Dále srov. F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora*, s. 361;

listu, a to „*Janek Hvězda, purgmistr*“, nikoli hejtman. Zatímco purkmistr bývá chápán jako představitel městské samosprávy, předsedající radě složené z konšelů, hejtmané zastávali ve městě především vojenskou funkci, ale současně měli na starost i některé soudní a správní úkony.²⁰² A právě přes ně se ve zjitřené době husitské revoluce mohl hradecký hejtmanský úřad snad částečně překrývat s purkmistrovským. To by vysvětlovalo, proč byl v listu Bzdinka označen za purkmistra, ačkoliv lze jen stěží pochybovat o tom, že v Hradci plnil roli hejtmana.²⁰³

Varovný list poslaný Žižkovi je jediným dochovaným dokumentem, kde spolu vystupují Hvězda a kněz Ambrož. Bylo by jistě zajímavé pokusit se vysledovat jejich vzájemné vztahy, bohužel informace o Bzdinkově působení v pozici hradeckého hejtmana jsou natolik skoupé, že to nedovolují.

Výprava do západních Čech a Bzdinkův podíl na vítězství u Malešova

Hvězda se pravděpodobně podílel na Žižkových vojenských akcích v severovýchodních Čechách, podniknutých mezi lednem a březnem 1424, i když jeho osobní účast není prameny zachycena.²⁰⁴ Bzdinkovo působení v Hradci potvrzuje výpověď jistého Petříka z Bařic před staroměstskou radou, učiněná v srpnu 1430. Petřík uvedl, že „*dal zlato v Hradci Králové...Žižkovi a Hvězdovi alias Bzdinkovi*“. Transakce se zřejmě odehrála po návratu z výpravy po severovýchodních Čechách. O jaké zlato šlo a v jaké souvislosti ho oběma vojevůdcům odevzdal, se ze záznamu bohužel nedozvídáme.²⁰⁵

Hvězdu pak spatřujeme po Žižkově boku během velkého tažení do jihozápadních a západních Čech. V květnu 1424 „*vypálil...Žižka se svými spolčenci, s Janem Bzdinkou a s jinými...mnoho menších měst a vesnic od Klatov až do okolí Plzně a ke Kralovicům*“.²⁰⁶ Podle

TÝŽ, *Husitská revoluce III*, s. 142. V první jmenované práci F Šmahel soudí, že funkci hradeckého hejtmana svěřil Žižka Hvězdovi po návratu z moravského tažení.

²⁰² Srov. Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2007, s. 77, 208.

²⁰³ Otázku, co za pozici (zda hejtmana či purkmistra) Bzdinka v Hradci vlastně vykonával, předestřel P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 545. Poněvadž v listu jsou jeho vydavatelé uvedeni jako „*Janek Hvězda, purgmistr, konšelé a tvůj [tj. Žižkův] kněz Ambrož*“, viděl Pekař ve spojení „*Janek Hvězda, purgmistr*“ dvě osoby – Jana Hvězdu a hradeckého purkmistra. Nicméně slovo „*purgmistr*“ je zde téměř jistě volným přístavkem označujícím Bzdinkovu funkci, srov. J. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, s. 238. Též srov. V. WOLF – F. MUSIL, *Východní Čechy...*, s. 550. J. Jurok se nerozhodnul ani pro jednu možnost, dle autora byl Hvězda v Hradci ustanoven buď hejtmanem, nebo purkmistrem, srov. Jiří JUROK, *Příčiny, struktury a osobnosti husitské revoluce*, České Budějovice 2006, s. 47.

²⁰⁴ Srov. *SLČ (východočeská větev...)*, s. 14, 99.

²⁰⁵ *AC XXVI*, s. 5. K tomu srov. P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 547.

²⁰⁶ *Kronika Bartoška z Drahonice*, s. 592. Český překlad citován dle Bartošek z DRAHONIC, *Kronika*, in: *Ze zpráv a kronik doby husitské*, ed. Ivan Hlaváček, Praha 1981, s. 233.

kronikářových údajů disponoval slepý vojevůdce silným vojskem – měl pět set jízdních, sedm tisíc pěších a tři sta vozů, dalších tři sta mužů mu vyslaly na pomoc Klatovy. Trocnovský hejtman připojil během kampaně ke svému uskupení celou jihozápadní oblast táboorského svazu. Na vzniklou situaci reagovali členové plzeňského landfrýdu, proti kališníkům se vypravily šiky Hanuše z Kolovrat, Jana Hanovce ze Švamberka, Hynka Krušiny ze Švamberka, Viléma Švihovského z Rýzmburka a Buriana Calty z Kamenné Hory. Jezdce poslal i hrad Karlštejn, další oddíly dodalo město Plzeň a někteří šlechtici z Podbrdská. Landfrýdní jednotky pronásledovaly Žižku se Bzdinkou od Plzně ke Kralovicím, neboť se s nimi chtěli utkat v přímém boji. Husitští velitelé však s vojáky ustoupili do Žatce.²⁰⁷ Město se spolu s Louny připojilo na úkor pražanů k východočeskému bratrstvu, z něhož se stával významný kališnický blok.

Rovněž v průběhu dalších operací tvořil Hvězda s hradeckými bojovníky pevnou součást Žižkova vojska. Svatohavelská koalice, sdružující umírněné pražany, jejich spojence a část katolické šlechty, se pokusila zaskočit Žižku u Malešova. Ten ovšem „*se svými lidmi, s Janem Bzdinkou a jejich spolčenci*“ v krvavé bitvě svedené 7. června 1424 alianční síly na hlavu porazil.²⁰⁸ Debakl zasáhl především pražský svaz a měl za následek rozpad koalice.²⁰⁹ Ačkoliv Hvězdovu účast při střetu písemně zachytil pouze Bartošek, v historické obci se přičítá Bzdinkovi rozhodující podíl na vítězství, poněvadž z dřívějšíka znal okolí malešovské tvrze, když ji ještě v pozici pražského nejvyššího hejtmana se svými vojáky v listopadu 1421 obléhal. Proto mohl nyní Žižkovi pomoci s výběrem vhodného místa k útoku.²¹⁰ Nelze ani považovat za zcela vyloučené, že Bzdinka mohl znát lokalitu už z dob svého mládí, pokud se narodil a vyrůstal ve Vícemilicích. Ty jsou totiž od Malešova vzdáleny necelých 25 kilometrů vzdušnou čarou.

Vítězné sbory zaměřily do blízké Kutné Hory, kterou hned 7. nebo 8. června obsadily. Třebaže se v breviáři kněze Antocha dočteme, že „*Město Hory bylo Žižkou spáleno*“ a podobně se vyjadřují i SLČ („*Žižka jev do Hory, i vypálil jest ji všicku*“), trocnovský hejtman zřejmě neměl na

²⁰⁷ *Tamtéž*. Bartošek výpravu omylem datoval až do června 1424. K okolnostem tažení srov. P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 551–553; J. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, s. 242–245; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 148–149.

²⁰⁸ *Kronika Bartoška z Drahonice*, s. 592. Český překlad citován dle B. z DRAHONIC, *Kronika*, s. 233.

²⁰⁹ K okolnostem a průběhu střetnutí srov. P. ČORNEJ, *Velké dějiny...*, s. 336; TÝŽ, *Jan Žižka*, s. 554–560; J. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, s. 239–242; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 149–150.

²¹⁰ Srov. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce*, s. 192; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 149; P. ČORNEJ, *Velké dějiny...*, s. 336; TÝŽ, *Jan Žižka*, s. 556–557. V poslední jmenované práci autor připouští, že kromě Bzdinky mohli Žižkovi poradit s výběrem příhodného terénu i jiní velitelé jeho vojska – Viktorin z Kunštátu a Poděbrad, jenž se kdysi podílel na zabezpečení blízké Čáslavi proti Zikmundovi Lucemburskému, a Jan Roháč z Dubé, zastávající snad už tehdy post čáslavského hejtmana.

totální zkáze stříbrnosného města žádný zájem a jistě ji nenechal celou úplně shořet.²¹¹ Není vyloučené, že po jejím získání jmenoval Bzdinku kutnohorským hejtmanem.²¹² Tato možnost se odvíjí z formulace z privilegia vystaveného v červnu 1428, v níž táborští a sirotčí hejtmané schvalují Kutnohorským všechny převody nemovitostí „*tak jakož jesti jim rozděleno a rozdáváno za dobré paměti Jana Žižky a Jana Hvězdy předkův našich...*“²¹³ Někaké kompetence ve městě tedy Bzdinka musel mít. K tomu zůstával nadále hradeckým hejtmanem.

Z citované listiny a údajů Bartoškova díla vyplývá, že Bzdinka musel mít ve východočeském bratrstvu bezpochyby významné postavení a stal se respektovaným velitelem. Stačí se jen podívat na kronikářovy zprávy z května a června 1424, kde je Hvězda vždy jmenován hned za slavným vojevůdcem. Bartošek mu přisuzuje v rámci Žižkova uskupení nejen důležitou pozici, ale snad i určitou míru rozhodovacích pravomocí.²¹⁴ Svěření hradeckého a pravděpodobně rovněž kutnohorského hejtmanského úřadu do jeho rukou to jen potvrzují.²¹⁵

Hvězda jedním z Žižkových nástupců

Žižkovo uskupení začalo bojovat na dvou frontách, zatímco trocnovský hejtman válčil na severovýchodě, Bzdinka a jeho oddíly obsadily 13. července 1424 vrch Ostromeč nad řekou Vltavou.²¹⁶ Nacházelo se zde starší opevněné sídlo, patrně v té již době zpustlé. Byl to zřejmě právě Hvězda, kdo začal s jeho přestavbou v rozsáhlý hrad, na němž možná příležitostně pobýval. Ostromeč ovšem nikdy nepředstavovala rezidenční sídlo, nýbrž mocenský opěrný bod, čemuž

²¹¹ Srov. F. M. BARTOŠ, *Zápisky v breviáři kněze Antocha z Přelouče z let 1422–1432*, Časopis Archivní školy 12, 1934, s. 105; *SLČ z vratislavského rukopisu*, s. 47. K tomu srov. Jiří KEJŘ, *Právní život v husitské Kutné Hoře*, Praha 1958, s. 52–54; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 150; P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 559–560.

²¹² Srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 150.

²¹³ *AC VI*, s. 420.

²¹⁴ J. Pekař předložil hypotézu, že Bartoškovy zprávy o Bzdinkovi po boku slavného vojevůdce v posledních měsících jeho života vysvětlují, jak mohl slepý Žižka řídit vojenské operace, srov. J. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba II*, s. 105. V podobném duchu se vyjádřil F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 160.

²¹⁵ P. Čornej usuzuje, že Bzdinka z postu hejtmana v Hradci velel celé domácí obci východočeského svazu, srov. P. ČORNEJ, *Jan Žižka. Pokus o charakteristiku*, in: Světla a stíny husitství (Události – Osobnosti – Texty – Tradice), Praha 2011, s. 150; TÝŽ, *Velké dějiny...*, s. 341. Autor nesouhlasí s Pekařovým pohledem, že Hvězda pomáhal Žižkovi s řízením bojových akcí (snad s výjimkou bitvy u Malešova). Podle něj kronikář jmenuje Bzdinku hned za trocnovským hejtmanem patrně jako velitele domácí hotovosti východočeského svazu.

²¹⁶ Jak udává Bartošek: „...na den sv. Markéty obsadili Jan Bzdinka, Podstavek a Hyhal se svými spolčenci vrch Ostromeč nad Vltavou“. Srov. *Kronika Bartoška z Drahonice*, s. 593. Český překlad citován dle B. z DRAHONIC, *Kronika*, s. 234. Podstavek a Hyhal jsou blíže neznámí bojovníci, s nimiž se už poté v pramenech nesetkáváme. Též srov. F. ŠMAHEL, *Dějiny Táboru*, s. 342; TÝŽ, *Husitská revoluce III*, s. 150. V prvně jmenované práci autor zmiňuje, že Bzdinka Ostromeč „dobyť“, ale to nebylo nutné. Pokud zde stála nějaká stavba, byla pravděpodobně opuštěná, srov. Jiří ÚLOVEC, *Hrad Ostromeč*, Podbrdsko 5, 1998, s. 14.

odpovídá celková dispozice hradu s poměrně malým sídlem hejtmana a naopak rozlehlou vnější plochou schopnou pojmout větší množství bojovníků. Hvězda tak získal strategické místo v blízkosti působnosti pražského svazu. Z hradu bylo možno kontrolovat druhý břeh i provoz na řece. Ostromeč se později stala součástí dominia hradištské obce, kde tvořila důležitou lokalitu jeho v severním výběžku.²¹⁷

Bzdinka se nepochybně zúčastnil Žižkova tažení proti Praze, již slepý vojevůdce zamýšlel potrestat za válku, kterou proti němu vedla. Východočeské vojsko se před hlavním městem objevilo kolem 10. září, nicméně znesvářené strany se nakonec o čtyři dny později smířily na Špitálském poli a dohodli společnou výpravu všech husitských uskupení na Moravu. Nové spojenectví Žižkova bratrstva a pražanů, podporované i tábory, zcela změnilo poměr sil v Čechách. Katolíci by případné ofenzivě spojených kališnických svazů jen těžko odolali, proto raději začali ve Zdicích rokovat s tábory a pražany o konsolidaci poměrů v zemi. Závěrečná ustanovení z těchto jednání byla vydána snad na počátku října.²¹⁸

Bzdinka se mezitím vydal po boku slepého vojevůdce na Moravu, společně s nimi tam mířily i pražské sbory. Při obléhání Přibyslavi však Žižka 11. října 1424 zemřel. Krátce před svou smrtí dle SLČ „*učinil poručení svým milým věrným Čechuom, panu Viktorinovi a Janovi Bzdinkovi a Kunšovi, aby se milého Boha bojíce, i stáli a bránili věrně pravdy boží pro věčnou odplatu*“.²¹⁹ Zápis vyvolává otázky, jakých rolí se dle přání zesnulého vojevůdce měli jeho tři nástupci ujmout. Předpokládá se, že Viktorin Boček z Kunštátu stál v čele východočeské spojenecké šlechty, u zbylých dvou už jistota nepanuje. F. M. Bartoš a J. Macek bez dalších podrobností uvádějí Bzdinku po Žižkově skonu v čele táboritů, tedy „Starého“ Tábora.²²⁰ Obsáhleji se vyjádřil F. Šmahel, přisuzující Kunešovi vedení domácí obce a Bzdinkovi tábořské části východočeských svazu. Toto uspořádání mělo respektovat předchozí stav.²²¹ „Táborskou částí“ můžeme chápat bojovníky, kteří se již dříve odešli ze „Starého“ Tábora a přidali se

²¹⁷ Srov. P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 563; Tomáš DURDÍK – Viktor SUŠICKÝ, *Zříceniny hradů, tvrzí a zámků. Střední Čechy*, Praha 2015, s. 110–112; Robert NOVOTNÝ, *Polní vojska*, in: Husitské století, edd. P. Cermanová – R. Novotný – P. Soukup, Praha 2014, s. 146; J. ÚLOVEC, *Hrad Ostromeč*, s. 14–15.

²¹⁸ Srov. P. ČORNEJ, *Velké dějiny...*, s. 338–340; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 151–157.

²¹⁹ *SLČ z vratislavského rukopisu*, s. 48.

²²⁰ Srov. F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce*, s. 201; J. MACEK, *Husitské revoluční hnutí*, s. 119. Jejich interpretace jistě vychází ze zpráv SLČ o roztržce mezi tábory a sirotky po Žižkově smrti, o čemž bude řeč níže.

²²¹ F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora*, s. 373; TÝŽ, *Husitská revoluce III*, s. 158; TÝŽ, *Husitské Čechy*, s. 187. Podobně též R. NOVOTNÝ, *Polní vojska*, s. 133. Dle Šmahela Hvězda v této souvislosti zřejmě postoupil úřad hradeckého hejtmana Kunšovi. Ten patřil k osobám z Hvězdova okruhu už z dřívějších dob, poprvé ho spatřujeme v Bzdinkově blízkosti při pokusu o převrat v Praze na podzim 1422.

k Žižkově uskupení.²²² Naopak Petr Čornej se domnívá, že Kuneš z Bělovic byl ustanoven velitelem polního vojska v „Menším“ Táboře a Hvězdu Žižka postavil do čela domácí obce východočeského bloku.²²³ Ostatní autoři se k rébusu, způsobeného naprostým nedostatkem zpráv, většinou příliš nevyjadřují.²²⁴ Jeho vyřešení není při současném stavu bádání příliš reálné, jelikož se v nepřehledné situaci po skonu trocnovského hejtmána nedokázali s odstupem času řádně zorientovat ani autoři SLČ.

Řeč pramenů nasvědčuje spíše variantě, že Bzdinka se po Žižkově smrti ujal vedení tábořské části svazu. Možná již před skonem slepého vojevůdce tuto funkci vykonával paralelně ke svému postu hradeckého hejtmána. V každém případě Žižka v poslední vůli vyjádřil svou důvěru v Bzdinkovy schopnosti, neboť během působení ve východních Čechách dozrál Hvězda ve vůdčí osobnost srovnatelnou s jinými vrcholnými představiteli kališníků.²²⁵

Dle některých rukopisů SLČ „*ihned po Žižkově smrti kněz Zigmund litevský s Pražany, Jan Bzdinka s Tábořskými táhli předce do Moravy i dobyli několiko zámkuov, hraduov a města Evančic [tj. Ivančice]; a to obsadivše, vrátili se zase do Čech*“.²²⁶ Vojska se vrátila zpět nejpozději koncem listopadu.²²⁷ Jiné rukopisy SLČ o Hvězdově účasti při pokračování moravského tažení mlčí. To by nehrálo významnější roli, kdybychom v karlštejských účtech nenašli zprávu, že v týdnu po 22. říjnu 1424 byly „*jezdcovi Řepechovi [vyplaceny] dva groše na výdaje za poselstvo na Ostromeč*“.²²⁸ Karlštejský purkrabí Zdeněk Tluksa z Buřenic takto vyplácel posly, kteří informovali zainteresované strany o usneseních přijatých ve při jednání ve Zdicích, a jednoho z nich poslal i na Ostromeč. Ačkoliv o Bzdinkovi není v zápise zmínky, možná spěchal posel právě za ním. To by pak znamenalo, že navzdory tvrzení SLČ Hvězda od Přibyslavi nepokračoval dál na Moravu, nýbrž se po Žižkově smrti vrátil do Čech. Snad proto, aby zajistil nově získaná města východočeského svazu – Český Brod, Nymburk, Kouřim a především Kutnou Horu.²²⁹ Rozpor

²²² TÝŽ, *Husitská revoluce III*, s. 158.

²²³ Srov. P. ČORNEJ, *Jan Žižka. Pokus...*, s. 150; podobně TÝŽ, *Jan Žižka*, s. 573; TÝŽ, *Velké dějiny...*, s. 341.

²²⁴ Výjimku tvoří J. Jurok, vykládající situaci po Žižkově smrti poněkud krkolomně. Slepý vojevůdce prý učinil svými plnomocníky Bzdinku „*za asi orebský svaz*“ a Kuneše „*za pravděpodobně tábořský svaz*“, aby autor vzápětí napsal, že Hvězda vedl „*původní Žižkovu tábořskou polní obec, nyní orebskou polní či domácí obec*“ a Kuneš vedl „*spolupracující novu tábořskou polní či domácí obec*“, srov. J. JUROK, *Příčiny...*, s. 47.

²²⁵ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 160.

²²⁶ SLČ z *vratislavského rukopisu*, s. 48.

²²⁷ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 159.

²²⁸ *Účty hradu Karlštejna, z let 1423–1434*, ed. Josef Pelikán, Praha 1948, s. 59.

²²⁹ Tento výklad nastínil F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 161.

mezi výpovědí SLČ a karlštejnských účtů žádné vysvětlení nemá, jediné připustíme-li, že by na Ostromeči pobýval v té době někdo jiný než Bzdinka.

Tažení do východních Čech pod Bzdinkovým vedením

„A pak po Žižkově smrti stalo se veliké roztržení mezi Tábořskými a mezi Sirotky; a dělili sú se městy, kteříž mohli k kterým přijíti, osazující proti sobě, činíce proti sobě posádky. I zvolili sobě hejtmana Sirotci Velka a Táborští Jana Bzdinku“.²³⁰ Tyto věty nalezneme v rukopisech SLČ. Jsou datovány buď ještě k roku 1424, nebo až k následujícímu.²³¹ K rozkolu mezi oběma uskupeními skutečně došlo, jen ne roku 1425 (či konci roku 1424), navíc Velek Koudelník se stal vrchním sirotčím hejtmanem až roku 1427.²³² Ovšem informace o zvolení Bzdinky vrchním tábořským hejtmanem během roku 1425 je správná, neboť ji můžeme ověřit i z jiných zdrojů. Jen nevíme, kdy k ní přesně došlo.²³³ Podívejme se v následujících kapitolách na okolnosti, jež k jeho volbě vedly.

Po menší odmlce se nám Hvězda objevuje v pramenech,²³⁴ když se se svými tábořskými oddíly zmocnil Nymburka: „A když se Nymburg dal tábořským, tehdy Jan Hvězda upálil kněze Jindřicha a kněze Klimenta po svátost oleje“.²³⁵ Zpráva ze SLČ není datována, k obsazení města došlo pravděpodobně po půlce ledna 1425.²³⁶ Nymburk do té doby příslušel k pražskému svazu, ač se po bitvě u Malešova formálně poddal Žižkovi.²³⁷ Jeho opanováním dal Hvězda hlavnímu městu na srozuměnou, že smír uzavřený na Špitálském poli se chýlí ke konci. Ortel nad oběma

²³⁰ SLČ z vratislavského rukopisu, s. 48.

²³¹ Srov. SLČ (východočeská větev...), s. 64, 388–389.

²³² F. ŠMAHEL, *Husitské Čechy*, s. 187.

²³³ Na základě uvedené zprávy ze SLČ přišel J. Pekař s hypotézou, že Bzdinka byl vytlačen z vedení sirotků, poté měl nastat rozkol mezi sirotky a tábority. Autor usuzuje, že „táborští“ v citovaném záznamu jsou příslušníci „Menšího“ Tábora, nikoliv „Starého“ Tábora, což se nezdá pravděpodobné. Události měly nakonec vést k Bzdinkově opětovnému sblížení se „Starým“ Tábořem, srov. J. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, s. 275–277. Určitou rivalitu mezi Žižkovými nástupci nevyklučuje ani Šmahel, srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 160–161.

²³⁴ Na počátku roku 1425 oblehli táborité (zřejmě příslušníci „Starého“ Tábora) hrad v Kamenici nad Lipou, patříci Menhartovi z Hradce. Porazili ho v bitvě 17. ledna. O celé události nás zpravuje Bartošek z Drahonice (srov. *Kronika Bartoška z Drahonice*, s. 594), ovšem bez datace. Tu určil J. Dobiáš, srov. J. DOBIÁŠ, *Dějiny královského města...*, s. 38. F. M. Bartoš usoudil, že to byla Bzdinkova pomsta za porážku, již mu údajně Menhart uštědřil v bitvě u Horních Dubenek na podzim 1423. Nezdá se to pravděpodobné, jednak se Hvězda v době střetnutí u Kamenice nacházel jinde, navíc tehdy ještě nestál v čele „Starého“ Tábora. K tomu též srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 163.

²³⁵ SLČ (východočeská větev...), s. 64.

²³⁶ Srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 161.

²³⁷ *Tamtéž*; TÝŽ, *Husitské Čechy*, s. 187.

církevními hodnostáři, kteří stále udělovali tábority ostře odmítanou svátost pomazání a žehnání svatého oleje, dokazuje Bzdinkovo odhodlání nekompromisně pokračovat v Žižkových stopách.²³⁸

Šiky pod Bzdinkovým velením vyrazily „o masopustě“, tedy kolem 20. února, na tažení do východních Čech. Zaměřily nejprve k Chlumci nad Cidlinou.²³⁹ Ten patřil katolickému pánovi Otovi mladšímu z Bergova, jenž se v té době nacházel na hradě Trosky, svém hlavním sídle.²⁴⁰ Výpravy se zúčastnil rovněž Hynek Boček z Kunštátu a Poděbrad, což by mohlo znamenat, že se k jednotkám přidala i sirotčí hotovost.²⁴¹ Chlumeck byl obsazen a předán právě Hynkovi. Vojsko postupovalo dál, dobylo tvrze v Hoříněvsi, Holohlavech a Zachrašťanech, jež vlastnili nižší šlechtici katolického vyznání podporující protivníky východočeských husitů.²⁴² V Holohlavech nechal Hvězda krutě usmrtit místního kněze Sovu, jehož kališníci „z praku vrhli“.²⁴³ Hlavním cílem ofenzivy bylo získání Litomyšle a Vysokého Mýta, náležejících k pražskému svazu. Obě města tehdy držel Diviš Bořek z Miletínka.²⁴⁴ Je možné, že Bzdinkovy sbory posílila další část sirotčích jednotek, což umocnilo jejich akceschopnost.²⁴⁵ Ani jedno z měst se zřejmě příliš nebránilo, Hvězdovo vojsko si je podmanilo už po několika dnech v průběhu března 1425.²⁴⁶ Celý podnik byl zakončen dobytím hradu Rychmburka, jenž se nacházel v majetku katolického šlechtice Arnošta Flašky z Pardubic.²⁴⁷ Neznámý letopisec při popisu tažení husitských radikálů do východních Čech suše podotkl, že „ten předepsaný mír jest zrušen“.²⁴⁸ Byla to pravda, neboť opanováním Vysokého Mýta a Litomyšle na úkor pražanů Bzdinka fakticky ukončil platnost smíru ujednaného na Špitálském poli.

²³⁸ Hvězda je nechal upálit až 18. března 1425, srov. *SLČ (východočeská větev...)*, s. 188.

²³⁹ *SLČ (východočeská větev...)*, s. 15; srov. F. ŠMAHEL, *Husitské Čechy*, s. 188.

²⁴⁰ Srov. M. ŠANDERA, *Páni z Dobrušky a Opočna. Kolonizátoři, dvořané a válečníci*, České Budějovice 2007, s. 106.

²⁴¹ *SLČ (texty nejstarší vrstvy)*, s. 28–29; srov. F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora*, s. 374.

²⁴² Srov. M. ŠANDERA, *Páni z Dobrušky...*, s. 106.

²⁴³ *SLČ (východočeská větev...)*, s. 15; srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 164.

²⁴⁴ *SLČ (texty nejstarší vrstvy)*, s. 28–29.

²⁴⁵ Srov. P. ČORNEJ, *Velké dějiny...*, s. 349; V.V. TOMEK, *Dějepis města Prahy*, s. 322; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 164.

²⁴⁶ *SLČ (texty nejstarší vrstvy)*, s. 28–29; srov. F. ŠMAHEL, *Husitské Čechy*, s. 188–189. K dalším okolnostem ke kapitulaci obou měst srov. TÝŽ, *Husitská revoluce III*, s. 164.

²⁴⁷ *SLČ z vratislavského rukopisu*, s. 49.

²⁴⁸ *SLČ (texty nejstarší vrstvy)*, s. 28–29.

Hvězda iniciátorem spolupráce radikálních svazů

Smrtí Jana Žižky se uvolnila cesta ke spolupráci mezi „Starým“ a „Novým“ Táborem. F. Šmahel usoudil, že to byl právě Bzdinka, jenž stál v čele snah umožňujících spolupráci obou radikálních bratrstev. S původním hradištským uskupením se nerozloučil ve zlém, proto se mu na počátku jara 1425 podařilo vytvořit koalici táborského a východočeského svazu.²⁴⁹ Její vznik lze považovat za jeden z největších Hvězdových úspěchů, svědčící rovněž o tom, že v tomto období už jasně patřil mezi nejrespektovanější husitské vojevůdce v zemi. Nelze opomíjet ani zásluhy Bohuslava ze Švamberka a Jana Roháče z Dubé při vytváření této unie, bez jejichž vůle a souhlasu by jen těžko vešla v život. Švamberk svým vlivem dokázal přimět většinu hradištské obce, aby myšlenku spolenectví obou bloků podpořila, stejně jako Roháč sirotky, mezi nimiž stoupal jeho vliv. Vznik aliance pravděpodobně usnadnily úzké osobní vztahy, jež Bzdinku k oběma mužům pojily z předchozích bojů.

Prvotním cílem nové koalice bylo oslabit pražský svaz, především vytrhnout hlavní město z Korybutových rukou a dostat jej opět do moci radikálů. Proto se Bartoškově kronice můžeme dočíst, že „*Léta Páně 1425 přitrhli Roháč a Jan Bzdinka, Žižkovi nástupci po jeho smrti, a pan Bohuslav ze Švamberka před velikonocemi s vojskem ku Praze a v noci se pokoušeli silou ji dobýt přes hradby po žebřících, ale Pražané je svrhli z hradeb i se žebříky*“.²⁵⁰ SLČ pak upřesňují dataci na „*sobotu před Květnú neděľ*“, přepad se tedy odehrál v sobotu 31. března 1425.²⁵¹ Po dvou a půl letech opět spatřujeme Hvězdu a Švamberka, jak se snaží zmocnit hlavního města. Ačkoliv na rozdíl od září 1422 se Prahu pokusilo dobýt více jednotek, možná posílených o další sirotčí sbory vedené Hertvíkem z Rušinova, akce dopadla i tentokrát neúspěšně. Útočníci spoléhali na moment překvapení, ale obránci byli patrně předem varováni. Připravili se, svrhli radikály z novoměstských hradeb a „*mnoho jich pobili*“. První společná akce všech hlavních složek „Starého“ a „Nového“ Tábora nedopadla příliš úspěšně.²⁵²

Spojené táborsko-sirotčí vojsko to neodradilo, jeho velitelé rozhodli zaútočit raději na Slaný, připojily se k nim rovněž pomocné sbory vyslané ze Žatce a Loun.²⁵³ Strategicky významné

²⁴⁹ Srov. F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora*, s. 374–375; TÝŽ, *Husitská revoluce III*, s. 167; podobně R. NOVOTNÝ, *Polní vojska*, s. 134.

²⁵⁰ *Kronika Bartoška z Drahonic*, s. 593. Český překlad citován dle B. z DRAHONIC, *Kronika*, s. 234.

²⁵¹ *SLČ (texty nejstarší vrstvy)*, s. 28–29.

²⁵² *Ze starých letopisů...*, s. 100. Srov. F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora*, s. 375; TÝŽ, *Husitské Čechy*, s. 189; TÝŽ, *Husitská revoluce III*, s. 164–165.

²⁵³ Ty už možná pomáhaly táborsko-sirotčím jednotkám při přepadení hlavního města.

město, patřící do té doby pražanům a bráněné ozbrojenci Hynka z Kolštejna, oblehli husité 5. dubna. Po urputných bojích, jež trvaly dvanáct dní, do něj nakonec vnikli, a to za pomoci svých přívrženců ve městě („*skrze zradu týchž některých měšťan*“).²⁵⁴ Slaný padnul, vítězové se k poraženým zachovali nelítostně, dle SLČ „*mnoho lidu v městě zmordovavše, panoše, kteříž byli na zvonici utekli, zapálivše, rychtáře a koňšely a mnohé měšťany, nahnavše jich do masných krámuov, je všecky spálili, a statky jich pobravše, město všecko z kořen vypálili*“.²⁵⁵ Bartošek podobně udává, že „*zajali tam na dvě stě šlechticů, panošů a měšťanů pana Hynka z Kolštejna a jen málo jich propustili živých, ostatní spálili i s městem*“.²⁵⁶ Vrátime-li se k vypravování SLČ, dočteme se v něm, že nadto byli usmrceni „*kněz Křišťan a kněz Václav se Zvíkovce; nepomohlo jim to, že pod dvojí zpuosobu rozdávali sú tělo a krev boží*“ . Ačkoliv se na ničení města a zabíjení jeho obyvatel podíleli též sirotci, neznámý letopisec si po vylíčení všech hrůz povzdechnul: „*Čertovy divy páchali ti Táboři!*“.²⁵⁷ V každém případě dobytí Slaného znovu dokazuje, že Bzdinka a další představitelé radikálních svazů budou nemilosrdně postupovat v Žižkově duchu.

Krátce poté postoupili husité od Slaného k Roudnici nad Labem. Tamější biskupský hrad se jim dobýt nepodařilo, město ovšem vypálili.²⁵⁸ Následně se obrátili jižním směrem. Jejich odchod možná urychlily zprávy o neúspěchu menšího spojeneckého oddílu o počtu přibližně sto dvaceti mužů, jenž se snažil dobýt na konci dubna opuštěný hrad Nižbor, ale byl poražen Alešem Holickým ze Šternberka a Hanušem z Kolovrat.²⁵⁹ Tábersko-sirotčí vojsko „*v počtu devíti set jezdců a sedmi tisíc pěších*“ se 2. května ocitlo před hrady Žebrákem a Točníkem, jež v tu dobu vlastnil právě Hanuš z Kolovrat. Snad chtělo odčinit porážku před Nižborem. Ani zde se radikálním kališníkům nedařilo nejlépe, proto alespoň „*po marném třídenním dobývání hradů vypálili města Žebrák a Hořovice*“.²⁶⁰ Následně vyplenili mnoho vesnic mezi hrady Libštejnem a Krašovem, také patřícími kolovratskému rodu.²⁶¹

²⁵⁴ SLČ z vratislavského rukopisu, s. 49.

²⁵⁵ Tamtéž.

²⁵⁶ Kronika Bartoška z Drahonic, s. 593. Český překlad citován dle B. z DRAHONIC, Kronika, s. 234.

²⁵⁷ SLČ z vratislavského rukopisu, s. 49. Z pozdějších dokladů však vyplývá, že město do základů vypáleno nebylo, srov. F. ŠMAHEL, Husitská revoluce III, s. 165.

²⁵⁸ Kronika Bartoška z Drahonic, s. 593.

²⁵⁹ Tamtéž. Je možné, že v této souvislosti Bzdinkovi bojovníci obsadili též Beroun, srov. P. ČORNEJ, Velké dějiny, s. 349.

²⁶⁰ Tamtéž. Český překlad citován dle B. z DRAHONIC, Kronika, s. 234.

²⁶¹ Kronika Bartoška z Drahonic, s. 593. Srov. F. ŠMAHEL, Husitská revoluce III, s. 165; TÝŽ, Husitské Čechy, s. 190; V.V. TOMEK, Dějepis města Prahy, s. 324.

Táborsko-sirotčí sbory zaměřily k vodnímu hradu Švihov, z něhož jeho majitel Vilém ze Skály podnikal výpady proti Klatovským. Pod hradem se shromáždila celá koalice husitských radikálů, dle Bartoška se na obléhání podíleli „*Bohuslav ze Švamberka, Roháč, Jan Bzdinka, Hertvík, měšťané z Hradce Králové, ze Žatce Klatov, Písku a z Domažlic*“.²⁶² Vojsko dobyvatelů údajně čítalo na osm tisíc pěších a víc než tisíc jezdců. Švihov ostřelovali třemi praky a velkými děly, dokonce vypustili vodu z příkopů. Hrad obléhali celých patnáct dní, obránci byli nakonec donuceni kapitulovat, sto třicet z nich bylo kališníky zajato.²⁶³ Je možné, že právě po úspěšném dobytí vodní pevnosti nabídla hradištská obec Hvězdovi, aby zaujal místo jejího vrchního hejtmana, a při stejné příležitosti bylo současně zvoleno čtyřčlenné vedení táborsko-sirotčí koalice. Vedle Bzdinky jako vrchního táborského hejtmana přijal funkci správce táborských obcí Aleš ze Žeberka, ve východočeském uskupení zastávali obdobné posty Kuneš z Bělovic v pozici vrchního hejtmana a Jan Roháč z Dubé v roli správce.²⁶⁴ Nový vrchní hejtman Hvězda přivedl do hradištskému bloku svoje ostřílené vojenské oddíly, jež se staly základem stále polní obce.²⁶⁵

Koaliční jednotky, jež vedli Švamberk, Bzdinka s dalšími spojenci, se od Švihova vydaly k tvrzi Obořiště na Dobříšsku, na níž sídlil Jindřich Kolman z Kříkavy, bývalý kuchmistr Václava IV.²⁶⁶ Tu 4. června oblehli a těžce ji ostřelovali, takže její posádka se raději po pár dnech vzdala. Nicméně vítězové nechali Kolmana a některé jiné obránce spoutat a jedenáct jich upálili. Další ponechali v zajetí a 6. června „*tvrz samu spálili podobně jak těch jedenáct*“.²⁶⁷ Za jejich krutostí snad stojí nějaké dřívější škody, které Jindřich se svými lidmi táboritům napáchal.²⁶⁸ Velké jarní tažení táboritů a sirotků bylo ukončeno právě touto akcí.

Sporné obležení Třeboně a Nových Hradů

Na tomto místě se vraťme k obležení Švihova. V části odborné produkce se lze dočíst, že zatímco většina spojeného husitského vojska se pokoušela dobýt vodní hrad, některé táborské oddíly podnikly v květnu 1425 neúspěšný výpad proti rožmberské Třeboni a poté zpustošily Nové Hrady,

²⁶² *Kronika Bartoška z Drahonice*, s. 593. Český překlad citován dle B. z DRAHONIC, *Kronika*, s. 234.

²⁶³ *Kronika Bartoška z Drahonice*, s. 593. K obléhání srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 165; V.V. TOMEK, *Dějepis města Prahy*, s. 324.

²⁶⁴ Srov. P. ČORNEJ, *Velké dějiny...*, s. 350; R. NOVOTNÝ, *Polní vojska*, s. 134; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 167.

²⁶⁵ *Tamtéž*.

²⁶⁶ Srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 165.

²⁶⁷ *Kronika Bartoška z Drahonice*, s. 593–594. Český překlad citován dle B. z DRAHONIC, *Kronika*, s. 234.

²⁶⁸ Srov. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 165.

jež patřily stejnému rodu.²⁶⁹ Tuto informaci čerpají z pozdní relace Václava Březana, již můžeme najít v jeho Summovním výtahu z roku 1609. Březan doslova píše: „*Léta páně 1425 po smrti Žižkově v neděli Křížovou [tj. 13. května] Sirotci s Táboři přitáhli k Třeboni, chtěvše ji dobývati, kterýmž střelbou ze zdí a bašt odpíráno, takže odtáhnouti s hanbou musili. Nežli táhše po panství až k Novému Hradu, veliké škody zředali. Téhož hradu dobyvše, jej zapálili...*“.²⁷⁰

Zachovala se ještě jedna podobná Březanova zpráva z roku 1608, kterou autor patrně zařadil do své (dnes ztracené) tzv. Rožmberské historie.²⁷¹ Tento záznam je o něco podrobnější, posouvá začátek obléhání Třeboně o dva dny dopředu a do čela útočníků staví Jana Hvězdu.²⁷² Kronikář v něm zachytil události těmito slovy: *Léta páně 1425 v pátek před nedělí křížovou [tj. 11. května] ...Jan Bzdina, vůdce husitův a táborův po smrti Žižkově, přitáhl s velikým vojskem k hradu a městu Třeboni, chtěv ji dobýti, ale pro bahna nemaje k ní přístupu, pokoušel se z té strany, kde sucho bylo. Jemuž od rožmberských vojáků silně odpíráno: takže vyskočivše na ně z hradu, odbili a odehnali je od něho, drahně jich pobivše a zjímavše. To bylo nazejtří v sobotu ráno. A nepřátelé s hněvem odtáhli odtud k městu Novému Hradu a dobyvše jej vypálili. Tu také spálili kněze Ocelku faráře Petrovického, protivníka svého“.²⁷³*

Ačkoliv jsou obě Březanovy relace velmi pozdní, teoreticky by bylo možné, že Bzdinka od Švihova na několik dní odvedl část bojovníků a z nějakého důvodu se pokusil získat Třeboň a vzápětí alespoň Nové Hradý. Důvěryhodnost kronikářových informací nadto zdánlivě potvrzuje zápis z popravčí knihy pánů z Rožmberka. Je zde zachycena výpověď o nižším šlechtici Janu Kamarétovi ze Žirovnice, jenž jako spojenec táboritů „*jest proti pánu Rožmberskému, a jako Táboři u Třeboně byl, tu on sám svým životem byl i s svými lidmi; a potom, když města nemohli*

²⁶⁹ Srov. J. DOBIÁŠ, *Dějiny královského města...*, s. 46; F. PALACKÝ, *Dějiny...*, s. 369–370; F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora*, s. 375; TÝŽ, *Husitské Čechy*, s. 190; TÝŽ, *Husitská revoluce III*, s. 166; V.V. TOMEK, *Dějepis města Prahy*, s. 325.

²⁷⁰ Anna KUBÍKOVÁ, *Rožmberské kroniky. Krátký a Summovní výtah od Václava Březana*, České Budějovice 2005, s. 37.

²⁷¹ To byla kronika dějin Rožmberků od počátku rodu do roku 1545, k ní srov. A. KUBÍKOVÁ, *Rožmberské kroniky*, s. 9–15.

²⁷² Srov. SOA Třeboň, dále f. Historica Třeboň, dále inv. č. 327, sign 261. Dostupné online na <https://digi.ceskearchivy.cz/111323/3/1142/682/65/0> [citováno k 16.12. 2019].

²⁷³ *Tamtéž*. Z této druhé Březanovy zprávy vycházel A. Sedláček, jenž do čela obláhatelů Třeboně a Nových Hradů postavil Bzdinku, srov. A. SEDLÁČEK, *Hradý, zámky a tvrze království Českého. Díl třetí. Budějovsko*, Praha 1884, s. 129. Naopak J. Dobiáš, F. Šmahel, V. V. Tomek ve svých pracích vycházejí pouze ze Summovního výtahu, proto při popisu těchto událostí Bzdinkovu účast nezmiňují.

*dobýti, jel sám třetí pryč, a své lidi poslal s Tábořky k Novému Hradu. I byli jeho lidé na páně na všech škodách“.*²⁷⁴

Problémem je, že svědectví o Kamarétovi zachycené v popravčí knize bylo učiněno už roku 1423. Přepad obou rožmberských hradů se tak musel nutně odehrát nejpozději právě tehdy.²⁷⁵ Třebaže nelze vyloučit, že se husité podnikli útok na Třeboň a Nové Hrady v roce 1423 (či dříve) a se stejným výsledkem ho pod Bzdinkovým vedením zopakovali v květnu 1425,²⁷⁶ nezdá se to příliš reálné. Pravděpodobnější bude, že Březan s odstupem necelých dvou necelých století tábořskou akci chybně datoval. Pokud ji skutečně vedl Bzdinka, můžeme ji spíše posunout z května 1425 do průběhu roku 1422, kdy Hvězda se svými oddíly vydrancoval Bechyni a v okruhu jeho bojovníků byl plánován útok na Hlubokou. Snad právě v těchto souvislostech se odehrálo též obléhání Třeboně a vypálení Nových Hradů.

Obléhání Vožice a Bzdinkova smrt

Dle SLČ dobyli táboři „*Rychmberka, hradu kněžnina, a to skrze Jana Bzdinku“*.²⁷⁷ Rychmberk, známější pod názvem Liberk a patřící Půtovi III. z Častolovic, byl dobyt 18. srpna 1425.²⁷⁸ Zmocnili se ho spíše sirotci, než táboři. Hvězda jim zřejmě s částí tábořského vojska poskytnul pomoc.²⁷⁹

Tábořská hotovost pod Hvězdovým vedením oblehla v průběhu září Mladou Vožici, patřící Maternovi z Ronova.²⁸⁰ Ten hradištské obci škodil v jejím zázemí, podle SLČ vedl prý „*s Tábořky šibeničnú válku“*, takže „*několiko urozených panoší jest oběšeno“*.²⁸¹ Bartošek ve své kronice zaznamenal sevření a dobytí tamějšího hradu těmito slovy: „*Potom téhož roku [tj. 1425] postoupili k hradu Vožici, leželi tam s praky a velkými děly po pět neděl a tři dny a pak hrad převzali po*

²⁷⁴ Srov. *Popravčí kniha...*, s. 79.

²⁷⁵ J. Dobiáš, F. Šmahel a V. V. Tomek o Kamarétově účasti při útocích na oba hrady v květnu 1425 nepochybně, avšak nikterak nezohledňují, že příslušný zápis byl do popravčí knihy zanesen už k roku 1423.

²⁷⁶ Tímto způsobem se snažil vysvětlit rozporuplné svědectví pramenů A. SEDLÁČEK, *Hrady... Díl třetí*, s. 129.

²⁷⁷ *SLČ z vratislavského rukopisu*, s. 49. Jisté nároky zde měla stále kněžna Anna Osvětimská, matka Půty III. z Častolovic. Srov. M. ŠANDERA, *Páni z Dobrušky...*, s. 152.

²⁷⁸ Kněz Antoch si do svého breviáře zapsal: „*18. VIII. 1425 bratři dobyli půtovský hrad, řečený Rychmberk“*, srov. F. M. BARTOŠ, *Zápisky...*, s. 106.

²⁷⁹ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy*, s. 328; P. ČORNEJ, *Velké dějiny...*, s. 350.

²⁸⁰ J. Dobiáš rozbořem pramenů dospěl k názoru, že se obléhání začalo kolem 10. září, srov. J. DOBIÁŠ, *K dějinám českého jihovýchodu r. 1425*, *Český časopis historický* 39, 1933, s. 354. K tomuto datu se kriticky bez bližšího vysvětlení postavil F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 374. F. Palacký a V. V. Tomek datovali začátek obležení do poloviny září, srov. F. PALACKÝ, *Dějiny...*, s. 372; V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy*, s. 329.

²⁸¹ *SLČ z vratislavského rukopisu*, s. 49. K tomu srov. J. DOBIÁŠ, *K dějinám...*, s. 352–353.

vyjednávání do své moci tak, že se jen dva hejtmané vzdali do válečného zajetí, ostatní propustili a hrad sám pobořili“.²⁸² V průběhu obléhání poslal král Zikmund, jenž se v té době nacházel v Dalešicích na Moravě, 12. října 1425 Maternovi list, v němž oznamuje, že se mu chystá vytáhnout na pomoc a žádá jej, aby se ještě snažil s obránci husitům vzdorovat.²⁸³ Lucemburkovo psaní se k Maternovi nikdy nedostalo, poněvadž jen několik dní nato jeho hrad pod náporem táboritů padnul.²⁸⁴ Zdá se však, že u Vožice se nacházela pouze menší část tábořských jednotek, jinak by jim dobývání stěží trvalo necelých šest týdnů.²⁸⁵

Naopak větší díl hradištského vojska se s sirotčími oddíly vydal ku Praze pod vedením Bohuslava ze Švamberka, který se již potřetí pokoušel zmocnit hlavního města. Sice se ho neovládnul ani tentokrát, ale na konci září se mu podařilo dosáhnout smíření s Korybutem a pražany, někdy se mluví o tzv. vršovickém míru.²⁸⁶

V souvislosti s ním bylo vydáno v průběhu října pět dokumentů (dochovaných pouze v opise), v nichž figuruje Bzdinkovo jméno.²⁸⁷ Ačkoliv se Hvězda stále nacházel u Vožice, dokládá to, že nakonec rovněž on přistoupil na smír s pražany. Jednak jde o dvě nedatované listiny, ve kterých se „*My, Jan Roháč z Dubé, Aleš z Žeberga, Jan Hvězda z Vičemělic a Kuneš z Bělovic se pány, rytíři, zemany, panošemi, městy i obcemi tábořskými a orebskými...*“ zavazují respektovat výrok ubrmanů (jedním z nich byl Švamberk) ohledně sporu s pražany a souhlasí s uzavřeným mírem.²⁸⁸ V dalších dvou listinách, vydaných až 31. října 1425, Zikmund Korybutovič s pražany přijímají usnesení rozhodčích soudců, aby „*rozličné nechuti a záhuby a krve prolévání i jiné nesnáze*“ mezi nimi a „*slovutnými a statečnými Janem Roháčem z Dubé, Alšem z Žeberga, Jankem Hvězdou z Vičemelic, Kunšem z Bělovic*“ už nadobro skončily.²⁸⁹ Z našeho hlediska je nedůležitější pátá listina. Jedná se o výrok rozhodčích soudců, vydaný 17. října 1425.²⁹⁰ Na jeho

²⁸² *Kronika Bartoška z Drahonice*, s. 594. Český překlad citován dle B. z DRAHONIC, *Kronika*, s. 236.

²⁸³ Zikmund píše: „*A bohda zajtra dále potáhnúc mienime s naším milým synem [tj. Albrechtem Habsburským], jenž sme sie s ním zde dnes sjeli, tak nepřáteli hnúti, chtielit svým pomoci, jakož pravie, žeť sie musejí od Vožice odstúpiti a hnúti. Protož od tebe [tj. Materny] žádáme, aby své na hradě tú naši příjezdu utěšil a kázal jim, aby sie bránili a drželi jako dobří lidé, žeť je bohda naše příjezda vždy odplaší. A kterak sie všichni běhové s těmi Tábořsky jednají, to nám vše daj věděti*“, srov. *AC I*, s. 23. List je též dostupný online na <https://digi.ceskearchivy.cz/111329/1> [citováno k 12. 12. 2019].

²⁸⁴ Srov. J. DOBIÁŠ, *K dějinám...*, s. 354.

²⁸⁵ Jak správně usoudil F. ŠMAHEL, *Husitské Čechy*, s. 192.

²⁸⁶ Srov. TÝŽ, *Husitská revoluce III*, s. 169–171.

²⁸⁷ Tyto dokumenty se dochovaly v rukopisu *T SLČ*. Jeden byl vydán v Archivu českém, zbylé čtyři vydal J. Pekař. Nově byly zpřístupněny v *SLČ (východočeská větev...)*, s. 397–407, kde jsou též odkazy na zmíněné starší edice.

²⁸⁸ *Tamtéž*, s. 397–402.

²⁸⁹ *Tamtéž*, s. 402–403.

²⁹⁰ *Tamtéž*, s. 403–407.

samém konci se dozvídáme o Bzdinkově smrti, k níž došlo krátce před vyhotovením dokumentu: „*Také toto jasně oznamujem, jakož z božího dopuštění smrt Janka, řečeného Hvězda, hajtmána v ta doby obce hradištské, v skonání těchto listův hlavních jest zašla, na kteréhožto místo pečeť Bartoňova...přivěšená jest k tomuto*“.²⁹¹

Bzdinkovo úmrtí před Vožicí stručně zmiňují také SLČ: po dobytí Liberku Hvězdovi bojovníci „*odtud táhli, obehnali Vožici, a tu jest raněn Jan Bzdinka a umřel jest*“.²⁹² Bartošková kronika pak upřesňuje, že Bzdinka byl u vožického hradu zasažen střelou z kuše: „*A Bzdinka tam byl smrtelně zasažen šípem*“.²⁹³

Na první pohled by mohlo zarazit, že na dvou listinách datovaných 31. října (a dalších dvou nedatovaných) je Hvězda uveden mezi kališnickými vůdci, jež přistupují na podmínky rozhodčího výroku, zatímco samotné rozhodnutí ubrmanů sepsané už 17. října mluví o jeho smrti krátce před tímto datem. Vysvětlením nejspíše bude, že první čtyři dokumenty byly vyhotoveny dříve než usnesení rozsudců, v němž se odrazily aktuální informace, jež o Bzdinkovi přinesli do Prahy táborští poslové od Vožice.²⁹⁴

SLČ nás zpravují, že po Hvězdově náhlém skonu „*Bohuslav Švamberg mezi tábory volen jest hejtmanem*“.²⁹⁵ Ani ten nezůstal v čele tábořského svazu dlouho, už v listopadu téhož roku byl zabit střelou do tváře při obléhání rakouského města Retz. Po smrti obou hejtmanů se začala rozpadat křehká koalice táboritů a sirotků, již na jaře 1426 se obě radikální uskupení osamostatnila.²⁹⁶ Ale to už je jiná kapitola.

Hodnocení Hvězdovy osobnosti v odborné literatuře

Bzdinkovo působení ve funkci pražského hejtmana bývá historickou obcí hodnoceno negativně. Některé z názorů zde už zazněly, nyní si je můžeme shrnout a přidat další. Pro V. V. Tomka je Hvězda „*oddaný nástroj kněze Jana*“.²⁹⁷ Podobně ho vidí i F. Šmahel, jenž charakterizuje ho jako

²⁹¹ *Tamtéž*, s. 407. Bartoň byl jedním z hejtmanů sirotčího svazu.

²⁹² *SLČ (východočeská větev...)*, s. 188–189.

²⁹³ *Kronika Bartoška z Drahonic*, s. 594. Český překlad citován dle B. z DRAHONIC, *Kronika*, s. 236.

²⁹⁴ Bartošek udává, že Bzdinka byl před Vožicí „*smrtelně zasažen šípem*“, nicméně „*zemřel*“ až před hradem Kamenice, kam se jeho vojsko vydalo po získání Maternova hradu. J. Dobiáš přesvědčivě dokázal, že se jedná o kronikářův omyl a Hvězdovo úmrtí lze klást krátce před 17. říjen 1425. Navíc Kamenice byla dobytá už v lednu 1425. *Srov. Kronika Bartoška z Drahonic*, s. 594. Český překlad citován dle B. z DRAHONIC, *Kronika*, s. 236; J. DOBIÁŠ, *K dějinám...*, s. 346–350.

²⁹⁵ *SLČ (východočeská větev...)*, s. 189

²⁹⁶ *Srov. P. ČORNEJ, Velké dějiny...*, s. 352.

²⁹⁷ V. V. TOMEK, *Jan Žižka*, s. 120.

„*průbojného*“, ale kazateli „*zcela oddaného hejtmana*“.²⁹⁸ V starší práci dokonce označil Bzdinku za „*nastrčeného*“ Želivským.²⁹⁹ P. Čornej pokládá Bzdinku za „*prodlouženou rukou*“ radikálního kazatele.³⁰⁰ B. Kopičková, jež s Želivským sympatizuje, se snaží mírnit nahlížení Hvězdovy osoby jako loutky novoměstského kněze. Zdůrazňuje, že Bzdinkovou rolí bylo především naplňování vojenského poslání mimo Prahu.³⁰¹

Také drancování domů a kostela sv. Jakuba v Kutné Hoře pražskými bojovníky na podzim 1421 bývá kladeno za vinu Hvězdovi. V. V. Tomek k tomu napsal toto: „*v tom heitman Jan Bzdinka výtržníkům ve vojště nejspíš podobně hověl jako kněz Jan Želivský v Praze samé*“.³⁰² Rovněž J. Pekař v tom spatřoval „*ukázkou method, milých novému vojenskému veliteli Pražan, Bzdinkovi*“.³⁰³ Nejkomplexněji zhodnotil Hvězdovu činnost v pražském souměstí F.M. Bartoš: „*Hvězda byl nepochybně statečný voják, jak dokáže svou smrtí, avšak těžké úkoly chvíle byly zřejmě nad jeho síly. Byl asi často bezradný v politických sporech, do nichž byl strhován, a spíše obětí než vůdcem strany, která mu svěřila tolik moci. Ony spory ochromovaly i jeho rozhodnutí vojenská, takže jako samostatný velitel neměl v poli mnoho štěstí*“.³⁰⁴

S tím, jak Hvězda odešel z hlavního města a získával stále více velitelských zkušeností, vyjadřují se k němu historikové kladněji, vyzdvihují rovněž Žižkovu důvěru vůči jeho osobě. F. Šmahel tak může mluvit o „*Janu Hvězdovi, jehož zrakem se řídil slepý vojevůdce a jenž po jeho boku uzrál ve vůdčí osobnost*“.³⁰⁵ V jiné práci považuje Bzdinku za Žižkovu „*pravou ruku*“.³⁰⁶ Podobně ho viděl už J. Pekař: „*Bzdinka... byl v posledním roce Žižkových bojů takřka pravou rukou jeho*“.³⁰⁷ Svou tezi ještě více rozvedl: „*Jan Bzdinka... zajisté během posledního roku byl takřka vlastním vůdcem Žižkovým, on odloučil se pana ze Švamberka a jiných hejtmanů tábořských, aby dal své mládí, schopnosti a horlivost k dispozici slepému starci*“.³⁰⁸ Na druhou stranu negativně akcentoval Hvězdovo tvrdé vedení boje v Žižkově stylu, vypočítával „*hrůzy*“, jichž se vojsko vedené Bzdinkou dopustilo při jarním tažení roku 1425, a usoudil, že „*Žižka nebyl, lze říci, vskutku*

²⁹⁸ F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora*, s. 338.

²⁹⁹ TÝŽ, *Jan Žižka...*, s. 136.

³⁰⁰ P. ČORNEJ, *Pád Jana Želivského*, s. 111.

³⁰¹ Srov. B. KOPIČKOVÁ, *Jan Želivský*, s. 160–161.

³⁰² V. V. TOMEK, *Jan Žižka*, s. 123–124.

³⁰³ J. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, s. 128.

³⁰⁴ F. M. BARTOŠ, *Husitská revoluce*, s. 158.

³⁰⁵ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 160.

³⁰⁶ TÝŽ, *Jan Žižka...*, s. 178, 182.

³⁰⁷ J. PEKAŘ, *Žižka a jeho doba III*, s. 271.

³⁰⁸ *Tamtéž*, s. 275–276.

mrtev, žil dále v Bzdinkovi“.³⁰⁹ R. Novotný pokládá Hvězdu za „protřelého válečníka“, jenž si po smrti trocnovského hejtmána „počínal nekompromisně a jednal zcela ve šlépějích Žižkových“.³¹⁰ M. Šandera v něm spatřuje „zkušeného hejtmána Žižkovy školy“.³¹¹ Po skonu slepého vojevůdce byl Bzdinka podle F. Šmahela „jediným hejtmánem Žižkova okruhu, který mohl překonat překážky stojící v cestě akční jednotě obou radikálních frakcí“.³¹² Podobně ho vidí i P. Čornej: „Jan Bzdinka si svým postupem získal takové renomé, že se mu podařilo vytvořit volnou unii východočeského a tábořského svazu“, považuje ho za „autoritativního“ a „čínorodého“.³¹³ F. Šmahel zhodnotil jeho osobu výstižně: „Hvězda, jemuž plně důvěřovali Želivský, Žižka i táboři z Hradiště, si lépe počínal na válečném poli, než na politickém kolbišti. Postupně si získal autoritu ve všech složkách radikální strany, o jejíž postup se iniciativně zasloužil“.³¹⁴ Stejně tak R. Novotný ho považuje „hlavního architekta tábořské a východočeské unie..., s jehož skonem se pozvolna rozpadalo i úzké spojení mezi oběma radikálními frakcemi“.³¹⁵ Trefně Bzdinku charakterizují V. Wolf a F. Musil, podle nich byl „nepochybně dobrý voják, ale rozhodně ne člověk Žižkova rozměru“.³¹⁶

Bzdinkův druhý život

Jan Hvězda z Vícemilic nepatří mezi příliš známé postavy českých dějin, čemuž plně odpovídá jeho „druhý život“. Mohl by závidět svým slavnější souputníkům, především Janu Žižkovi a Janu Roháčovi, o nichž vznikla mnohá díla nejen literární, ale i filmová, o výtvarném umění nemluvě. Přesto i on po sobě určitou stopu v umělecké tvorbě zanechal.

Bzdinkovu reálnou podobu přirozeně neznáme, nemáme k dispozici žádné jeho soudobé vyobrazení. Z pozdějších výtvarných umělců mu významnější pozornost věnoval pouze Adolf Liebscher, jehož kresby doplňují Sedláčkův patnáctisvazkový opus o českých hradech, zámcích a tvrzích. Ve třetím svazku věnovaném šlechtickým sídlům na Budějovicku vyobrazil Liebscher Jana Hvězdu hned dvakrát, a to v pasážích popisujících dějiny Třeboně a Nových Hradů.³¹⁷ Na

³⁰⁹ Tamtéž, s. 280.

³¹⁰ R. NOVOTNÝ, *Polní vojska*, s. 133.

³¹¹ M. ŠANDERA, *Páni z Dobrušky...*, s. 106.

³¹² F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora*, s. 375.

³¹³ P. ČORNEJ, *Velké dějiny...*, s. 350, 352.

³¹⁴ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 171.

³¹⁵ R. NOVOTNÝ, *Polní vojska*, s. 134.

³¹⁶ V. WOLF – F. MUSIL, *Východní Čechy...*, s. 553.

³¹⁷ A. SEDLÁČEK, *Hrady...Díl třetí*, s. 131 a kresba mezi stranami 216 a 217. Obě vyobrazení lze nalézt v příloze bakalářské práce.

první ilustraci vidíme Bzdinku jedoucího na koni uprostřed bitevní vřavy při obléhání třeboňského hradu. Je znázorněn jako statný válečník staršího věku s mohutným knírek pod nosem. V jedné ruce svírá palcát, druhou dává rozkaz svým bojovníkům, jež se společně s ním brodí vodou, což celé scéně dodává na dramatickosti. Na druhé kresbě jej spatřujeme z bočního pohledu, kdy vítězoslavně přihlíží zkáze hořícího Nového Hradu, jehož hradby v tu chvíli ztékají oddíly husitů. Levou rukou se opírá o svůj meč, což mu dodává na vážnosti.

Bzdinka se objevuje i v některých literárních dílech, zde ovšem většinou představuje vedlejší postavu. Lze kupříkladu uvést divadelní hru Jan Žižka od Aloise Jiráka, kterou spisovatel dokončil roku 1903.³¹⁸ Když čteme fiktivní rozhovor vedený na konci listopadu 1421 bývalým staroměstským rychtářem Alešem, helmířem Jakubem a Prokopem Závadou (kteří odpůrci Jana Želivského), vyvolává v nás Hvězda dojem nepříliš schopného kazatelova nohsleda. Všichni tři mu kladou mu za vinu ústup pražských vojsk od Kutné Hory a Čáslavi, přičemž doufají, že Žižka napraví jeho chybu:

JAKUB: *Děkuj bohu, že Žižka přijde. Všude ve všem samé zkormoučení. Víš-li, že dnes v noci přitrhly poslední naše houfy z pole od Čáslavi?*

ZÁVADA: *Hanba!*

JAKUB: *Nepřítel není ještě v zemi a vojsko Pražanů již ustupuje.*

ALEŠ: *Utíká! To ten nový jeho slavný hejtman, ten Bzdinka. Toho si Želivský také vynutil.*³¹⁹

Ke konci 19. století vzniklo několik historických novel, v kterých Hvězda dostal více prostoru. Na rozdíl od Jirákovy hry v nich Hvězda ztělesňuje spíše kladného hrdinu. Dnes již zapomenutý spisovatel Václav Vlček sepsal historický román Hvězda z Vícemilic, jenž se dočkal roku 1874 druhého vydání.³²⁰ Hlavním hrdinou není jen samotný Bzdinka, ale též jeho syn Jeroným, kterého spisovatel hejtmanovi přisoudil. Kniha má z dnešního pohledu snad až příliš naivní děj. V zásadě se jedná o romanci odehrávající se na pozadí obléhání hradu Vožice. Prožívá ji Jeroným s jednou dívkou z okolí. Hvězda je v románu vyobrazen jako starší muž „*nevysoké, ale mohutné postavy, jejížto každý úd prozrazoval bojovníka, jakkoliv neměl na sobě brnění; líce i bradu měl obrostlé hustým, nedlouhým vousem, oko jeho zářilo mladistvým leskem*“.³²¹ Zpočátku je velikým odpůrcem pražanů. Dávný přítel ho nabádá ke smíru s nimi, Bzdinka však reaguje

³¹⁸ Alois JIRÁSEK, *Husitská trilogie*, Praha 1955, s. 141–263.

³¹⁹ *Tamtéž*, s. 174.

³²⁰ Václav VLČEK, *Hvězda z Vícemilic. Ctibor Hlava*, Praha 1874, s. 1–163.

³²¹ *Tamtéž*, s. 43.

zlostným výkřikem: „*Nikdy!*“.³²² Autor chtěl svým dílem čtenářům demonstrovat, že kališníci, bojující za správnou věc, dokážou nakonec vzájemné spory překonat. Proto když je Hvězda v závěru děje těžce raněn a stojí na prahu smrti, přijímá smířlivě vyslance hlavního města. Svými posledními slovy nabádá k jednotě husitských svazů: „*Bud'te konečně stáli v upřímném bratrství!*“.³²³

Václav Beneš Třebízský vydal roku 1878 povídku *Ancikrist*, jejímž tématem je dobytí Slaného táborskými a sirotčími vojsky.³²⁴ V jejich čele stojí Bzdinka, nižšími veliteli jsou Bohuslav ze Švamberka a Roháč z Dubé. Vystupuje v ní jako starý a moudrý dědic Žižkova odkazu, snažící se zabránit konfliktům mezi oběma radikálními svazy. V rozhovoru s Roháčem a Švamberkem oběma předákům připomíná: „*Oba, zdá se, že zapomínáte, co jsme si všichni slíbili, jež vodíval do slavných bitev nebožtík Jan, a co mne stálo úsilí, než v jedno svedl jsem Sirotky a Tábory. My v Čechách musíme tvořiti nerozbornou hradbu, a začneme-li my svár pro malichernosti, nedá různice mezi lidem na sebe čekat!*“.³²⁵ Hejtmanovu česnou povahu dokresluje scéna, kdy Bzdinka po dobytí Slaného shlíží na zničené město a pocituje nespokojenost, že ho získali zradou, nikoliv bojem: „*Hejtman spojených husitských vojsk, Jan Hvězda z Vícemilic, odvrátil dnes od hořícího města obličej. Byl' sice výjevů takovým uvykl; rummy obyčejné věštivaly stopy jeho vojsk; ale dnes byl mrzutý a nevrlý. Navykl si soupeře přemáhati poctivě – a zde podařilo se mu to úskokem*“.³²⁶

V 80. letech 19. století napsal Otokar Březina povídku *Rybník Krvavec*.³²⁷ Jak už název napovídá, autor v ní líčí okolnosti a průběh údajné srážky u Horních Dubenek svedené v listopadu 1423 oddílem Bzdinkových bojovníků s jednotkami Menharta z Hradce. Také Březina vyobrazuje Hvězdu jako spravedlivého bojovníka za kalich a popisuje ho následovně: „*Vážná, přímá tvář jeho zdobena hustým vousem, jenž splyval mu na brnění...v záři měsíce tyčila se...mohutná postava hejtmána Bzdiny...Bylo cosi vznešeného v jeho vystoupení*“.³²⁸ Nedlouho před vypuknutím bitvy má Bzdinka spor s Havlem Pintou, jedním z nižších velitelů svého vojska, kterého kvůli jeho

³²² *Tamtéž*, s. 50.

³²³ *Tamtéž*, s. 163.

³²⁴ Václav Beneš TŘEBÍZSKÝ, *V záři kalicha. Díl I.*, Praha 1929, s. 209–265.

³²⁵ *Tamtéž*, s. 236.

³²⁶ *Tamtéž*, s. 262.

³²⁷ Otokar BŘEZINA, *Prvotiny*, Praha 1933, s. 168–181.

³²⁸ *Tamtéž*, s. 169, 173.

temné minulosti podezřívá z neupřímnosti k husitskému vyznání.³²⁹ Nakonec rozhodne, aby jejich rozepři později rozsoudil sám Žižka. K tomu však nedojde, neboť Havel je během boje s Menhartovým šiky zabit a Hvězda se s přeživšími vojáky stěží zachraňuje útekem.

Je příznačné, že v citovaných románech i Liebscherových kresbách je Bzdinka shodně znázorňován jako starší, statný muž s objemným knírem, či vousy. Jeden z Žižkových nástupců nemohl být vyobrazen ve své skutečné podobě mladého muže ve věku necelých třiceti let, dost možná navíc menší, či hubené postavy. Takové zpodobnění by ve druhé polovině 19. století, kdy český národ v husitském období spatřoval vrchol svých dějin, působilo snad až nedůstojně a znevažovalo by Žižkův odkaz.

Jan Hvězda se neobjevuje jen v literatuře. Obyvatelům Dobříše a jejího okolí je slovo „Bzdinka“ dobře známé, neboť se tak jmenuje nevelký rybník vzdálený od centra města přibližně jeden kilometr západním směrem. Svůj název údajně nese právě po husitském vojevůdci, jenž měl kolem něj táhnout v čele vojsk.³³⁰

Nakonec ještě jedno připomenutí domnělé bitvy u Horních Dubenek. Již od roku 1977 každoročně na podzim organizuje Klub českých turistů dálkový pochod s názvem „Cestou Jana Hvězdy z Vícemilic“, jenž čítá několik různě dlouhých tras v okolí Telče.³³¹ Ač na jiném místě této práce zaznělo, že účast Bzdinky na obléhání Telče je nejistá a k následnému střetnutí s Menhartem z Hradce velkou pravděpodobností nikdy nedošlo, znovu to ukazuje, do jaké míry se Pešinovo vyprávění, převzaté do mnoha odborných publikací, dokázalo v lokální tradici udržet.

³²⁹ O. Březina ztotožňuje Havla Pintu s historicky doloženým Pintou, jenž roku 1420 bránil tvrz Sedlec u Sezimova Ústí proti táborům. Ti tvrz dobyli a šesti významnějším obráncům nabídli, že kdo z nich si chce zachovat život, musí setnout hlavy ostatním pěti. Soudobý kronikář praví: „*A tak jeden z nich, řečený Pinta, stál pět svých a připojil se k táborům*“, srov. *Vavřince z Březové Kronika...*, s. 383. Český překlad citován dle V. z BŘEZOVÉ, *Husitská kronika*, s. 52. O více než sto let později přisoudil Hájek z Libočan tomuto Pintovi křestní jméno Havel: „*I učinil tak jeden z nich, jménem Havel Pinta, a stávl těch pět mužů, ihned se Táborům připojil...*“, srov. V. HÁJEK z LIBOČAN, *Kronika...*, s. 883. V 17. století Pešina z Čechorodu popsal údajnou bitvu u Horních Dubenek, v níž nechal padnout právě Havla Pintu, což měl být jeden z nižších velitelů Bzdinkova vojska, srov. T. PEŠINA z ČECHORODU, *Mars Moravicus...*, s. 495. Březina se psaní povídky opíral především o příslušnou pasáž v Pešinově díle. K Pintovi srov. též P. ČORNEJ, *Jan Žižka*, s. 228–230; TÝŽ, *Tři sondy do historiografie doby husitské*, in: *Husitství a husité*, Praha 2019, s. 293–304.

³³⁰ Srov. Saša LORENZOVÁ – Sylva STAMBERGOVÁ, *Dobříšské pověsti*, Příbram 1941, s. 72–74. Na oficiálních webových stránkách Informačního střediska města Dobříš se lze dočíst podrobnější verzi pověsti. Na zpáteční cestě od dobyté tvrze v Obořišti (tedy v červnu 1425) se prý Hvězdovo „vojsko vydalo kolem Dobříše, dobýt město si však netroufli. Když dorazili k malému rybníčku, Bzdinka se při mytí začal topit. Jeho vojáci ho zachránili a obyvatelé Dobříše příběh zaznamenali do svého místopisu“. Bohužel na stránkách není uvedeno, odkud tento příběh dobříšské Informační středisko čerpá. Srov. <http://ic.mestodobris.cz/1a-bzdinka/d-465662/p1=52444> [citováno k 04.12. 2019].

³³¹ Srov. <https://kct.cz/akce/cestou-jana-hvezdy-z-vicemilic-54329> [citováno k 04.12. 2019].

Závěr

Cílem práce bylo vylíčit životní příběh Jana Hvězdy, jehož osoba je bezesporu zajímavým příkladem společenských proměn, které nastaly s vypuknutím husitské revoluce. K osvětlení prostředí, z něhož Bzdinka pocházel, byly nejprve stručně nastíněny dějiny rodu z Vícemilic od počátků až do Hvězdovy současnosti. Následně byl rozebrán původ jeho přezdívky a hypotetické začátky kariéry. Vzhledem k Hvězdově pozdější spolupráci s Hertvíkem z Rušínova považují za možné, že se základům vojenského řemesla mohl učit v Hertvíkově lapkovské družině, jež kolem roku 1410 přepadávala kupce v okolí Železných hor. Dále jsem zkoumal teorii o Bzdinkově vstupu do dějin v bitvě u Vyšehradu. Hlavní část textu pojednává o Hvězdových činech v pozici nejvyššího pražského hejtmana, akcích na straně táboritů, přechodu do východních Čech, působení v Žižkově svazu a Bzdinkovým osudům po skonu slepého vojevůdce. Závěrečné kapitoly jsou věnovány hodnocení Hvězdovy osobnosti mezi odbornou veřejností a jeho „druhému životu“.

Při analýze některých sporných či nejasných bodů spojených se Bzdinkovým jménem jsem dospěl k následujícím závěrům. Kriticky se stavím k hypotéze o Bzdinkově přítomnosti v bitvě na Pankrácké pláni, neboť se příliš opírá o nespolehlivé a protichůdné údaje pozdních kronikářů Václava Hájka z Libočan a Daniela Adama z Veleslavína. Za nejistou pokládám Hvězdovu účast na obléhání Telče, jelikož ji jako první zmiňuje až Tomáš Pešina z Čechorodu. Údajné vyplnění města Bzdinkovými oddíly a střet s Menhartem z Hradce mám za pouhou fabulaci, nepodloženou žádnými soudobými doklady. Vzhledem k nespolehlivosti Pešinoва vyprávění považují za možné, že se Bzdinka k Žižkově bratrstvu nepřipojil krátce před 19. zářím, jak je na základě informací barokního učenice všeobecně přijímáno, ale možná až v průběhu podzimu 1423. Zabýval jsem se rovněž otázkou dobývání Třeboně a vypálení Nových Hradů. V literatuře bývají tyto události datovány do května 1425. Odehrály se však dříve, nejpozději roku 1423. Pokud útočníkům velel přímo Bzdinka, pak k nim došlo nejspíše v průběhu roku 1422.

K dalším záměrům práce náleželo zkoumání Hvězdova vztahu k některým vůdčím osobnostem revoluce. Jan Želivský, z jehož vůle Bzdinka vykonával funkci nejvyššího pražského hejtmana, mu plně důvěřoval a velmi litoval jeho nuceného odchodu z hlavního města. Dokazuje to kazatelova řeč, již pronesl bezprostředně před svým zatčením a popravou. Ještě bližší vztah vázal Bzdinku k Janu Žižkovi. Slepý vojevůdce během společných tažení pražanů a hradištské obce v průběhu roku 1421 blíže rozpoznal jeho potenciál a po odvolání Hvězdy z hejtmanského úřadu si jej vybral za dalšího z tábořských velitelů. Na rozdíl od části odborné

veřejnosti se nedomnívám, že Bzdinkův a Švamberkův pokus o převrat v Praze na konci září 1422 trocnovského hejtmana popudil a urychlil jeho rozchod s Táborem. Svědčí o tom už fakt, že po nějaké době opustil hradištský svaz sám Hvězda a připojil se k novému východočeskému bratrstvu Jana Žižky, pod jehož vedením dozrál v respektovaného vojevůdce. Žižka projevil důvěru v jeho schopnosti, proto když před svou smrtí svěřil vedení východočeského bloku třem následovníkům, Bzdinka mezi nimi nechyběl. Taktéž k Bohuslavovi ze Švamberka choval Bzdinka přátelský poměr, jenž pravděpodobně nebyl výrazněji narušen ani Hvězdovým odchodem Tábora. Napovídá tomu jejich vzájemná spolupráce po skonu Jana Žižky.

Dobré vztahy obou husitských válečníků a jejich společné cíle, spočívající nejen v boji proti katolické straně, ale rovněž v oslabení umírněných pražanů, byly jedním ze základních pilířů, na kterých se Bzdinkovi podařilo na jaře 1425 vybudovat volnou koalici táboritů a sirotků. Dalším byla ochota Jana Roháče z Dubé se k ní se sirotky připojit. Soudím, že právě Švamberkovi a Roháčovi zásluhy na zrodu této unie bývají v literatuře nedostatečně akcentovány, vždyť bez jejichž vůle by jen stěží existovala. Vznik aliance byl bezpochyby jedním z Hvězdových největších úspěchů. Přestože spojení obou kališnických uskupení svého zakladatele o moc déle nepřežilo, její vybudování potvrzuje Bzdinkovu velikou autoritu mezi radikálními kališnickými svazy. O ní vypovídá i to, že hradištská obec si jej vybrala za svého vrchního hejtmana.

Ani Hvězdovi se však nevyhýbaly chyby a neúspěchy. Ve funkci nejvyššího pražského hejtmana se neprosadil, zčásti kvůli svému mladému věku a nedostatku velitelských zkušeností. Lépe se mu dařilo přímo na bojištích, o čemž svědčí nejen několik dobytých měst, hradů a tvrzí, ale rovněž rozhodující podíl na Žižkově vítězství v bitvě u Malešova. Ačkoliv se Bzdinka v pramenech objevuje pouze od října 1421 do října 1425, podařilo se mu během čtyř let mnohé. Nebýt jeho předčasné smrti před vožickým hradem, jistě by i nadále výrazně promlouval do dalšího průběhu husitských válek.

Bzdinkův itinerář³³²

1421	říjen	Praha Kutná Hora
	listopad	Kutná Hora Malešov Čáslav Hradec Králové Praha
	prosinec	bojiště u Kutné Hory
1422	leden	bojiště u Kutné Hory bojiště u Habrů Německý Brod Praha
	únor	Praha
	červenec–srpen	Bechyně
	září	Praha
1423	listopad	Hradec Králové
1424	květen	území od Klatov po Kralovice Žatec
	květen–červen	Kostelec nad Labem
	červen	bojiště u Malešova Kutná Hora
	červenec	Ostromeč
	září	Libeň u Prahy
	říjen	Přibyslav
	říjen–listopad	Ivančice
1425	leden	Nymburk
	únor	Chlumeck nad Cidlinou
	únor–březen	Hoříněves

³³² Zohledněna jsou pouze místa, kde je Bzdinkův pobyt doložen soudobými prameny přímo, případně z nich jasně vyplývá. Práce pozdějších učenců (Hájek, Veleslavín, Březan, Pešina) nejsou brány v potaz.

	Holohlavy
	Zachrašťany
březen	Vysoké Mýto
	Litomyšl
	Rychnburk
	Praha
duben	Slaný
	Roudnice nad Labem
květen	Žebrák
	Točnick
	Hořovice
	Švihov
červen	Obořiště
srpen	Rychnberk (Liberk)
září–říjen	Vožice

Nevydané prameny

Státní oblastní archiv v Třeboni, fond Historica Třeboň, inventární číslo 327, signatura 261.

Vydané prameny

Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské I, ed. František Palacký, Praha 1840.

Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské III, ed. František Palacký, Praha 1844.

Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské VI, ed. František Palacký, Praha 1872.

Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské XXVI, ed. Josef Teige, Praha 1909.

Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské XXXVIII. Popravčí a psanecké zápisky jihlavské, ed. František Hoffmann, Praha 2000.

BISKUPEC z PEHLHŘIMOVA, Mikuláš, *Kronika obsahující při tábořských kněží a její napadání ze strany pražských mistrů*, in: *Ze zpráv a kronik doby husitské*, ed. Ivan Hlaváček, Praha 1981.

z BŘEZOVÉ, Vavřinec, *Husitská kronika. Píseň o vítězství u Domažlic*, ed. Marie Bláhová, Praha 1979.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/1, edd. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková, Praha 1974.

z DRAHONIC, Bartošek, *Kronika*, in: *Ze zpráv a kronik doby husitské*, ed. Ivan Hlaváček, Praha 1981.

Geschichtsreiber der husitischen Bewegung in Böhmen. Theil II, ed. Karl Constantin Höfler, Wien 1865.

Kronika Bartoška z Drahonic, FRB V, edd. Josef Emler – Jan Gebauer – Jaroslav Goll, Praha 1893.

Kronika velmi pěkná o Janu Žižkovi, čeledínu krále Václava, ed. Jaroslav Šůla, Hradec Králové 1979.

Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka. Svazek I. 1418–1437, ed. Blažena Rynešová, Praha 1929.

Monumenta Historica Boemiae nusquam antehac edita VI, ed. Gelasius Dobner, Pragae 1785.

Popravčí kniha pánů z Rožmberka, ed. Josef Kalný, Třeboň 1993.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae III, ed. Josef Emler, Praha 1890.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae VI/2, ed. Bedřich Mendl, Praha 1929.

Staré letopisy české (texty nejstarší vrstvy), FRB Series nova, tomus II., edd. Alena M. Černá – Petr Čornej – Markéta Klosová, Praha 2003.

Staré letopisy české (východočeská větev a některé související texty), FRB Series nova, tomus III., edd. Alena M. Černá – Petr Čornej – Markéta Klosová, Praha 2018.

Staré letopisy české z rukopisu křižovnického, edd. František Šimek – František Kaňák, Praha 1959.

Staré letopisy české z vratislavského rukopisu, ed. František Šimek, Praha 1937.

Staročeské vojenské řády, ed. František Svejkovský, Praha 1952.

Účty hradu Karlštejna, z let 1423–1434, ed. Josef Pelikán, Praha 1948.

Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges in den Jahren 1419–1436. II, ed. František Palacký, Praha 1873.

Vavřince z Březové Kronika husitská, FRB V, edd. Josef Emler – Jan Gebauer – Jaroslav Goll, Praha 1893.

Ze starých letopisů českých, edd. Jaroslav Porák – Jaroslav Kašpar, Praha 1980.

Literatura

ADAM z VELESLAVÍNA, Daniel, *Kalendář historický*, Praha 1590.

BARTOŠ, František Michálek, *Husitská revoluce I. Doba Žižkova 1415–1426*, Praha 1965.

BARTOŠ, František Michálek, *Zápisky v breviáři kněze Antocha z Přelouče z let 1422–1432*, ČAŠ 12, 1934, s. 99–110.

BOUKAL, Jan, *Jakoubek z Vřesovic. Cesta chudého moravského rytíře k vládě nad severozápadními Čechami*, České Budějovice 2016.

BŘEZINA, Otokar, *Prvotiny*, Praha 1933.

ČORNEJ, Petr, *Jan Želivský*, in: *Husitské století*, edd. P. Cermanová – R. Novotný – P. Soukup, Praha 2014, s. 119.

ČORNEJ, Petr, *Jan Žižka. Pokus o charakteristiku*, in: *Světla a stíny husitství (Události – Osobnosti – Texty – Tradice)*, Praha 2011, s. 136–150.

ČORNEJ, Petr, *Jan Žižka. Život a doba husitského válečníka*, Praha 2019.

ČORNEJ, Petr, *Pád Jana Želivského*, in: *Světla a stíny husitství (Události – Osobnosti – Texty – Tradice)*, Praha 2011, s. 101–135.

- ČORNEJ, Petr, *Politický význam husitské Prahy*, in: Praha Husova a husitská 1415–2015, edd. P. Čornej – V. Ledvinka, Praha 2015, s. 96–100.
- ČORNEJ, Petr, *Šest statečných? Doplněk ke vztahům husitské Prahy a husitského Tábora*, in: Světla a stíny husitství (Události – Osobnosti – Texty – Tradice), Praha 2011, s. 77–100.
- ČORNEJ, Petr, *Tajemství českých kronik*, Praha – Litomyšl 2003.
- ČORNEJ, Petr, *Tři sondy do historiografie doby husitské*, in: Husitství a husité, Praha 2019, s. 293–319.
- ČORNEJ, Petr, *Velké dějiny země Koruny české V. 1402–1437*, Praha – Litomyšl 2010.
- ČORNEJ, Petr, *Žižkovi bojovníci*, in: Světla a stíny husitství (Události – Osobnosti – Texty – Tradice), Praha 2011, s. 151–162.
- ČORNEJ, Petr – KNÁPEK, Aleš – MACEK, Ladislav – ROUS, Pavel, *Stížný list české a moravské šlechty proti upálení mistra Jana Husa 1415–2015*, Okrouhlice 2015.
- DOBIÁŠ, Josef, *Dějiny královského města Pelhřimova a jeho okolí. Díl II. Doba reformační. Část I*, Pelhřimov 1936.
- DOBIÁŠ, Josef, *K dějinám českého jihovýchodu r. 1425*, ČČH 39, 1933, s. 341–356.
- DURDÍK, Jan, *Husitské vojenství*, Praha 1954.
- DURDÍK, Tomáš – SUŠICKÝ, Viktor, *Zříceniny hradů, tvrzí a zámků. Střední Čechy*, Praha 2015.
- GARKISCH, Miloš, *Zdeslav Tluksa z Buřenic, karlštejnský purkrabí v době husitských válek*, SSH 36, 2010, s. 22–43.
- GRUNT, František *Osudy tábořského hejtmána Chvala Řepického z Machovic*, Marginalia Historica: sborník prací Katedry dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy Praha, 1999, s. 41–60.
- HÁJEK z LIBOČAN, Václav, *Kronika česká*, ed. Jan Linka, Praha 2013.
- HÁS, Jiří, *Kdy a kde zemřel husitský hejtmán Jan Hvězda z Vícemilic?* Genealogické a heraldické listy 36 (3), 2016, s. 122–125.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2007.
- HOFFMANN, František, *Jihlava v husitské revoluci*, Havlíčkův Brod 1961.
- JÁNSKÝ, Jiří, *Páni ze Švamberka. Pětisetletá saga rodu s erbem labutě*, Domažlice 2006.
- JIRÁSEK, Alois, *Husitská trilogie*, Praha 1955.

- JUKL, Jakub Jiří, *Jan Smiřický ze Smiřic. Vzestup a pád zakladatele slavného rodu*, České Budějovice 2012.
- KAVKA, František, *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355–1378). Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika, I. díl (1355–1364)*, Praha 1993.
- KEJŘ, Jiří, *Právní život v husitské Kutné Hoře*, Praha 1958.
- KOPIČKOVÁ, Božena, *Jan Želivský*, Praha 1990.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Rožmberské kroniky. Krátký a Summovní výtah od Václava Březana*, České Budějovice 2005.
- LORENZOVÁ, Saša – STAMBERGOVÁ, Sylva, *Dobříšské pověsti*, Příbram 1941.
- MACEK, Josef, *Husitské revoluční hnutí*, Praha 1952.
- MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk, *Morava za husitských válek ve světle archeologických nálezů a výzkumů*, *Archaeologia historica* 5, 1980, s. 31–68.
- NOVOTNÝ, Robert, *Polní vojska*, in: *Husitské století*, edd. P. Cermanová – R. Novotný – P. Soukup, Praha 2014, s. 131–147.
- PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě dle původních pramenů. Díl třetí*, Praha 1931.
- PAPAJÍK, David, *Jan Čapek ze Sán. Jezdec na konec světa. Vojevůdce, kondotiér a zbohatlík 15. století*, České Budějovice 2011.
- PAPAJÍK, David, *K osobnosti a charakteru Haška z Valdštejna*, *Východočeské listy historické* 40, 2018, s. 39–59.
- PEKAŘ, Josef, *Žižka a jeho doba I – IV*, Praha 1927–1933.
- PEŠINA z ČECHORODU, Tomáš, *Mars Moravicus sive Bella horrida et cruenta*, Pragae 1677.
- PEŠINA z ČECHORODU, Tomáš, *Prodromus Moravographiae. To jest: Předchůdce Moravopisu*, Litomyšl 1663.
- POLÍVKA, Miloslav, *Mikuláš z Husi a nižší šlechta v počátcích husitské revoluce*, Praha 1982.
- POLÍVKA, Miloslav, *Mikuláš z Husi v počátcích husitské revoluce*, *HT* 4, 1981, s. 69–75.
- PROFOUS, Antonín, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl II*, Praha 1969.
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl dvanáctý. Čáslavsko*, Praha 1997.
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl třetí. Budějovsko*, Praha 1884.

- SEDLÁČEK, August – RŮŽEK, Vladimír, *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty. Sv. 2, Atlas erbů. Čechy (1. část)*, Praha 2001.
- SEDLÁČEK, August – RŮŽEK, Vladimír, *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty. Sv. 5, Atlas pečeti. Soupisy, rejstřík, faksimile*, Praha 2003.
- SOMER, Tomáš, *Smil z Lichtenburka. Příběh velmože bouřlivého věku*, České Budějovice 2012.
- SOMER, Tomáš, *Venkované, měšťané a nižší šlechtici na Čáslavsku v době předhusitské. Vilémovský klášter a jeho regionální mocenské vazby*, Olomouc 2016.
- SOMER Tomáš – ŠRÁMEK Josef, *Benediktinské opatství ve Vilémově. Dějiny zapomenutého kláštera na česko-moravském pomezí*, České Budějovice 2015.
- SVOBODA, Ladislav – ÚLOVEC, Jiří – CHOTĚBOR, Petr – PROCHÁZKA, Zdeněk – FIŠERA, Zdeněk – ANDERLE, Jan – SLAVÍK, Jiří – RYKL, Michal – DURDÍK, Tomáš, *Encyklopedie českých tvrzí. II. díl*, Praha 2000.
- ŠANDERA, Martin, *Hynce Ptáček z Pirkštejna. Opomíjený vítěz husitské revoluce*, Praha 2011.
- ŠANDERA, Martin, *Páni z Dobrušky a Opočna. Kolonizátoři, dvořané a válečníci*, České Budějovice 2007.
- ŠANDERA, Martin, *Vrtkavý husitský pán Hašek z Valdštejna, Krkonoše – Podkrkonoší: vlastivědný sborník 20*, 2012, s. 479–485.
- ŠANDERA, Martin, *Zikmundovi věrní na českém severovýchodě. Opočenská strana v husitské revoluci*, České Budějovice 2005.
- ŠIMEK, Tomáš a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách na Moravě a ve Slezsku VI. Východní Čechy*, Praha 1989.
- ŠMAHEL, František, *Dějiny Tábora. I. díl. 2. svazek*, České Budějovice 1990.
- ŠMAHEL, František, *Husitská revoluce I. Doba vymknutá z kloubů*, Praha 1995.
- ŠMAHEL, František, *Husitská revoluce III. Kronika válečných let*, Praha 1996.
- ŠMAHEL, František, *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*, Praha 2001.
- ŠMAHEL, František, *Jan Žižka z Trocnova*, Praha 1969.
- ŠMAHEL, František, *Záhady dvou Žižků a Žižkova věku*, HT 3, 1980, s. 5–50.
- TEPLÝ, Jaroslav, *Lapkové na českém východě*, ČSČH 18, 1970, s. 283–290.
- THEOBALD, Zacharias, *Hussitenkrieg*, Nürnberg 1621.
- TOMAN, Hugo, *Husitské válečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy*, Praha 1898.
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy. Díl IV.*, Praha 1879.

- TOMEK, Václav Vladivoj, *Jan Žižka*, Praha 1879.
- TŘEBÍZSKÝ, Václav Beneš, *V záři kalicha. Díl I.*, Praha 1929.
- ÚLOVEC, Jiří, *Hrad Ostromeč*, Podbrdsko 5, 1998, s. 9–29.
- URBAN, Jan, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003.
- VÁLKA, Josef, *Vrchol bojů o Moravu (1423–1425). Studie k dějinám husitské revoluce na Moravě III*, Jižní Morava 21, 1985, s. 89–108.
- VANČUROVÁ, Silvie, *Jan Sádlo ze Smilkova. Kariéra králova milce*, HT 19, 2015, s. 181–223.
- VLČEK, Václav, *Hvězda z Vícemilic. Ctibor Hlava*, Praha 1874.
- WOLF, Vladimír, *Nad problematikou studia dějin husitství v severovýchodních Čechách*, in: *Od Jana Žižky k Poděbradům*, Acta universitatis reginaehradecensis, Facultas studiorum humanorum, Historica I, ed. V. Wolf, Hradec Králové 2006, s. 5–16.
- WOLF, Vladimír – MUSIL, František, *Východní Čechy za husitské revoluce*, in: *Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526)*, edd. O. Felema – F. Musil, Praha 2009, s. 533–580.
- WOLNY, Gregor, *Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert. VI. Band. Iglauer Kreis*, Brno 1846.